

KUOLIMAA

HISTORIAA

Kuolimaan kylä on perustettu 1300–1400-luvulla.¹¹⁹ Kuolimaa (tai Kuolima) oli jo keskiajalla jakokunnan kantakylä, johon kuuluivat tytärkylinä Sukkala, Kodiksami ja Mäentaka. Vanhin maininta kylästä on vuodelta 1503, jolloin selvitettiin Kuoliman jakokunnan ja Kaukolan välistä rajaa. Kylän nimi on kuitenkin viimeistään 1400-luvun lopulta. Kylällä on ollut alun perin kuitenkin eri nimi ja nykyinen nimi juontaa juurensa 1300- tai 1400-luvulla tapahtuneesta miehentaposta. 1500–1600-lukujen vaihteessa kylää koetteli autioituminen. Autiutiloihin muutti monia uusia isäntiä. Vuoden 1686 maakirjaan oli merkitty viisi taloa. Isovihan aikana (1713–1721) venäläiset joukot ilmeisesti hävittivät Kuolimaan kylää.¹²⁰

Isojako pantiin alulle jakokunnassa vuonna 1782. Sukkalan kylässä oli tosin aloitettu jo kaksitoista vuotta aiemmin peltojen isojako, mutta tuolloin kartoitettiin ainoastaan varsinaiset kylänvainiot, joita oli kolmessa aitauksessa yhteensä 28 tynnyrinalaa. Kodiksamien jakokunnassa isojako saatiin kuitenkin päätökseen vasta sata vuotta myöhemmin. Tähän vaikutti erittäin sitkeä riita, koska Kodiksami ja Mäentaka pyrkivät jakokunnasta erilleen. Tähän oli syynä ilmeisesti se, että Kuolimaan kylän osalta oli tarkoitus ottaa käyttöön vanhat manttaalit, jotka olivat isompia kuin uudet alennetut manttaaliluvut. Kodiksami ja Mäentaka kokivat siten menettävänsä entisiä etuuksiaan verolukujensa suhteellisen pienuuden vuoksi. Mäentaan taloja uhkasi kaikkien metsäosuuksien menettäminen. Siitä huolimatta Kodiksamien jakokunnassa otettiin Kuolimaata lukuun ottamatta jakoprusteeksi uudet manttaaliluvut.¹²¹

Kodiksamien jakokunnan kokonaispinta-ala oli yhteensä 6791 tynnyrinalaa (1 ta = 0,5 ha). Isojaon keskeytyessä ei täsmällisiä lukuja ollut saatavilla, mutta peltoja ja niittyjä tiedettiin vuonna 1787 olleen yhteensä Kuolimaalla 778 tynnyrinalaa, Kodiksamissa 676 tynnyrinalaa, Sukkalassa 456 tynnyrinalaa ja Mäentakana 518 tynnyrinalaa. Niittyä oli moninkertainen määrä peltoihin verrattuna, joten on luultavaa, että näistä pinta-aloista viidesosa oli peltomaata.¹²²

Isojakoa ryhdyttiin saattamaan valmiiksi vasta vuonna 1870 ja se vahvistettiin vuonna 1876. Kuolimaalaisen Isak Peltolan hakemuksesta käynnistettiin uusjako vuonna 1927. Oikeudenkäyntien vuoksi myös tämä toimitus kesti Kuolimaalla ja Kodiksamissa kauan. Asioita käsiteltiin maanjako-oikeudessa ainakin vuosina 1936 ja 1944 ja korkeimmassa oikeudessa 1938 ja 1945. Uusjako koski

¹¹⁹ Papunen 1959, 65.

¹²⁰ Alanen 2008, 56.

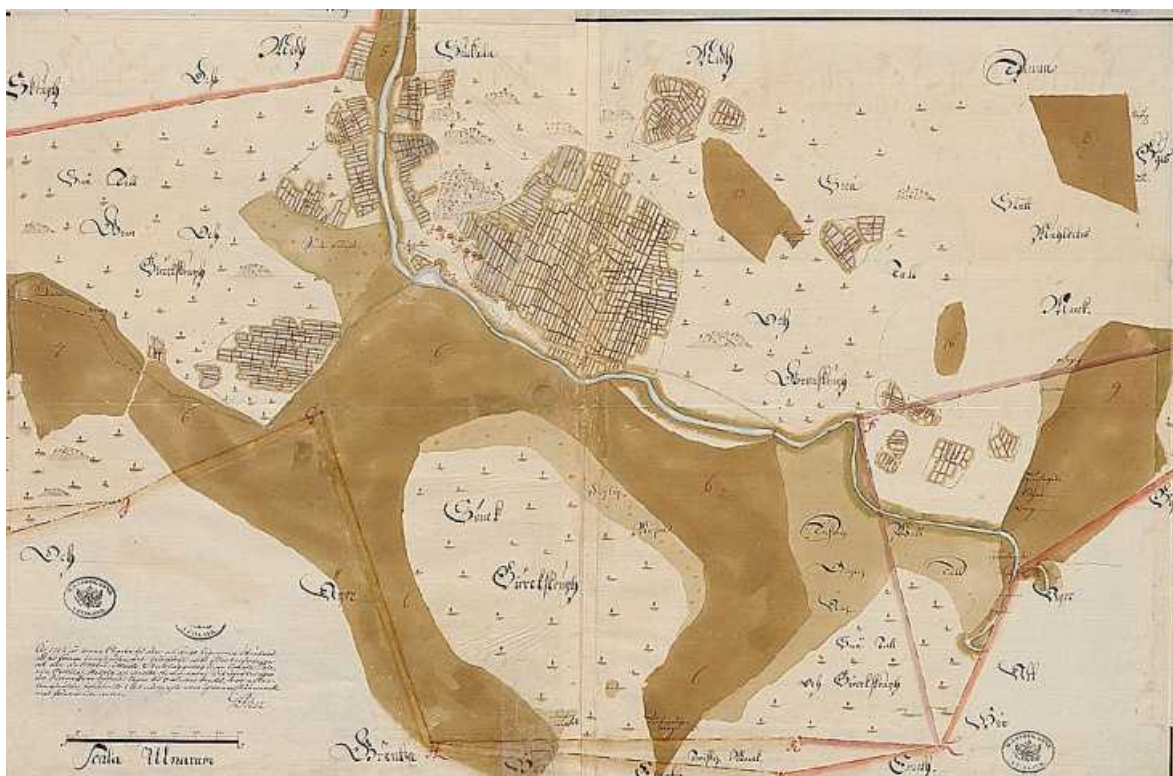
¹²¹ Papunen 1972, 142.

¹²² Papunen 1972, 143.

kaikkiaan 59:ää kodiksamilaista ja 65:tä kuolimaalaista tilaa ja se saatiin päätökseen vasta vuonna 1951.¹²³

Kuolimaan kylätontti on sijainnut samalla paikalla viimeistään 1540-luvulta¹²⁴ nykypäivään nykyisen Uusikartanon talon kohdalla. Vuoden 1734 tiluskartan mukaan kylässä oli kuusi taloa, jotka olivat Takala, Ollila, Pertola, Tasanen, Rekola ja Anttila. Talot sijoittuivat nauhamaisesti tien varteen Lapinjoen pohjoispuolella olevan Myllymäen eteläreunalle. Joessa oli kylän kohdalla suvanto. Myllymäellä oli Pertolan talolle kuulunut tuulimylly.¹²⁵

Kylän pellot sijoittuivat kylätontin ympäristöön sen välittömään läheisyyteen. Reunoilla, varsinkin kylän etelälaidalla oli taloille kuuluvat niittyalueet. Kylärahkan suon alue oli 1700-luvulla vielä laajempi. Sen reuna-alueet on otettu myöhemmin viljelykäyttöön. Nykyisistä viljelymaista Kurjenkallion länsipuolella oli laaja suoalue, joka on otettu suurelta osin sittemmin viljelykäyttöön.

Kuolimaan kylän tiluskartta vuodelta 1734. (KA)

1730-luvun kartan mukaan Lapinjoen uoma on sittemmin muutettu nykyisen Pertolan talon eteläpuolella. 1700-luvulla joki teki tässä kohtaa jyrkän mutkan pohjoiseen. Tämä mutka on suoristettu mitä ilmeisimmin 1800-luvun aikana, koska joen uoma vastaa nykyistä 1900-luvun alkuvuosien venäläisessä topografikartassa.

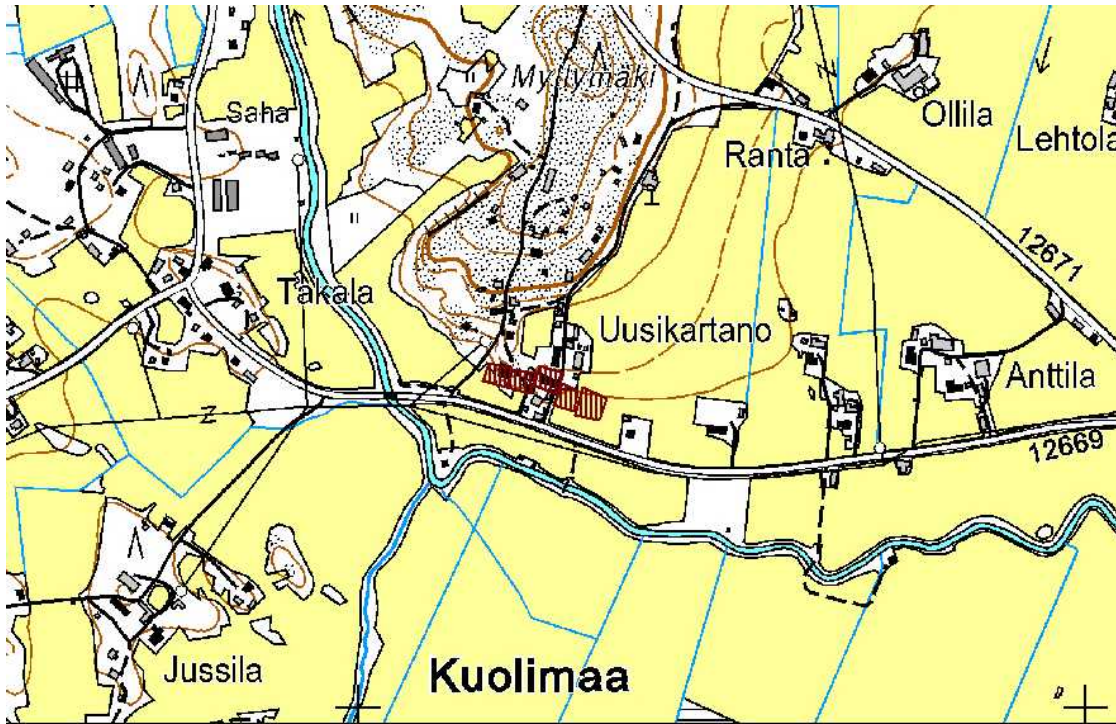
Kuolimaan kantatalot ovat säilyneet nykypäivään. 1800-luvun kuluessa kylän kantatalojen paikat siirtyivät kauemmaksi kylätontilta ja asutus levisi laajemmalle alueelle pääosin Rantatien varrelle.

¹²³ Papunen 1972, 143.

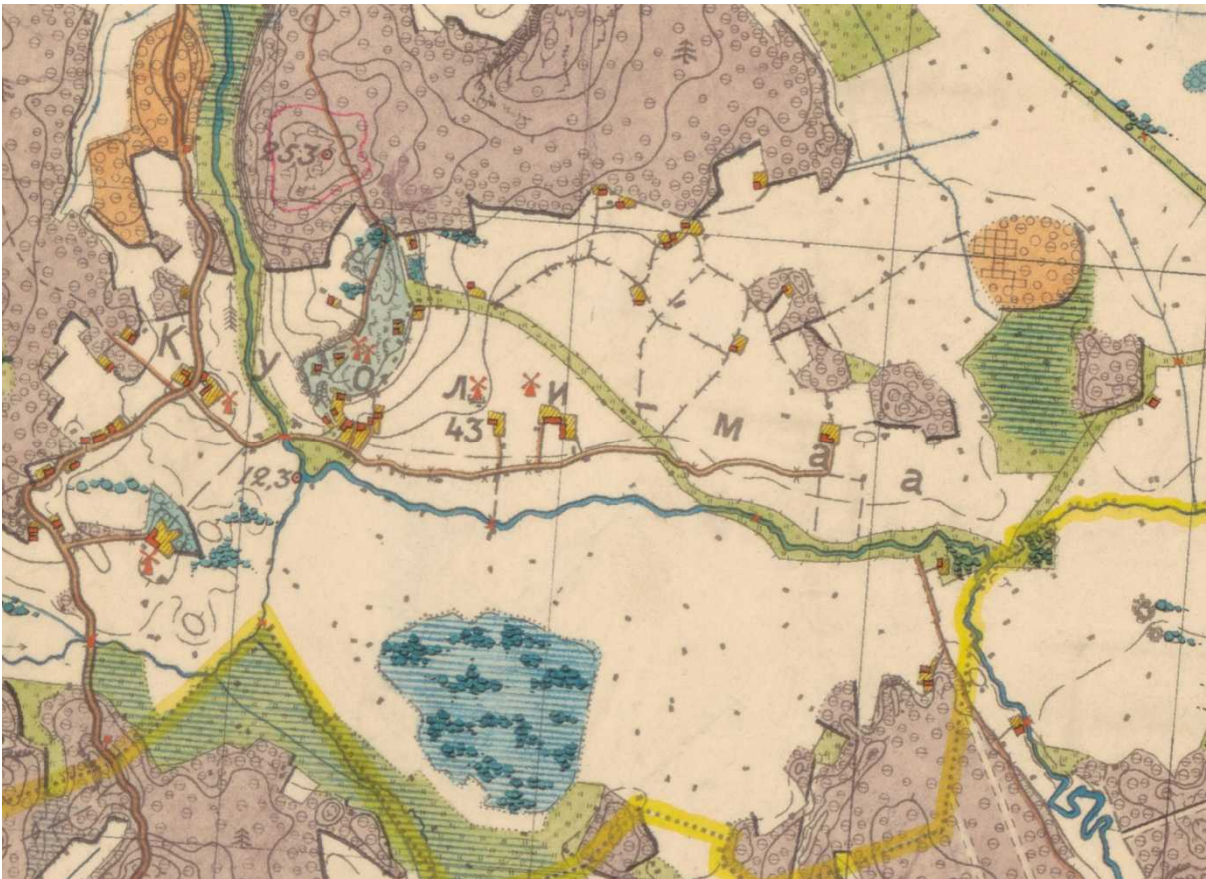
¹²⁴ Riionheimo 2009.

¹²⁵ Alanen 2008, 57.

Varsinaiselle kylätontille jäi Tasamaan talo sekä siitä lohkotut tilat. Takalan talo siirrettiin kylätontista länteen nykyisten Korventien sekä Rantatien risteuksen lähetyville. Ollilan talo siirtyi kylätontin pohjoispuolelle Hinnerjoentien varteen. Pertolan talo siirtyi itään Kalajärentielle. Rekolan talo siirrettiin hieman kylätontin itäpuolelle Rantatien varteen. Rekolan vieressä sen itäpuolella sijaitsevat kaksi Anttilan taloa. Kylätontin alueella asutus levisi Myllyrinteelle. Myllyrinteellä sijaitsevat 1900-luvun alussa kaksi tuulimyllyä. Kylän muut tuulimyllyt sijaitsivat peltoaukeilla. Muun muassa Rekolan ja Anttilan talojen vieressä oli tuulimyllyt.

Kuolimaan vuoden 1734 kylätontti asemoituna nykykarttaan. Alakuvassa vuoden 1734 pelto- ja niittyalueet, jotka ovat edelleen viljelykäytössä.

Kuolimaan kylä vuoden 1902 venäläisessä topografikartassa. Niittyalueet on muutettu pelloiksi.

NYKYTILA

Ympäristö

Kuolimaan kylä kuuluu Lapinjokilaakson kylä- ja viljelymaisemaan, joka on huomioitu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Alue jatkuu myös Euran puolelle. Kylätontin ympäristö viljelyksineen on huomioitu myös maakunnallisesti merkittäväksi.

Rauman kaakkoiskulmalla sijaitseva Kuolimaa rajautuu etelässä Euran Hinnerjokeen ja idässä Mäentään kylään. Lännessä rajanaapureina ovat Sukkalan ja Ruonan kylät sekä pohjoisessa Kodiksammi. Kylän pinta-ala on suurelta osin viljelysten peitossa. Kuolimaan viljelykset muodostavatkin viereisten kylien viljelysten kanssa koko Rauman alueen laajimmat peltoaukeat, jotka ovat maisemallisesti erittäin merkittävät.

Peltojen keskellä kylää halkoo Lapinjoki. Pohjoisosassa maisemallisesti hallitsevana tekijänä ovat kallioiset mäet, joiden etelälaidalle myös historiallinen kylätontti sijoittuu. Kylän länsiosa on myös kallioista, joiden välissä on suoalueita. Myös laajojen viljelysten keskellä lähellä Euran rajaa sijaitsee Kylärahka-niminen suo.

Rakennuskanta sijoittuu pääosin varsinaisen pääraitin eli Rantatien varrelle, jossa myös historiallinen kylätontti sijaitsee. Toinen rakennuskeskittymä on syntynyt Korventien ja Rantatien risteyksen ympäristöön. Kylätontin itäpuolella sekä pohjoispuolella Hinnerjoentien varrella rakennuskanta harvenee ja sijoittuu laajojen peltoaukeiden keskelle.

Kuolimaan kylä kuuluu alueeseen, jossa on Rauman laajimmat ja yhtenäisimmät viljelyalueet. Kuva Olli Joukio.

Kuolimaan kylätonttia kuvattuna Myllymäeltä. Kuva Olli Joukio.

Rakennuskanta

Kuolimaan historiallinen kylätontti on säilynyt hyvin. Rakennuskannan vanhin osa koostuu 1800-luvun loppupuolen sekä 1900-luvun alun rakennuksista. Kylätontin pohjoispuolisen Myllymäen rinne on rakentunut 1900-luvun alussa melko tiheään. Alue on säilyttänyt hyvin vanhan kylämiljöön, vaikka osa rakennuskannasta onkin kokenut muutoksia. Varsinaisella kylätontilla parhaiten säilyneet rakennukset ovat Tasasen rakennusryhmä sekä kantatilasta aikanaan lohkottu Uusikartano-niminen tila. Muilta osin kylätontti koostuu vaatimattommasta käsityöläis- ja mäkitupa-asutuksesta, joka on tosin osittain hyvin säilynyttä.

Kylätontin rakennuskantaa. Yläkuvassa Uusitalon rakennusryhmä ja alakuvassa aikanaan Ollilan talosta lohkottu Aaltonen. Kuvat Olli Joukio.

Kuolimaan kylässä on hyvin säilyneitä vanhoja tilakokonaisuuksia sekä peltoaukeiden keskellä sijaitsevia pienempiä asuintiloja. Yläkuvassa Pertolan kantatalo. Alakuvassa pienimuotoisempaa pääosin jälleenrakennuskaudelle ajoittuvaa rakennuskantaa peltoaukeiden keskellä. Kuvat Olli Joukio.

Kylän rakennuskanta on sekoitus merkittäviä tilakokonaisuuksia sekä pienimuotoisempaa 1900-luvun alkupuolen asuintiloja. Tilakokonaisuuksista ja koko kylää ajatellen ehkäpä merkittävin on Pertolan kantatalo Kalajärventien varrella. Myös esimerkiksi Jussilan tilan päärakennus on säilynyt hyvin 1900-luvun alkupuolen asussaan. Peltojen saarekkeissa sijaitsee runsaasti jälleenrakennuskauden pääosin hyvin säilynyttä rakennuskantaa ja varsinkin Hinnerjoentien pohjoispuolella tämän kauden rakennukset muodostavat oman kokonaisuutensa. Nykyisellä Knuutilan tontilla Rantatien varrella sijaitsee ilmeisesti joko koulu- tai seuraintalokäytössä ollut 1900-luvun alkupuolen maisemallisesti merkittävä rakennus.

Rantatien ja Korventien risteyksen ympäristössä rakennuskanta on iältään kirjavaa. Täällä alueella ongelmaksi on selkeästi muodostunut autioituminen ja tonttien rehevöityminen. Edelleen asuinikäytössä olevat rakennukset ovat pääosin muutettuja.

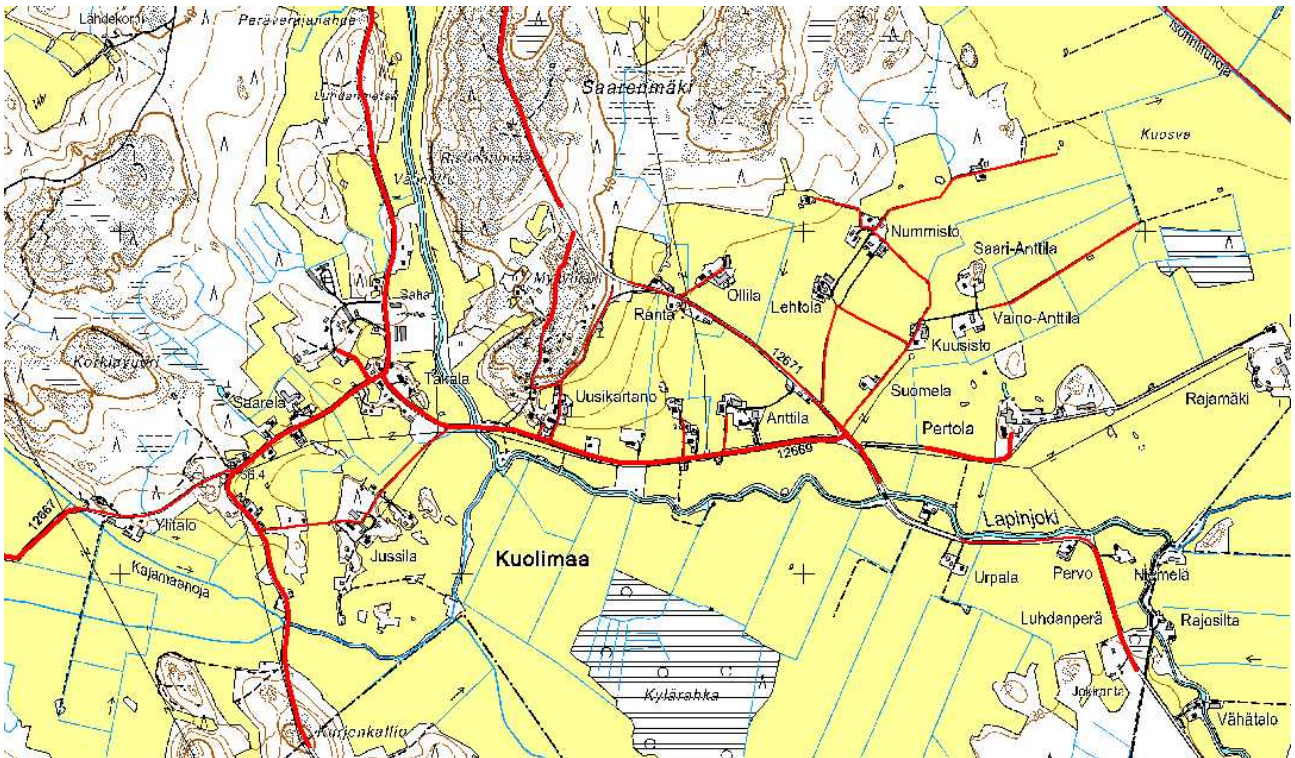
Kuolimaan kylässä ei ole toteutettu koskaan rakennusinventointia. Kylä käsittää paikallisesti merkittävää rakennuskantaa ja mahdollisen kaavatyön yhteydessä tulisi alueella suorittaa rakennusinventointi. Mahdollisesti aluetta tulisi tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta, joka muodostaa valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön.

Kuolimaan kylän tiettyjä osia leimaa autioituminen. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Osa Kuolimaan tielinjauksista on säilynyt mitä ilmeisimmin 1700-luvulta. Tällaisena voidaan pitää ainakin osittain kylätontin ohi kulkevaa Rantatietä. Tien nykyinen linjaus vastaa täysin 1900-luvun alun venäläisessä topografikartassa esiintyvää linjausta. Myös Ruonan kylään johtava Ruonantie, Sukkalaan johtava Korventie sekä suurelta osin myös Hinnerjoentie ovat säilyneet linjauksiltaan viimeistään 1800-luvulta. Kylätontin ympäristössä Uusikartanon taloryhmän ohi kulkeva tie sekä Myllymäentie ovat säilyneet 1800-luvulta. Nämä tiet ovat edelleen erittäin kapeita ja päällystämättömiä. Pertolan kantatalon läheisyydessä peltoaukeita halkovat suorat soratiet esiintyvät 1900-luvun alun kartassa.

Kuolimaan säilyneet tielinjaukset piirrettynä vuodelta 1902 olevan venäläisen topografikartan mukaan.

Myllymäellä mutkittelevat kapeat ja päällystämättömät kylätiet. Kuva Olli Joukio.

Arvoalueen raja

Kuolimaan kylässä valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen rajausta tulisi tarkentaa. Rajauksen länsilaidalla Ruonantien ja Rantatien risteuksen ympäristö on osittain autioitunut ja päässyt pahasti rehevöitymään. On hyvin kyseenalaista voidaanko tätä risteuksen ympäristöä pitää enää valtakunnallisesti merkittävänä. Rajausta voisikin tällä kohdalla siirtää hieman idemmäksi esimerkiksi Lapinjoen linjaukselle. Muilta osin RKY-alueen raja on edelleen perusteltu. Hieman erikoista on tosin, että Kuolimaan aluetta ei ole missään vaiheessa huomioitu maakunnallisesti merkittäväksi. Asia selittyy mitä ilmeisimmin sillä, että kyseessä on kunnan rajat ylittävä valtakunnallisesti merkittävä aluekokonaisuus, joka käsittää Rauman puolelta myös Kaukolan, Kodiksammin, Sukkalan sekä Mäentaan kylät. Euran puolella alueeseen kuuluu lisäksi Korven kylä.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Kuolimaan varsinaiseksi ongelmakohdaksi vaikuttaisi muodostuvan Rantatien ja Korventien risteysalue, joka on osittain autioitunut ja varsin rehevöitynyt. 1900-luvun alkupuolen, mahdollisesti 1920-luvun liikerakennus on tyhjiillään ja sitä vastapäätä sijaitsee autioitunut jälleenrakennuskauden asuintontti. Rky-alueeseen kuuluvan risteysalueen lähiympäristö antaa erittäin epäsiistin vaikutelman. Kontrasti on erittäin suuri muilta osin erittäin siistiin kylään. Laajojen peltoaukeiden reunojen sekä Lapinjoen varren rehevöityminen vaikuttaisi negatiivisesti valtakunnallisesti merkittävään miljööseen.

Muilta osin Kuolimaan kylän mahdollisena uhkatekijänä voidaan pitää kylätontin ja Myllymäen alueen säilymistä. Alue on ilmeeltään erittäin hyvin säilynyt. Enempi uudisrakentaminen sekä mahdollinen teiden päällystäminen muuttaisi miljöötä pysyvästi.

Autioituneet rakennukset sekä pusikoituneet tienvarret leimaavat risteysaluetta. Kuva Olli Joukio.

KAUKLAINEN

HISTORIA

Kauklaisten kylä on perustettu 1300–1400-luvulla.¹²⁶ Ensimmäiset maininnat Kauklaisten kylän nimestä ovat vuodelta 1503. Vuonna 1540 kylässä oli neljä taloa sekä ulkokyläläisen tilus. Vuonna 1555 ulkokyläläinen oli Rauman pappi. Kauklainen autioitui 1570-luvulla ja talojen määrä väheni kahteen. Vuoden 1686 maakirjaan on merkitty edelleen kaksi kantataloa. Kauklainen kuului alkujaan samaan jakokuntaan Yli-Keeren (Ylikieri), Ala-Keeren (Alakieri), Kullanperän, Murtamon sekä Kollan kylän kanssa. 1700-luvun lopulla Kauklainen muodosti oman itsenäisen jakokuntansa.¹²⁷

Isojako aloitettiin kylässä maanmittari Isak Tillbergin toimesta vuonna 1791. Kylässä oli kolme akatemiatilaa eli taloja, jotka maksoivat kymmenyksiä akatemialle: Isotalo, Yli-Siuru ja Ala-Siuru. Siurun talo oli halottu kahteen osaan 1750-luvulla.¹²⁸ Kauklaisten kylätontti isojaon aikoihin samalla paikalla kuin 1560-luvullakin¹²⁹ Kauklaistenjärjen itärannalla samalla kohdin kuin nykyiset Alasiurun ja Junnilan talot.¹³⁰ Kylän maat käsittivät yhteensä 3081 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = n. 0,5 ha). Peltoa oli 50 tynnyrinalaa, niittyä 343 tynnyrinalaa, metsää 1581 tynnyrinalaa ja joutomaata 1107 tynnyrinalaa. Isojaon aikana Kauklaisten pellot olivat huonossa kunnossa, sillä ne luokiteltiin tuottavuudeltaan vaatimattomiksi. Kauklaisten isojako saatiin valmiiksi vuonna 1792.¹³¹

Kauklaisten kylätontti on säilynyt nykypäivään saakka, kuten myös kylätontilla edelleen sijaitsevat Ali-Siurun (Ala-Siuru) ja Isotalon kantatilatkin. Sen sijaan alun perin Ala-Siurun vieressä sijainnut Yli-Siuru siirrettiin ilmeisesti 1800-luvun aikana melko kauaksi etelään Arontien läheisyyteen.

1900-luvun alkuun tultaessa kylän melko harva rakennuskanta oli levinnyt kylätontin ympärillä teiden varsille. Kylään oli merkitty kaksi tuulimyllyä. Toinen sijaitsi kylätontin pohjoispuolella ja toinen eteläpuolella lähellä järven rantaa. Rakennuskanta sijoittui pääosin Kauklaistentien, kylätontille johtavan Siuruntien sekä Vikkajantien varsille.

¹²⁶ Papunen 1959, 65.

¹²⁷ Alanen 2008, 65.

¹²⁸ Papunen 1972, 149.

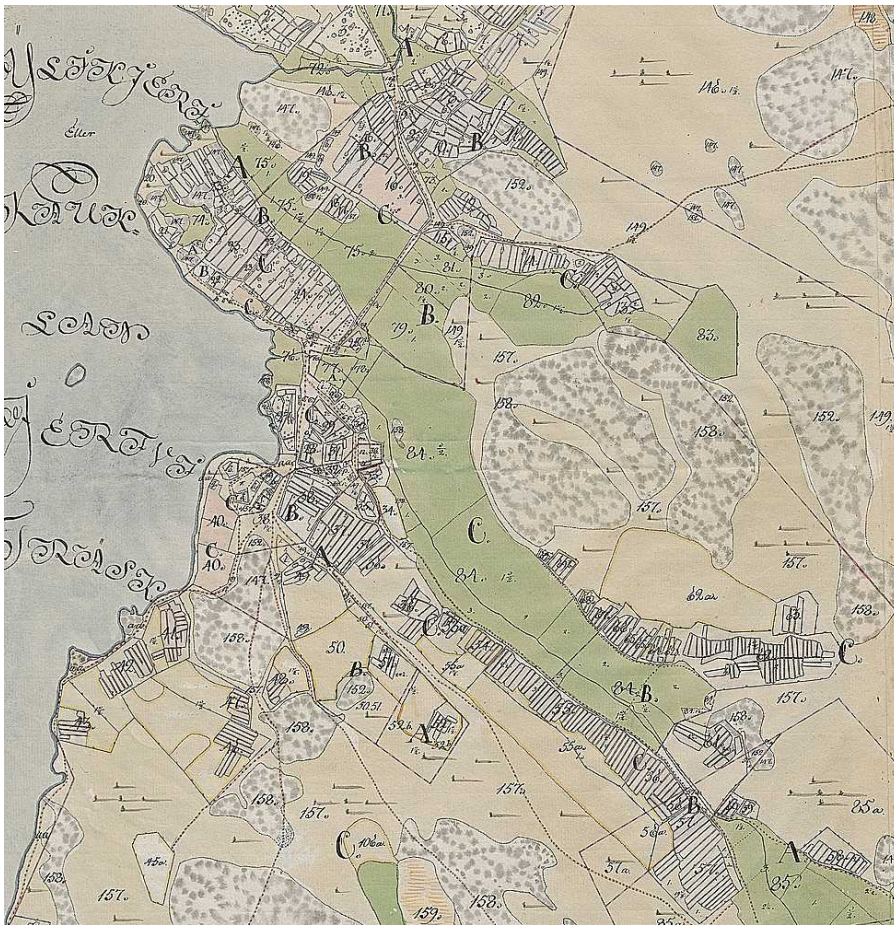
¹²⁹ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoaineisto.

¹³⁰ Alanen 2008, 65.

¹³¹ Papunen 1972, 149–150.

1900-luvun puolivälin paikkeilla kylän rakennuskanta oli edelleen melko harvaa ja se on tihentynyt kunnolla vasta viime vuosikymmenten aikana. Osittain tähän on vaikuttanut mahdollinen lomamasutus Kauklaistenjärven rannalla.

Kauklaisten viljelymaat sijoittuivat isojaon aikoihin pohjois-etelä-suuntaisesti kapeahkona nauhana Kauklaistenjärven itäpuolelle sekä pienin aluein myös eteläpuolelle. Myös Narvijärven länsipuolella oli pienempi pohjois-eteläsuuntainen viljelyalue. Viljelyalueissa ei ole tapahtunut juurikaan muutoksia nykypäivään.

Yksityiskohta Kauklaisten isojakokartasta vuodelta 1791. Alakuvassa isojaon aikainen kylätontti asemoituna nykykarttaan.

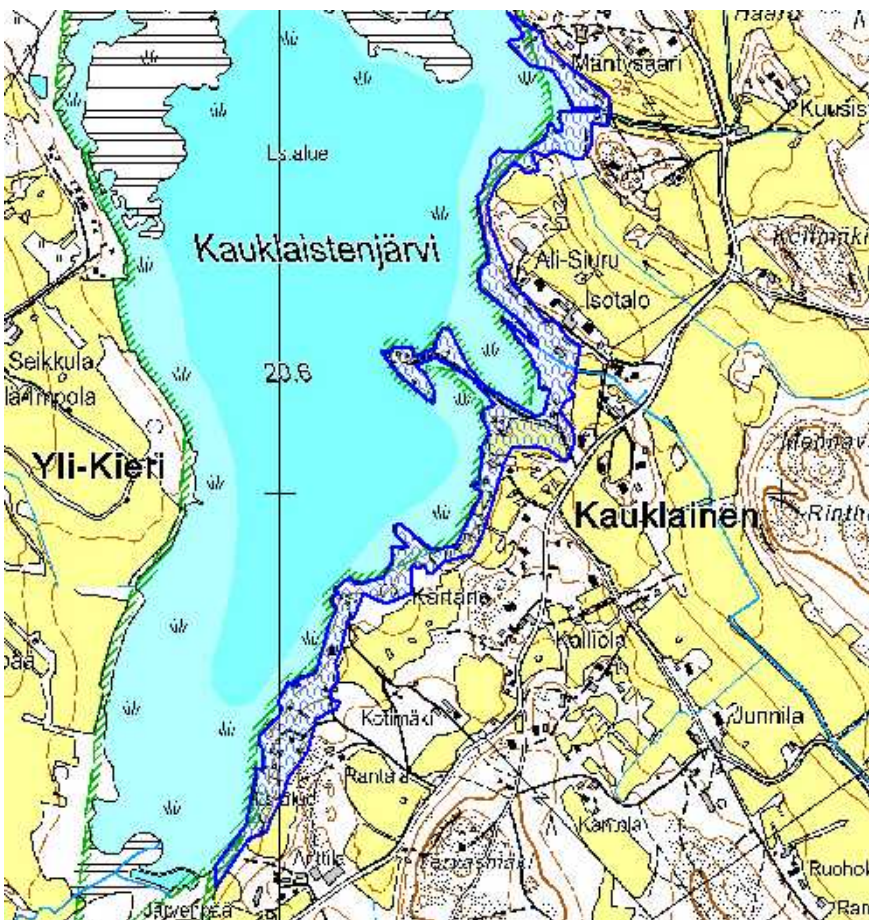
Kauklaisten kylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa.

NYKYTILA

Ympäristö

Kauklaisten kylä sijaitsee Kauklaistenjärven itärannalla. Kylä rajautuu lännessä järven lisäksi Yli-kierin kylään. Pohjoisessa Kauklainen rajautuu puolestaan Ala-Kieriin ja idässä sekä Narvijärveen että Ruonan kylään. Kylän alue on melko kookas ja asutus sijoittuu pääosin kylän pohjoisosaan Kauklaistenjärven rannan lähetyville. Viljelyalueet sijoittuvat pääosin myös pohjoisosaan Kauklaistenjärven ja Narvijärven väliselle alueelle. Kyläalueen eteläosa on lähes rakentamatonta kosteikko- ja metsäaluetta.

Kauklaisten kylätontti on säilynyt viimeistään 1500-luvulta nykypäiviin saakka järven rannalla. Kauklaistenjärven rantaviiva on jonkin verran paennut vuosisatojen aikana.

Rantaviiva 1700-luvun lopulla.

Kylän viljelyalueet ovat säilyneet kooltaan lähes vastaavina kuin 1700-luvun lopulla, ainoastaan pientä kasvua on tapahtunut tämän jälkeen. Kauklaisten viljelyalueet ovat maisemallisesti merkittäviä varsinkin kylätontin kohdalla Kauklaistentien varrella. Myös tielinjaukset ovat hyvin säilyneet. Varsinkin Kauklainen-Ruona –välinen tie on viljelymaisemineen merkittävä. Kylän kolme kantatilaa ovat edelleen olemassa. Kuitenkin Kauklaisten rakennuskanta on pääosin melko uutta tai muutettua eikä niinkään merkittävää, vaan pääosaan nousee juurikin viljelymaisemat.

Näkymä Kauklaistentieltä. Taustalla järven rannalla kylätontti, jossa edelleen Ala-Siurun ja Isotalon kantatalot. Rakennuskanta kylätontilla on suurelta osin muutettu tai uudistettu. Alakuvassa näkymä Kauklaisten maisemalliselta kyläraitilta, jonka rakennuskanta melko on kuitenkin kirjavaa. Kuvat Olli Joukio.

Rakennuskanta

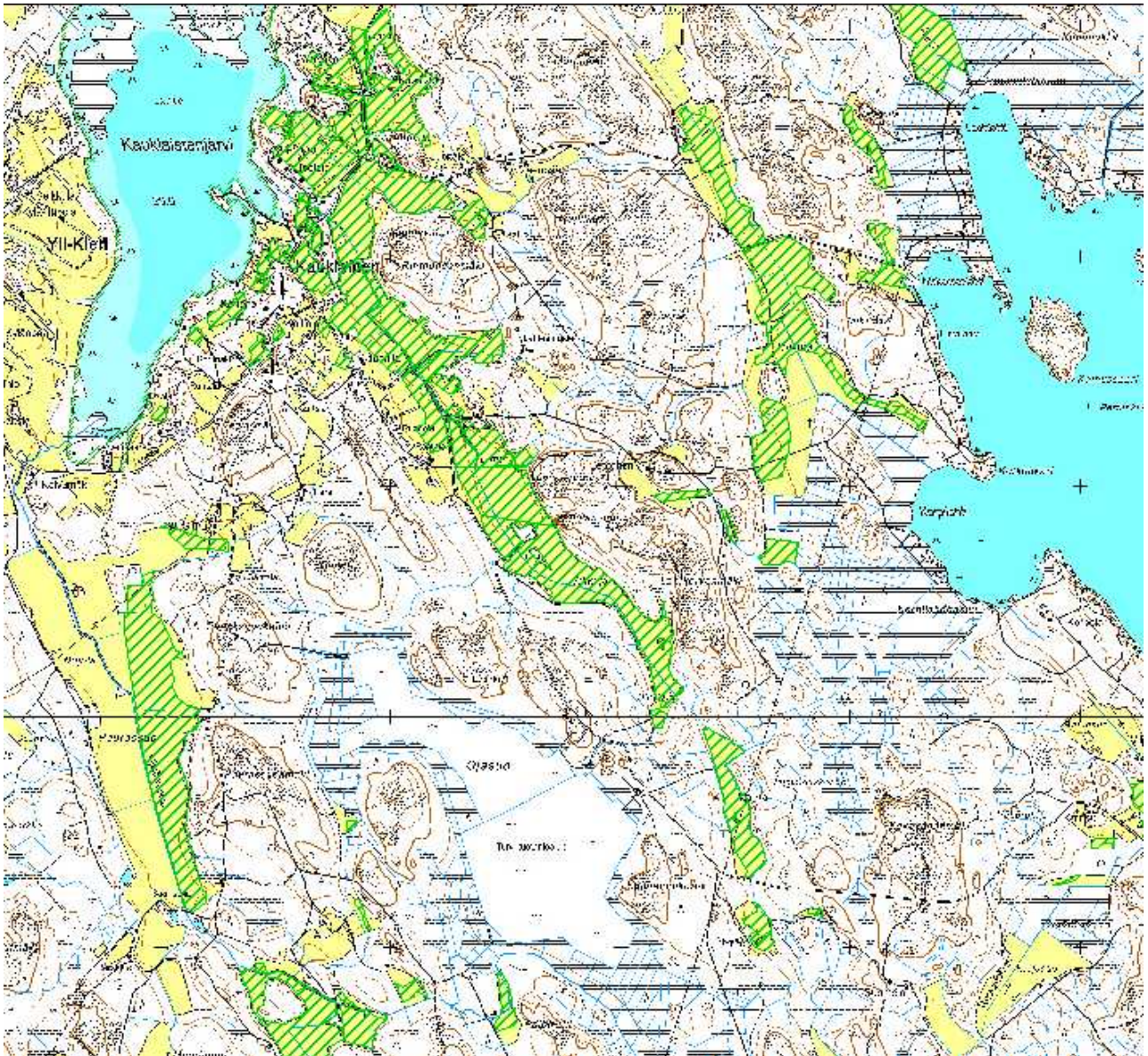
Kauklaisten kylässä ei ole juurikaan merkittävämpää rakennuskantaa. Kantatilat ovat edelleen tal-
lella, mutta kokonaisuudessaan kylän rakennuskanta on melko uutta tai muutettua. Kauklaisten-
tien varrella on joitakin hyvin säilyneitä ja maisemallisessa mielessä kylämiljöölle merkittäviä ulko-
rakennuksia. Sekä Kauklaistenjärven että Narvijärven rannalla on loma-asutusta. Kylässä ei ole
kuitenkaan koskaan toteutettu rakennusinventointia. Mahdollisen tarkemman kaavatyön yhtey-
dessä tulisi kylässä suorittaa myös rakennusinventointi tarkempien tulosten saamiseksi.

Pienuhkö iäkäs tila Kauklaistentien varrella. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Kauklaisten kylän tielinjaukset ovat säilyneet pääosin erittäin hyvin 1800-luvulta, osittain mahdollisesti kauempaakin. Kauklaistentien linjaus on säilynyt hyvin, ainoastaan kylätontin kohdalla on toteutettu oikaisu lähivuosisikymmenten aikana. Tie on edelleen säilynyt kapeana. Kauklaisten ja Ruonan kylien välinen Vikkajantie on säilynyt myös pääosin linjaukseltaan. Lisäksi kylän teistä viimeistään 1800-luvun linjauksia noudattavat suurelta osin edelleen Lehtosentie, Hornantie, Lähteenmäentie sekä Arontie. Tiet ovat Kauklaistentietä lukuun ottamatta suurelta osin päällystämättömiä.

Kauklaisten isojaon aikaiset edelleen viljelykäytössä olevat pelto- ja niittyalueet piirrettynä vuoden 1791 kartan mukaan.

Ongelmakohteet ja uhkatekijät

Kauklaisten kylässä ei ollut havaittavissa varsinaisia uhkatekijöitä tai ongelmakohtia. Kyläilmeen säilymiselle olisi suotavaa, että alueen tielinjaukset säilyisivät. Myös tien ja ojen varret peltoaukeiden laidoilla tulisi pitää avoimena, jotta maisemallisesti merkittävän viljelyalueen näkyvyys säilyisi.

RUONA

HISTORIA

Ruonan kylä on perustettu 1300–1400-luvulla.¹³² Kylä mainitaan ensimmäistä kertaa vuonna 1503. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Ruonassa oli viisi taloa ja vuonna 1585 kylän taloluku oli kasvanut kuuteen, joista kuitenkin jopa neljä oli autiona. Vuonna 1614 kylän viidestä talosta neljä oli edelleen autiona. Vuoden 1686 maakirjan mukaan kylässä oli edelleen viisi taloa.¹³³

Kylän tonttimaan sijaitsi vuoden 1727 kartan mukaan Narvinjärven eteläisimmän lahden eli Kylälahden länsirannalla. Talot sijaitsivat hyvin lähellä rantaa ja pellot niiden länsipuolella. Muistitiedon mukaan maässä sijaitseva metsittynyt Paimenpelto olisi kylän vanhin pelto.¹³⁴

Ruonan isojako aloitettiin vuonna 1791, mutta toimitus viivästyi joitakin vuosia liikamaakysymyksen vuoksi. Turun akatemian omistuksessa ollut Katila sai kuitenkin osuutensa heti, koska liikamaiden erottaminen ei koskenut akatemiataloja. Kylässä oli isojaon aikana yhteensä 4 tilaa: Katilan lisäksi Kirstola, Vahala ja Pirilä. Isojaon alkaessa jakokunnassa oli peltoa 56 tynnyrinalaa, niittyä 454 tynnyrinalaa, metsää 2261 tynnyrinalaa ja joutomaata 1344 tynnyrinalaa. Katila sai kokonaisuudesta 1065 tynnyrinalaa ja loput jaettiin kolmen talon kesken korotettuja verolukuja vastaavasti. Isännät valittivat ja vetosivat kuninkaaseen, mutta tämä ei tuonut muutosta ja ainoastaan pidentä toimitusta vuoteen 1797, jolloin Ruonan isojako vahvistettiin.¹³⁵

Kylän tonttimaan on sijainnut samalla paikalla Narvijärven etelärannalla viimeistään 1500-luvulta lähtien.¹³⁶ Isojaon aikana varsinaisella tonttimaalla oli Vahalan, Pirilän ja Katilan kantatalot. Kirstola sijaitsi huomattavasti etelämpänä nykyisen Ruonantien varrella. Vahalan ja Pirilän talot sijaitsivat 1700-luvulla aivan Narvijärven rannassa lähes vesirajassa. Kylätontin itäpuolella oli 1700-luvun alkupuolella myös kaksi asumusta, jotka saattoivat olla sotilastorppia. Torpat sijaitsivat nykyään Kaukolalle kuuluneella riitamaalla.¹³⁷

Kylätontilla tapahtui muutoksia 1800-luvun aikana. Kantataloista ainoastaan Katila on säilynyt kylätontilla nykypäivään. Pirilän talo siirrettiin kylätontista etelään Kirstolan tilan viereen Ruonantien varrelle. Vahalan talo siirtyi ilmeisesti kylätontin länsipuolelle. Kylässä on edelleen mittavat kaupungin omistamat Vahala-nimiset maa-alueet, mutta varsinainen tilakeskus on ilmeisesti hävinnyt. 1800-luvun aikana varsinainen kyläkeskuksen paikka siirtyi järven rannalta Ruonantien ja Anninkulmantien sekä Luuramäen ympäristöön. Myös Peräkylän sekä Anninkulman alueelle syntyi har-

¹³² Papunen 1959, 65.

¹³³ Alanen 2008, 42.

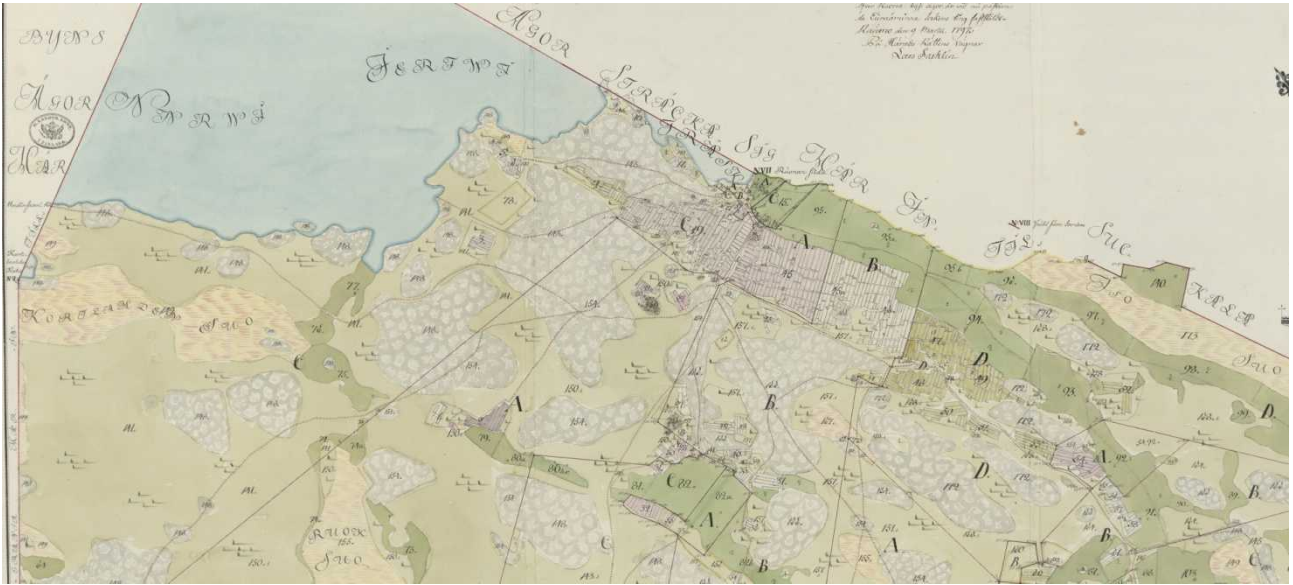
¹³⁴ Alanen 2008, 42.

¹³⁵ Papunen 1972, 150.

¹³⁶ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

¹³⁷ Alanen 2008, 44.

vaa asutusta. Rakennuskanta tihentyi 1900-luvun aikana varsinkin jälkipuoliskolla, jolloin Narvijärven rantaan syntyi loma-asutusta. Vanhan peruskartan perusteella 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa Ruonantien ja Anninkulmantien sekä Luuramäen alue vastasi rakennustiheydeltään miltei nykyistä, mutta Narvinjärven rannan loma-asutus oli vielä huomattavasti harvempaa.

Ruonan kylän isojakokartta vuodelta 1791. Alakuvassa nykykarttaan asemoitu isojaon aikainen kylätontti. Kirstolan tila sijaitsi erillään ja ei näy kuvassa.

Ruonan kylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa. Kyläkeskus sijaitsee teiden risteysalueella.

Kylän viljelyalueet sijaitsivat isojaon aikana kylätontin eteläpuolella ja vastasivat suurelta osin nykyistä tilannetta. Viljelykset aikojen kuluessa ainoastaan hieman laajenneet ja esimerkiksi vuonna 1932 Narvinsuota poltettiin viljelykäyttöön.¹³⁸

NYKYTILA

Ympäristö

¹³⁸ Alanen 2008, 45.

Ruonan kylä sijaitsee Narvijärven etelärannalla Rauman etelärajalla. Kylä rajautuu idässä Kaukolan ja Sukkalan kyliin, joiden viljelykset ovat osittain kiinni Ruonan peltomaissa. Yhdessä nämä Rauman alueelle tyypillisesti pienimuotoiset, mutta hyvin säilyneet peltoaukeat muodostavat maisemallisesti merkittävän kokonaisuuden. Ruonan viljelyalueet sijoittuvat kyläkeskuksen ympäristöön, joka sijaitsee kyläalueen koilliskulmassa. Historiallinen kylätontti Narvijärven Kylälahden rannassa, jossa sijaitsee edelleen Katilan kantatalo, sijoittuu aivan Kaukolan kylän rajalle. Viljelykset seuraavat Ruonantietä Peräkylän alueelle. Etelässä kylä rajautuu Euran kuntaan ja lännessä Kauklaisten kylään. Ruonan kyläalueen länsiosassa on ainoastaan pieniä ja hajanaisia viljelyksiä. Myös rakennuskanta on erittäin harvaa. Alueen länsiosa käsittää kallioisia rinteitä sekä alavilla alueilla kosteikkoja.

1800-luvulla syntynyttä nykyistä kyläkeskusta. Yläkuvassa taustalla maisemallisesti merkittävät viljelyaukeat, jotka yhdistyvät Kaukolan kylän maihin. Kuva Olli Joukio.

Ruonan kyläkeskus sijaitsee nykyään Ruonantien ja Anninkulmantien risteysalueen ympäristössä. Alue on säilyttänyt hyvin maaseutumaisen luonteensa. Viljelyaukeat, osittain erittäin hyvin säilynyt rakennuskanta sekä kaunis järvimaisema muodostavat arvokkaan kokonaisuuden. Ruonan kylä ja kulttuurimaisema on arvioitu maakunnallisesti merkittäväksi, joskin alueen rajaus voisi jatkua huomattavasti etelämmäksi nykyisestä.

Rakennuskanta

Ruonan kylän rakennuskanta on säilynyt osittain hyvin, vaikka alueella on havaittavissa myös autioitumisen merkkejä. Melko tiiviin kyläkeskuksen ympäristö on pääosin säilynyt vanhemman rakennuskannan osalta hyvin, mutta osittain rakennuskanta on päässyt käyttämättömänä huonoon kuntoon. Historiallisen kylätontin ympäristössä on myös uudempaa rakennuskantaa, mutta joitakin hyvin säilyneitä maisemallisesti merkittäviä ulkorakennuksia. Narvijärven ranta-alue käsittää pääosin loma-asutusta. Ruonantien varressa kyläkeskuksen eteläpuolella on joitakin hyvin säilyneitä asuintiloja 1800-luvun loppupuolelta sekä 1900-luvun alkupuolelta. Vanhoista kantatiloista parhaiten on säilynyt Kirstola Ruonantien varressa. Silolantien varrella on esimerkiksi paikallisesti merkittäväksi huomioitava Ojanteen vanha tila. Tien alkupäässä sijaitsee myös 1900-luvun alkupuolen virkamiesasuntotyyppinen asuinrakennus. Koko kylää ajatellen yksi merkittävimmistä ja vähintäänkin paikallisesti arvokkaista kohteista on 1900-luvun alun Paunan erittäin hyvin säilynyt asuintilakokonaisuus Ruonantien varressa.

Mahdollisen tarkemman kaavatyön ohessa alueella olisi ehdottomasti suoritettava rakennusinventointi.

Paunan asuinrakennus sekä puutarhaa Ruonantien varressa. Kuva Olli Joukio.

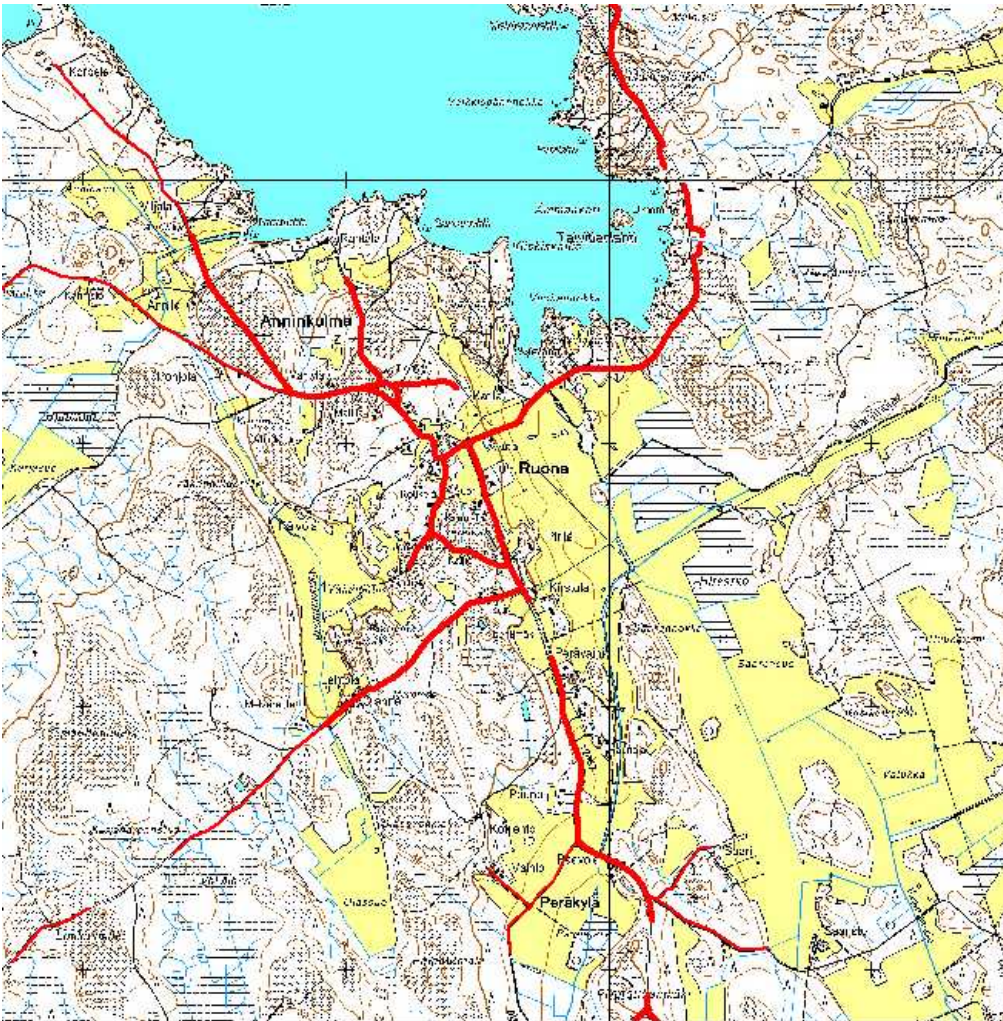

Kirstolan kantatila Ruonantien varressa. Alakuvassa Paavolan vanha päärakennus. Kuvat Olli Joukio.

Tiet

Ruonan kylän vanhat tielinjaukset ovat säilyneet hyvin. Kylän varsinainen päätie, Ruonantie, on säilynyt linjaukseltaan suurelta osin viimeistään 1800-luvulta. Kapea tie on päällystetty kyläkeskuksen kohdalla, mutta muuttuu sorapintaiseksi eteläosassa. Kyläkeskuksen ympäristössä Sepäntanhua, Anninkulmantie, Anninlahdentie sekä Kekovahantie ovat säilyneet myös hyvin. Etelämpänä Ojajärventie ja osittain myös Uudentalontie sekä Suontie ovat säilyneet viimeistään 1800-luvulta. Kylämiljöön säilymisen kannalta myös tielinjausten säilyminen olisi suotavaa.

Ruonan kylän säilyneet tielinjaukset piirrettynä vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

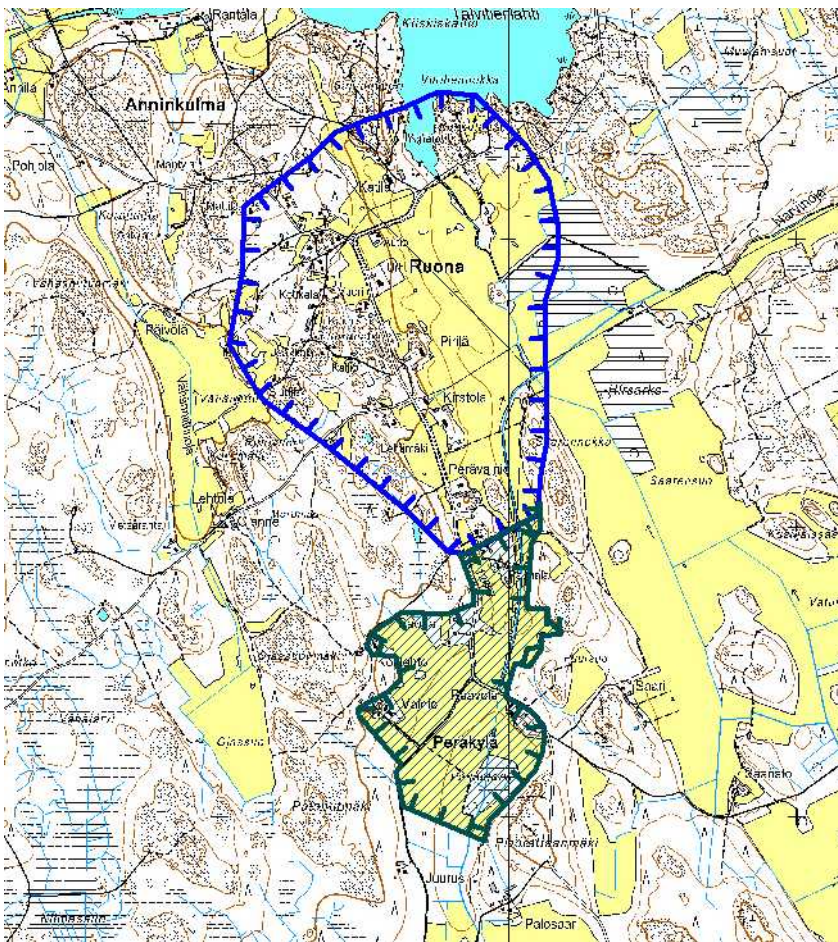
Arvoalueen rajaus

Maakunnallisesti arvokkaan alueen rajaus voisi olla Ruonan kylässä nykyistä laajempi varsinkin alueen eteläosassa. Nykyinen rajaus loppuu Perävainion tilan eteläpuolelle. Kuitenkin Ruonantien varren historialliset viljelykset jatkuvat vielä tästä etelämmäksi Peräkylään saakka. Lisäksi nykyisen rajauksen ulkopuolelle jää esimerkiksi Paunan erittäin merkittävä 1900-luvun alkuvuosikymmenten virkamiestyypinen rakennusryhmä sekä muun muassa osittain hyvin säilynyt Paavolan tila. Rajauksen tulisi eteläosassa ottaa huomioon historialliset peltoaukeat sekä niiden varrella olevat rakennukset. Nykyinen rajattu alue voisi ulottua kauemmaksi myös länsilaidalla, jossa on Vähänniitun historiallinen viljelyaukea sekä Ojanteen paikallisesti merkittävä vanha tila. Rajaus voisi käsitellä edellä mainitun peltoaukean sekä tilan ja rajautua Silolantiehen.

Alueen koilliskulmassa rajaus kulkee osittain Kaukolan kylän puolella, mutta maisemallisesti tämä kuuluu samaan kokonaisuuteen.

Arvoalueen rajaus

Maakunnallisesti arvokkaan alueen lisäksi voisi olla Ruonan kylän eteläosan huomioida paikallisesti merkittäväksi. Nykyinen maakunnallisesti merkittävän alueen rajaus loppuu Perävainion tilan eteläpuolelle. Kuitenkin Ruonantien varren historialliset viljelykset jatkuvat vielä tästä etelämmäksi Peräkylään saakka. Lisäksi nykyisen rajauksen ulkopuolelle jää esimerkiksi Paunan erittäin merkittävä 1900-luvun alkuvuosikymmenten virkamiestyypinen rakennusryhmä sekä muun muassa osittain hyvin säilynyt Paavolan tila. Rajauksen tulisi eteläosassa ottaa huomioon historialliset peltoaukeat sekä niiden varrella olevat rakennukset. Paikallisesti arvokkaaksi esitettävä rajattu alue voisi ulottua kauemmaksi myös länsilaidalla, jossa on Vähänniitun historiallinen viljelyaukea sekä Ojanteen paikallisesti merkittävä vanha tila.

Ruonan maakunnallisesti merkittävä aluerajaus sekä paikallisesti merkittäväksi esitettävä alue.

Ongelmakohteet ja uhkatekijät

Ruonan kylä on ympäristöltään erittäin hyvin hoidettu eikä esimerkiksi maisemallisesti merkittävien viljelymaisemien reunojen rehevöitymistä ollut havaittavissa.

Rakennuskanta on pääosin hyvin hoidettua, mutta parhaillaan sekä varsinkin tulevaisuudessa ongelmaksi muodostuvat toistaiseksi hyvin säilyneet, mutta autioituneet asuintilat. Tämän rakennuskannan häviäminen tai mahdollinen korvaaminen tulee valitettavasti muuttamaan kylämiljöötä merkittävästi.

MURTAMO

HISTORIA

Murtamon kylä perustettiin 1300–1400-luvulla.¹³⁹ Vanhimmat säilyneet maininnat kylästä ovat vuodelta 1482 (*Murdtama*). Kylässä uskotaan sijainneen jo hyvin varhain Pyhälle Olaville pyhitetty puinen kappelikirkko. Vuoden 1540 maakirjassa Murtamoon on merkitty viisi taloa ja ulkokyläläisen hallussa ollut tilus. 1500-luvun lopulla talojen määrä vaihteli kuudesta kahdeksaan. Runsaasta talomäärästä huolimatta kylässä ei ollut paljon peltomaata ja niittyjäkin verrattain vähän. Jokin muu toimeentuloa ja asumista edistävä seikka oli oltava siis kyseessä. Vuoden 1686 maakirjan mukaan kylässä oli viisi taloa. 1700-luvulle saakka Murtamo kuului samaan jakokuntaan Kullanperän, Ylikierin, Alakierin ja Kauklaisten kanssa. Vuoden 1731 tiluskartan mukaan Murtamon kylätontti sijaitsi kumpareella, jossa nykyisin sijaitsevat Ollilan ja Laukolan talot. Kylässä tuolloin olleet talot olivat Ettala, Tuomola, Mikkilä, Laukola ja Ollila.¹⁴⁰

Maanmittari Isak Tillberg suoritti Murtamon kylässä isojaon vuosina 1786–87. Kylä muodosti tuolloin yksinään jakokunnan. Suurempia riitoja ei syntynyt, koska isojako vahvistettiin jo vuonna 1787. Naapurikylien kanssa olleet rajakiistat oli saatu sovittua jo vuosikymmeniä aikaisemmin.¹⁴¹

Murtamon kylässä oli kuusi taloa ja se oli pinta-alaltaan yhteensä 1713 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = n. 0,5 ha). Kylässä oli peltoa 111 tynnyrinalaa, niittyä 504 tynnyrinalaa ja metsää sekä joutomaata 1098 tynnyrinalaa. Talot olivat Ettala, Tuomola, Mikkilä, Laukola, Uusikartano ja Ollila. Kylässä jätettiin jakamattomaksi yhteismaaksi 185 tynnyrinalaa joutomaita. Taloa kohti oli erillisiä tiluksia 3-7 kpl. Reservisotamiehen hallussa oli 1½ tynnyrinalaa peltoa, niittyä 14 tynnyrinalaa ja tarvemetsiä 1¾ tynnyrinalaa. Maanmittari A. Kröger suoritti vuonna 1908 isojaon täydennyksen Frans Mäki-Laukolan anomuksesta.¹⁴²

Murtamon vanha kylätontti on sijainnut samalla paikalla nykyisten Ollilan, Laukolan ja Tuomolan kantatilojen paikalla viimeistään 1500-luvulta lähtien.¹⁴³ 1800-luvun aikana kylätontti hajaantui jonkin verran. Edellä mainitut kantatilat jäivät paikoilleen, mutta Mikkilä (Mikkilä) siirrettiin kylä-

¹³⁹ Papunen 1959, 65.

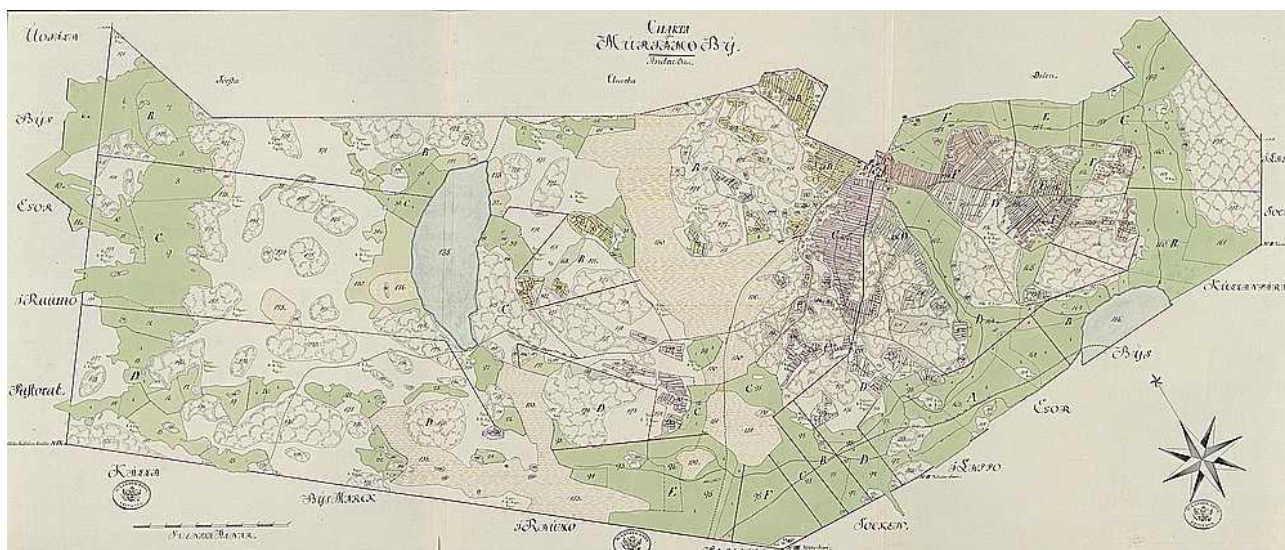
¹⁴⁰ Alanen 2008, 86, 88.

¹⁴¹ Papunen 1972, 145.

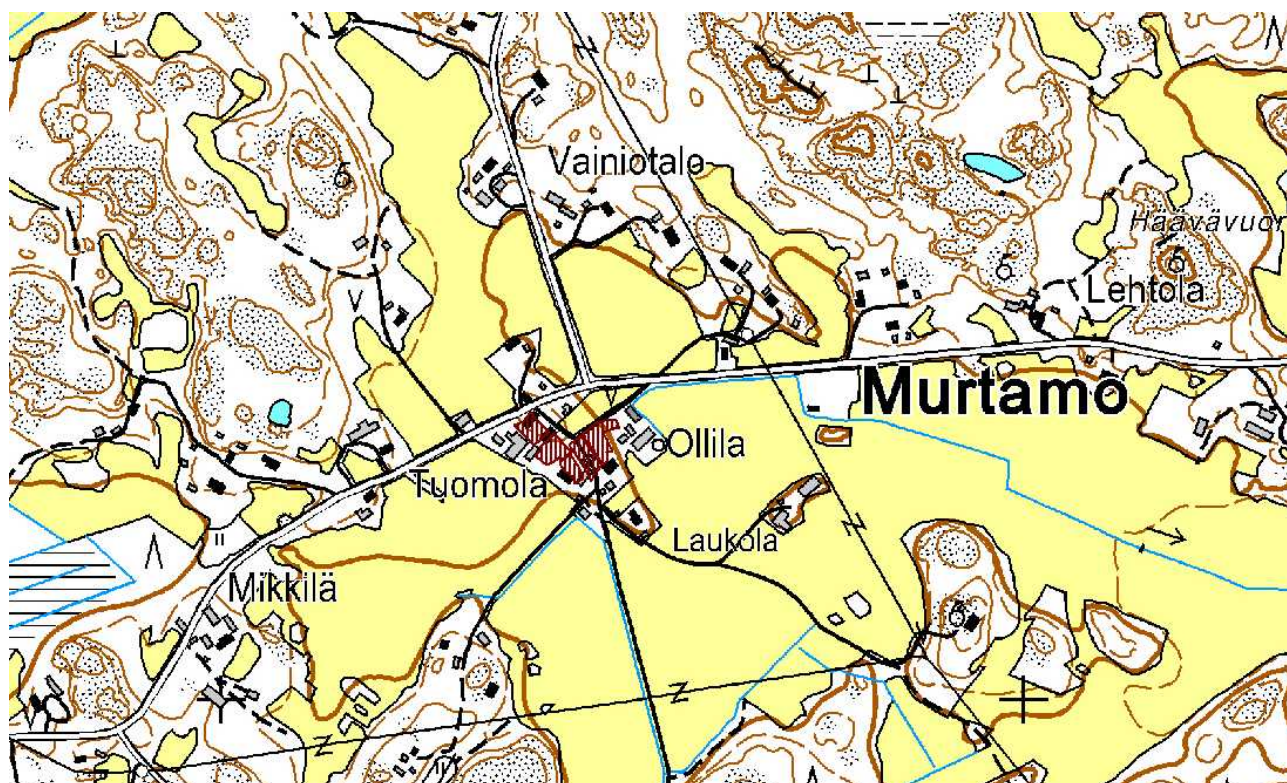
¹⁴² Papunen 1972, 145.

¹⁴³ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

tontin länsipuolelle ja Uusikartano puolestaan itäpuolelle Murtamontien varteen. Kylätontin pohjoispuolella on edelleen Ettala-niminen maa-alue, mutta varsinainen tilakeskus on ilmeisesti hävinnyt lohkomisten seurauksena.¹⁴⁴

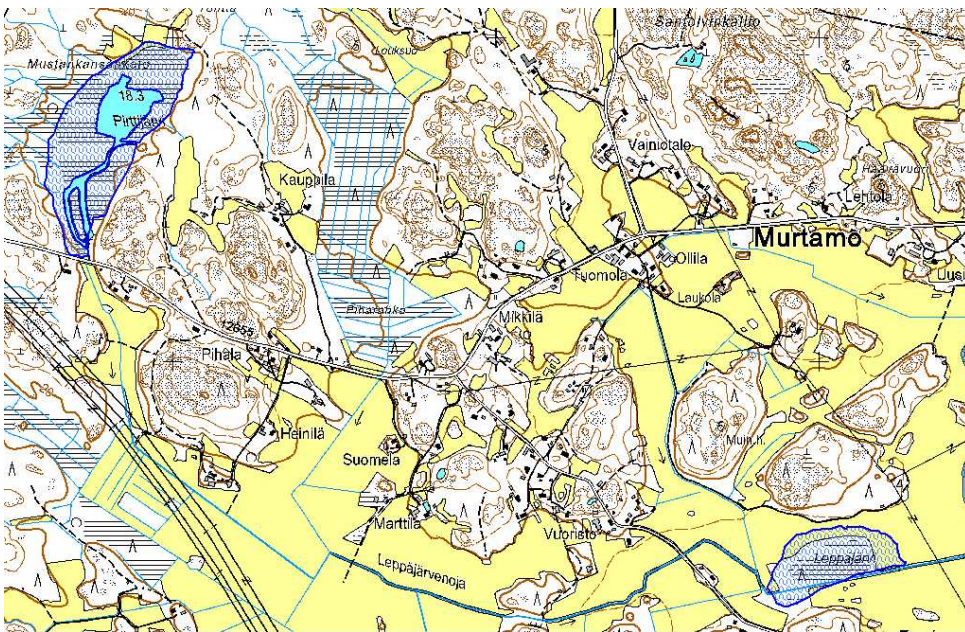
Murtamon vuoden 1786–87 isojakokartta.

Murtamon 1780-luvun kylätontti asemituna nykykarttaan.

¹⁴⁴ Kiinteistötietojärjestelmä, Maanmittauslaitos. www.ktj.fi.

1800-luvun aikana kylän asutus oli levinnyt laajemmalle alueelle ja keskittyi nauhamaisesti Murtamontien varteen. Asutus oli kuitenkin vielä 1900-luvun alussa erittäin harvaa. Asutus oli levinnyt jonkin verran kylätontin länsipuolelle sekä kylätontin ja Uusikartanon tilan väliselle tieosuudelle. Kylätontin pohjoispuolella sijaitsi vuodelta 1903 olevan venäläisen topografikartan mukaan tuulimylly. Toinen tuulimylly sijaitsi lännempänä nykyisen Marttilan talon pohjoispuolella olleella mäellä. Kartan mukaan kylän alueella sijainneet Pirttijärvi ja Leppäjärvi olivat vielä vastaavan kokoiset kuin isojakokartassa. Pieni Leppäjärvi on sittemmin rehevöitymisen seurauksena soistunut tai kuivatettu kokonaan. Pirttijärvi on ilmeisesti luonnollisen rehevöitymisen seurauksena kutistunut 1900-luvun aikana neljäsosaan alkuperäisestä koostaan.

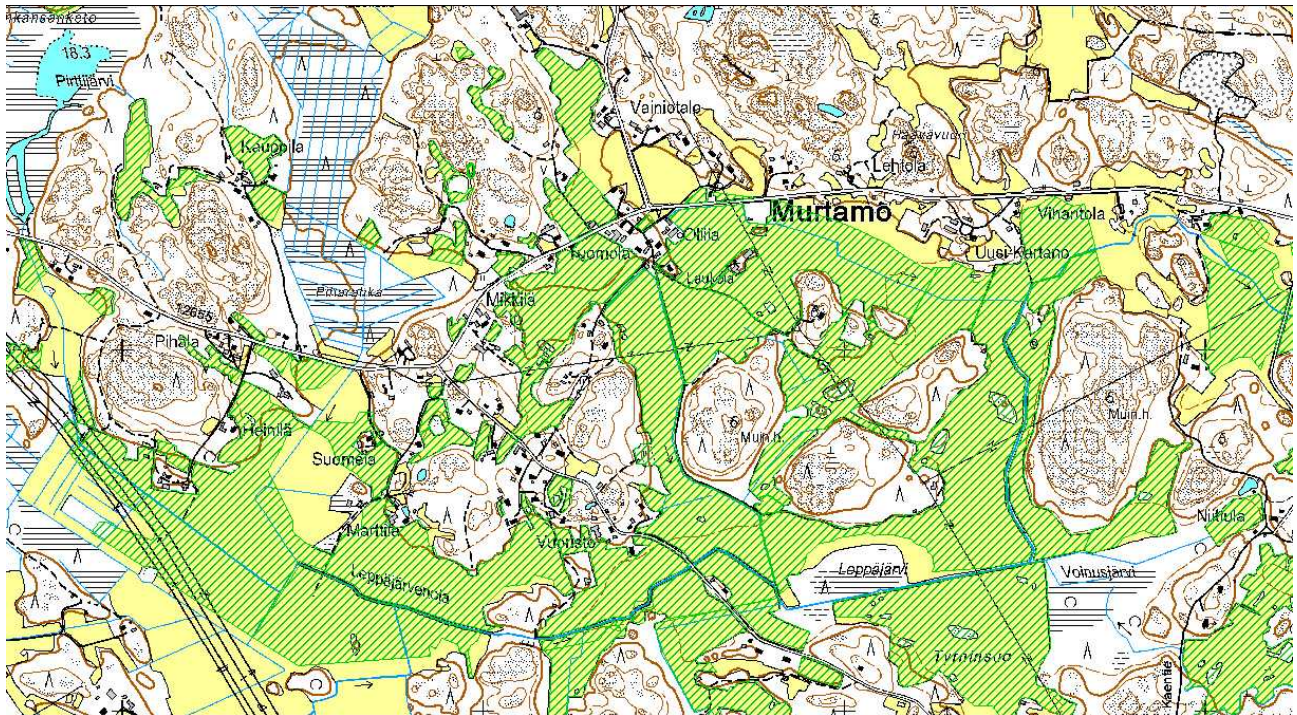
Kuvan vasemmassa laidassa Pirttijärvi ja oikeassa alalaidassa Leppäjärvi 1780-luvulla. Piirretty isojakokartan mukaan.

Murtamon kylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa.

Kylän pelto- ja niittymaat vastasivat isojaon aikoihin suurelta osin nykyisiä viljelyalueita. Isojaon aikana kaikki viljelymaat sijaitsivat nykyisen Murtamontien eteläpuolella. 1800-luvun aikana syntyi joitakin peltotilkkuja myös tien pohjoispuolelle.

Rakennuskanta laajeni hiljalleen 1900-luvun kuluessa ja tihentyi vanhan kylätontin lisäksi myös Kullanperäntien varrella. Asutus kasvoi hiljalleen ja ainoastaan jälleenrakennuskausi nousee alueella esille selkeänä, mutta kuitenkin määrällisesti melko vähäisenä muutosajankohtana asuintilojen määrässä.

Murtamon kylän 1700-luvun lopun pelto- ja niittyalueet, jotka ovat edelleen viljelykäytössä piirrettynä nykykarttaan.

NYKYTILA

Ympäristö

Murtamon kylä sijaitsee Rauman alueen pohjoisosassa kaupungin itäpuolella. Kylä rajautuu pohjoisessa Eurajoen Saaren kylään ja lännessä Kollan sekä Uotilan kyliin. Idässä rajanaapurina on Haudan pieni kylä ja etelässä puolestaan Kullanperä. Murtamo on alueelta melko pieni. Asutus sekä viljelykset sijaitsivat pääasiassa kyläalueen itäosassa. Asutus keskittyy lähinnä Murtamontien varrelle ja Kullanperäntien risteysalueen ympäristöön. Länsiosassa Murtamontien varsi on miltei rakentamaton ja tietä reunustaa kallioinen mäntymetsä.

Kylä on säilynyt hyvin perinteisessä ulkoasussaan. Historiallinen kylätontti on säilynyt nykyisellä paikallaan viimeistään 1500-luvulta. Kylätontilla ja sen ympäristössä on hyvin säilynyttä 1800–1900-lukujen vaihteen rakennuskantaa. Kylätonttia ympäröivät viljelyaukeat ovat maisemallisesti

merkittävät ja juontavat juurensa jo 1700-luvulle ja osittain kauemminkin. Kylätontin ympäristön kulttuurihistoriallista kokonaisuutta kuitenkin laskee Murtamontien oikaistu linjaus.

Murtamon historiallinen kylätontti. Alakuvassa maisemallisesti merkittävää viljelyaukeaa. Kuvat Olli Joukio.

Rakennuskanta

Kylätontilla sekä Murtamontien varrella on joitakin hyvin säilyneitä vanhoja tiloja. Merkittävimmät näistä ovat kylätontilla sijaitseva Tuomolan kantatalo sekä kylätontista länteen sijaitseva Mikkilän kantatalon rakennusryhmä. Muiden jäljellä olevien kantatalojen rakennuksia on mitä ilmeisimmin suurelta osin muutettu tai uusittu. Kylässä on myös säilynyt pienimuotoisempaa 1900-luvun alkupuolen sekä jälleenrakennuskauden rakennuskantaa.

Murtamossa ei ole toteutettu rakennusinventointia. Mahdollisen tarkemman kaavatyön yhteydessä tulee alueella suorittaa rakennusinventointi, varsinkin kylätontin ympäristössä.

Yläkuvassa Mikkilän kantatilan merkittävä rakennusryhmä Murtamontien varressa. Kuva Olli Joukio.

Kylätontilla edelleen sijaitsevan Tuomolan kantatilan vanha päärakennus. Kuva Olli Joukio.

Murtamossa on myös joitakin hyvin säilyneitä 1900-luvun alkupuolen tiloja. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Kylän läpi kulkeva pääväylä Murtamontie on kokenut linjauksessaan muutoksia. Tietä on oikaistu lähivuosikymmenten aikana kylätontin kohdalla. Vanha tielinjaus on edelleen pätkittäin tallella nykyään taloihin johtavina pihateinä. Kylätontin länsipuolella Murtamontien linjaus on säilynyt viimeistään 1800-luvulta.

Pohjoiseen johtava päällystämätön Saarentien on säilynyt osittain 1800-luvulta. Kylätontin ympäristössä pienet Anmontie ja Kujantie ovat sen sijaan säilyttäneet linjauksensa täysin. Myös Kullanperän kylään johtava tie on säilynyt hyvin sekä sen risteuksen ympäristössä olevat pienemmät tiet.

KODIKSAMI

HISTORIA

Varhaisin merkintä Kodiksami -nimisestä kylästä on vuodelta 1503. Kodiksamissa oli 1500-luvun alussa ainakin kolme taloa, mahdollisesti useampi. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Kodiksamissa oli seitsemän taloa.¹⁴⁵ 1560-luvulla kylässä oli tiettävästi 9 taloa, jotka olivat pitäjänkartassa merkitty rykelmäksi tien varteen nykyisen Utulan talon lähiympäristöön.¹⁴⁶ Vuoden 1588 maantarkastusluettelossa mainitaan, että Kodiksamissa omistivat maata ulkokylänmiehet Kuolimaalta, Sukkalasta ja Mäentakaa. Nämä olivat mahdollisesti vanhan jakokunnan peruja. Kodiksamin talojen määrä väheni 1500-luvun lopussa ilmeisesti omistajavaihdosten myötä. Vuoden 1686 maakirjaan oli merkitty seitsemän taloa. Kylätontti sijaitsi 1700-luvulla Lapinjoen itäpuolella sijaitsevalla mäellä suhteellisen kaukana joesta edelleen mitä ilmeisimmin samalla paikalla kuin 1500-luvulla.¹⁴⁷

Kodiksami muodosti Mäentaan, Sukkalan ja Kuolimaan kanssa suuren neljän kylän jakokunnan Lapin kaakkoiskulmalla. Isojako pantiin alulle tällä alueella vuonna 1782. Sukkalan kylässä oli tosin aloitettu jo kaksitoista vuotta aiemmin peltojen isojako, mutta tuolloin kartoitettiin ainoastaan varsinaiset kylänvainiot, joita oli kolmessa aitauksessa yhteensä 28 tynnyrinalaa. Kodiksamin jakokunnassa isojako saatiin kuitenkin päätökseen vasta sata vuotta myöhemmin. Tähän vaikutti erittäin sitkeä riita, koska Kodiksami ja Mäentaka pyrkivät jakokunnasta erilleen. Tähän oli syynä ilmeisesti se, että Kuolimaan kylän osalta oli tarkoitus ottaa käyttöön vanhat manttaalit, jotka olivat isompia kuin uudet alennetut manttaaliluvut. Kodiksami ja Mäentaka kokivat siten menettävänsä entisiä etuuksiaan verolukujensa suhteellisen pienuuden vuoksi. Mäentaan taloja uhkasi kaikkien metsäosuuksien menettäminen. Siitä huolimatta Kodiksamin jakokunnassa otettiin Kuolimaata lukuun ottamatta jakoperusteeksi uudet manttaaliluvut.¹⁴⁸

Kodiksamin jakokunnan kokonaispinta-ala oli yhteensä 6791 tynnyrinalaa (1 ta = 0,5 ha). Isojaon keskeytyessä ei täsmällisiä lukuja ollut saatavilla, mutta peltoja ja niittyjä tiedettiin vuonna 1787 olleen yhteensä Kuolimaalla 778 tynnyrinalaa, Kodiksamissa 676 tynnyrinalaa, Sukkalassa 456 tynnyrinalaa ja Mäentakana 518 tynnyrinalaa. Niittyä oli moninkertainen määrä peltoihin verrattuna, joten on luultavaa, että näistä pinta-aloista viidesosa oli peltomaata.¹⁴⁹

Isojakoa ryhdyttiin saattamaan valmiiksi vasta vuonna 1870 ja se vahvistettiin vuonna 1876. Tämän tutkimuksen yhteydessä ei ollut saatavilla Kodiksamin kylää koskevaa isojakokarttamateriaalia. Kuolimaalaisen Isak Peltolan hakemuksesta käynnistettiin uusjako vuonna 1927. Oikeudenkäyntien vuoksi myös tämä toimitus kesti Kuolimaalla ja Kodiksamissa kauan. Asioita käsiteltiin maanjako-oikeudessa ainakin vuosina 1936 ja 1944 ja korkeimmassa oikeudessa 1938 ja 1945.

¹⁴⁵ Alanen 2008, 50.

¹⁴⁶ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

¹⁴⁷ Alanen 2008, 50–52.

¹⁴⁸ Papunen 1972, 142.

¹⁴⁹ Papunen 1972, 143.

Uusjako koski kaikkiaan 59:ää kodiksamilaista ja 65:tä kuolimaalaista tilaa ja se saatiin päätökseen vasta vuonna 1951.¹⁵⁰

Kodiksamin kylätontti on sijainnut samalla paikalla viimeistään 1500-luvulta. Kuvassa kylätontin sijainnin arvio isojaon aikoihin. Paikka oli kuvassa esiintyvä, mutta kylätontin tarkka malli ei ole tiedossa.

Kodiksamin kylätontti on säilynyt samalla paikalla aina keskiajalta saakka. 1800-luvun aikana rakennuskanta levisi myös hieman idemmäksi kohti Mäentaan kylää sekä myös pohjoisemmaksi Palomäen alueelle. Vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan rakennuskanta kylässä oli kolme tuulimyllyä, jotka sijaitsivat Pietilän tilalla, Nokan länsipuolella sekä Saari-Uotilan pohjoispuolella.

Rakennuskanta on kasvanut ainoastaan jonkin verran 1900-luvun aikana lähinnä Palomäen alueella.

¹⁵⁰ Papunen 1972, 143.

Kodiksamin kylä vuoden 1902 venäläisessä topografikartassa.

NYKYTILA

Ympäristö

Kodiksamin kylä sijaitsee Rauman itäosassa Lapinjoen itäpuolella keskellä laajoja peltoaukeita, joita rikkoo siellä täällä kallioiset kumpareet. Kodiksamin sekä viereisten Mäentaan, Kuolimaan sekä Sukkalan kylien viljelyalueet ovat laajuudeltaan Rauman alueen merkittävimmät. Kodiksami kuuluukin valtakunnallisesti merkittävään Lapinjokilaakson kylä- ja viljelymaisemaan. Tämä rakennettu kulttuuriympäristö jatkuu myös kunnan rajojen yli Euran puolelle. Kodiksami kuuluu myös maakunnallisesti merkittävään Kodiksamin kylä ja kulttuurimaisema-alueeseen, joka käsittää niimestään huolimatta myös alueita viereisistä Mäentaan sekä Sukkalan kylistä.

Kodiksamin asutus on keskittynyt metsäsaarekkeisiin sekä teiden varsille. Historiallisella kylätontilla on edelleen rakennuksia ja asutus on levinnyt 1800-luvun aikana myös sen lähiympäristöön. Kylän maisemallisesti merkittävät viljelyalueet ovat säilyneet nykyasussaan viimeistään 1800–1900-lukujen vaihteesta, osittain huomattavasti kauempaa.

Tuulimylly Mäentaantien varrella. Kuva Olli Joukio.

Rakennuskanta

Kodiksammin merkittävintä rakennuskantaa edustavat Utulan, Pietilän, Nokan ja Saari-Uotilan tilat. Näistä Utula ja Pietilä sijaitsevat edelleen historiallisen kylätontin ympäristössä. Utulassa on paritupatyyppinen asuinrakennus 1800-luvulta sekä vuonna 1908 valmistunut kivinavetta. Nokan päärakennus on iäkäs ja siitä on purettu toisesta päästä osa pois. Nykyinen ulkoasu on 1800–1900-lukujen vaihteesta. Mukulakivirunkoinen navetta on valmistunut vuonna 1925. Talon lähellä sijaitsee mamsellityyppinen tuulimylly, joka on valmistunut vuonna 1870.¹⁵¹ Tuulimylly esiintyy myös vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa.

Kylässä on myös kotiseutuyhdistyksen omistama jalkamylly-tyyppinen tuulimylly. Kyläkeskuksen eteläpuolella Kodiksamintien varressa sijaitsee kylän entinen kansakoulu, joka on valmistunut vuonna 1908. Pääosin hyvin säilynyt koulurakennus edustaa tyyliltään samaa tyyppiä kuin entisen Lapin kunnan muutkin samanikäiset kansakoulurakennukset. Koulun lähiympäristössä on edellä mainittu Saari-Uotilan tila sekä kaksi jälleenrakennuskauden asuintilaa.

¹⁵¹ Putkonen. Satakunnan rakennusperintö 2005.

Kodiksamissa on myös hyvin säilynyttä 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa. Kylässä tulisi suorittaa rakennusinventointi mahdollisen tulevan kaavatyön yhteydessä.

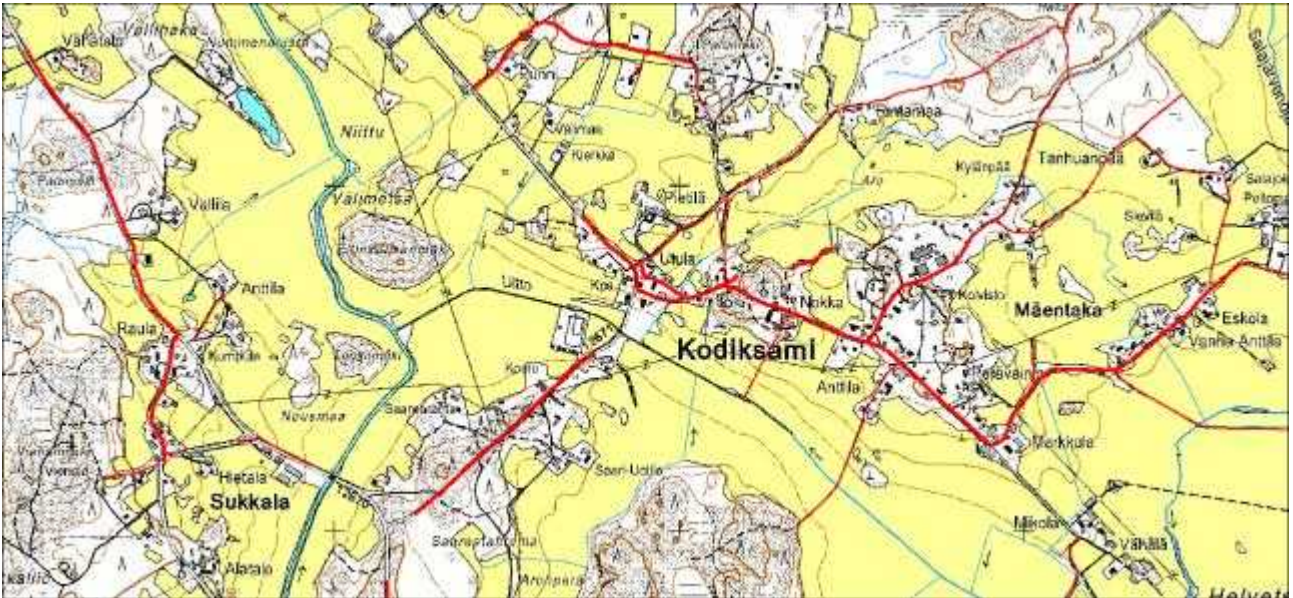
Nokan tilan päärakennus Mäentaantien varressa. Kuva Olli Joukio.

Kodiksamien kylässä on myös hyvin säilynyttä 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa. Kuva Olli Joukio.

Tiet

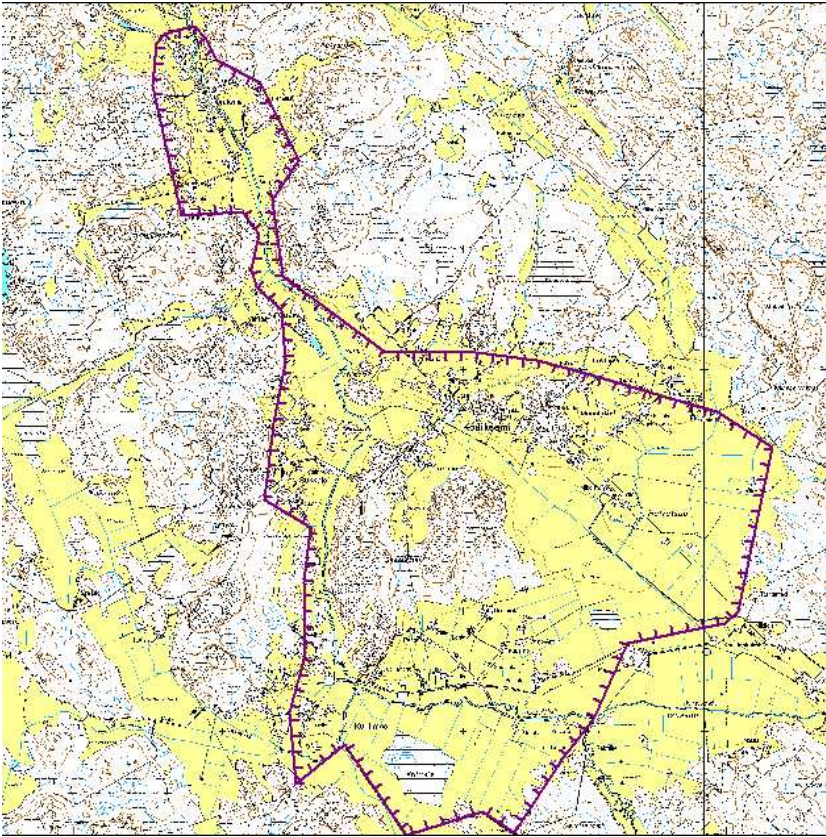
Kodiksammin kylän tielinjaukset ovat säilyneet kylätontin ympäristössä pääosin hyvin. Merkittävin muutos on ollut ilmeisesti 1900-luvun alkupuoliskolla tai puolivälin paikkeilla tapahtunut Kodiksamintien oikaisu kylätontin luoteispuolella. Tien linjaus on säilynyt kylän eteläpuolella viimeistään 1800-luvulta. Lisäksi myös kylätontin läpi kulkeva Mäentaantie sekä siitä pohjoiseen risteävä Tanhuanatie sekä osittain myös Palomäentie ovat säilyneet linjauksiltaan viimeistään 1800-luvulta.

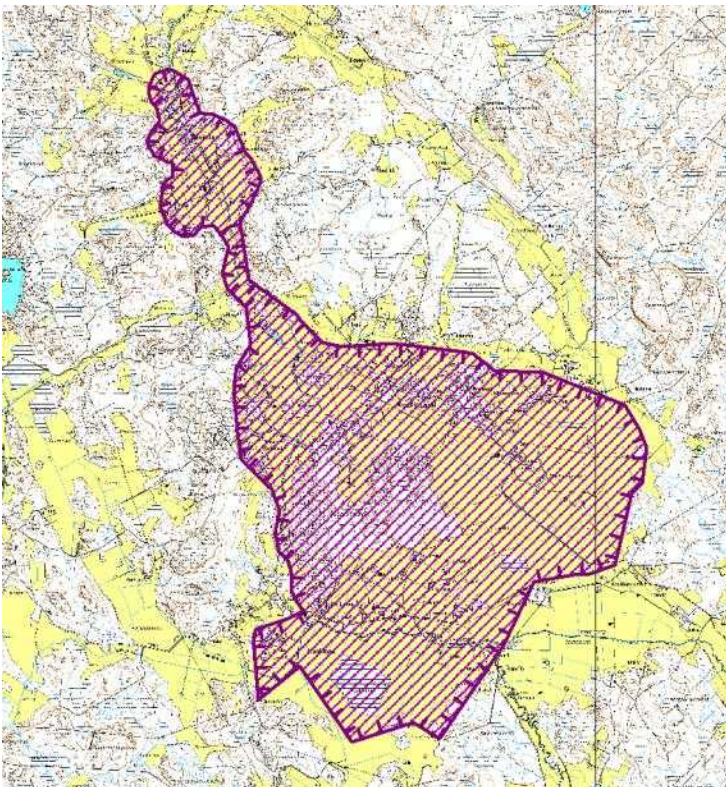
Kodiksammin ympäristön säilyneet tielinjaukset piirrettynä vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

Arvoalueen rajaus

Valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen rajaus sekä maakunnallisesti merkittävien alueiden rajausten linjaukset kulkevat alueella osittain lähes identtisesti. Mäentaan kylän kohdalla kulkeva itäreuna, Kodiksammin kylän pohjoispuolen rajaus sekä Sukkalan kylän kohdalla kulkeva länsiraja kulkevat samoja reittejä. Huomattavasti suuripiirteisemmän RKY-alueen rajausta voisikin näillä alueilla korjata kulkemaan kentällä tarkastetun, maakunnallisesti merkittävän alueen rajauksen mukaisesti.

Lapinjokilaakson kylä- ja viljelymaiseman valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen nykyinen rajaus.

Rajaukseen ehdotettu muutos.

Kodiksamin kylä- ja kulttuurimaisema. Maakunnallisesti merkittävän alueen rajaus

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Kodiksamin kylässä ei ole havaittavissa varsinaisia uhkatekijöitä. Rakennukset olivat pääosin hyvin säilyneitä sekä hyvin hoidettuja. Vanhasta koulurakennuksen pohjoispuolella Kodiksamintien varsi on osittain rehevöitynyt ja siten näkymä merkittävälle viljelyaukealle on osittain estynyt.

MÄENTAKA

HISTORIA

Mäentaan vanha kylätontti sijaitsi Kodiksamin kylän itäpuolella mäen rinteessä. Mäentaka muodosti Kodiksamin, Sukkalan ja Kuolimaan kanssa suuren neljän kylän jakokunnan Lapin kaakkoskulmalla. Ilmeisesti Mäentaka oli näistä kylistä nuorin. Kylä on mahdollisesti syntynyt siten, että Kodiksamin kylästä on siirtynyt yksi talo edemmäs itään päin. Varhaisin säilynyt maininta Mäentaka-nimestä on vuodelta 1540. Tuolloin kylässä oli kaksi taloa, joiden omistajat olivat Anders An-

dersson sekä Oleff Andersson. Kyseessä oli mahdollisesti veljekset, jotka olivat jakaneet kylän ensimmäisen talon. Kylässä oli vuoden 1686 maakirjan mukaan edelleen kaksi taloa.¹⁵²

Isojako pantiin alulle jakokunnassa vuonna 1782. Sukkalan kylässä oli tosin aloitettu jo kaksitoista vuotta aiemmin peltojen isojako, mutta tuolloin kartoitettiin ainoastaan varsinaiset kylänvainiot, joita oli kolmessa aitauksessa yhteensä 28 tynnyrinalaa. Kodiksamien jakokunnassa isojako saatiin kuitenkin päätökseen vasta sata vuotta myöhemmin. Tähän vaikutti erittäin sitkeä riita, koska Kodiksami ja Mäentaka pyrkivät jakokunnasta erilleen. Tähän oli syynä ilmeisesti se, että Kuolimaan kylän osalta oli tarkoitus ottaa käyttöön vanhat manttaalit, jotka olivat isompia kuin uudet alennetut manttaaliluvut. Kodiksami ja Mäentaka kokivat siten menettävänsä entisiä etuuksiaan verolukujensa suhteellisen pienuuden vuoksi. Mäentaan taloja uhkasi kaikkien metsäosuuksien menettäminen. Siitä huolimatta Kodiksamien jakokunnassa otettiin Kuolimaata lukuun ottamatta jakopuusteeiksi uudet manttaaliluvut.¹⁵³

Kodiksamien jakokunnan kokonaispinta-ala oli yhteensä 6791 tynnyrinalaa (1 ta = 0,5 ha). Isojaon keskeytyessä ei täsmällisiä lukuja ollut saatavilla, mutta peltoja ja niittyjä tiedettiin vuonna 1787 olleen yhteensä Kuolimaalla 778 tynnyrinalaa, Kodiksamissa 676 tynnyrinalaa, Sukkalassa 456 tynnyrinalaa ja Mäentakana 518 tynnyrinalaa. Niittyä oli moninkertainen määrä peltoihin verrattuna, joten on luultavaa, että näistä pinta-aloista viidesosa oli peltomaata. Isojakoa ryhdyttiin saattamaan valmiiksi vasta vuonna 1870 ja se vahvistettiin vuonna 1876.¹⁵⁴

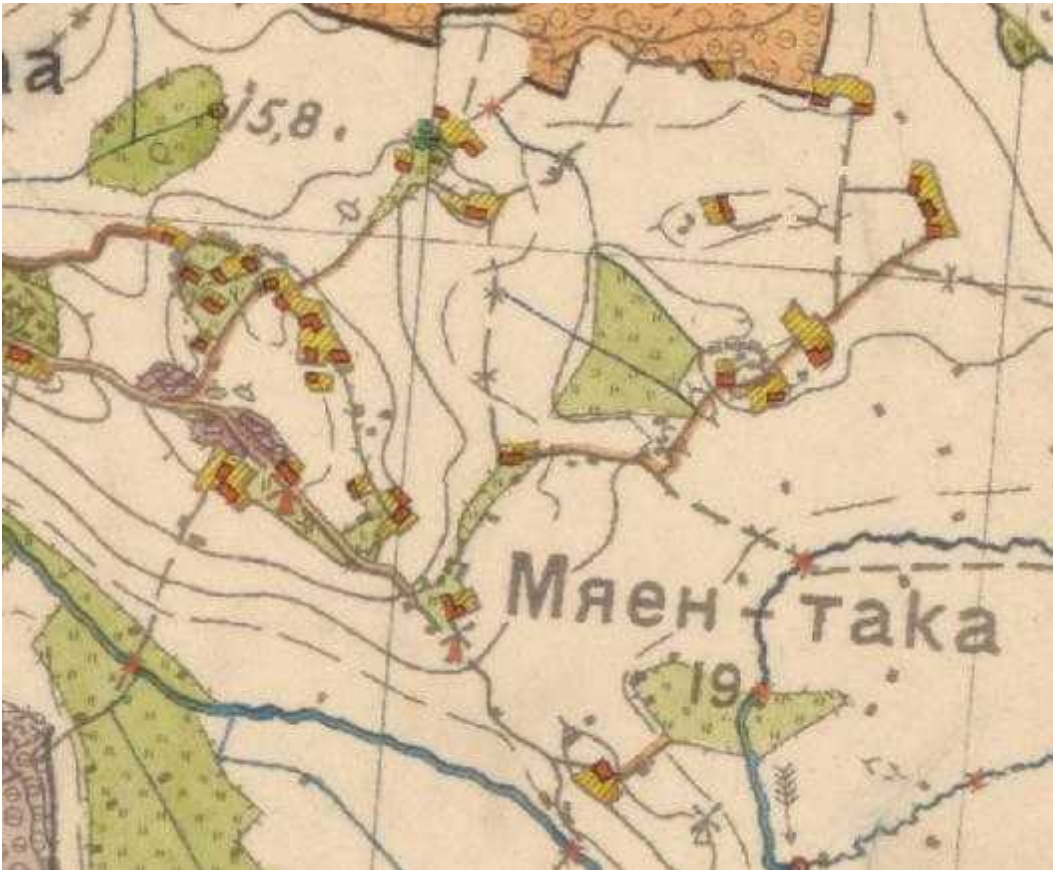
Mäentaan historiallinen kylätontti. Sijainti on tiedossa, mutta rajaus on ainoastaan arvio.

¹⁵² Alanen 2008, 55.

¹⁵³ Papunen 1972, 142.

¹⁵⁴ Papunen 1972, 143.

Mäentaan kylästä ei ollut tämän tutkimuksen yhteydessä saatavilla asemoitua isojakokarttaa. Anna Riionheimon mukaan Mäentaan kylätontti olisi sijainnut vuonna 1560 nykyisten Mikolan ja Vähälän talojen paikalla.¹⁵⁵ Toisaalta muinaisjäännösrekisterin mukaan historiallinen kylätontti on sijainnut nykyisten Vanha-Anttilan ja Eskolan tilojen paikalla.¹⁵⁶ Tämä vaikuttaa uskottavammalta, koska edellä mainitut tilat sijaitsevat vanhan tielinjauksen varrella. Vanha-Anttila saattaa viitata lisäksi nimenä Anderssoniin ja on siten mitä ilmeisimmin kantatalo. Myös Eskola on aikanaan tunnettu Anttilana. Mikolan ja Vähälän talojen historia ulottuu kuitenkin myös viimeistään 1700-luvulle.¹⁵⁷

Mäentaka vuoden 1902 venäläisessä topografikartassa.

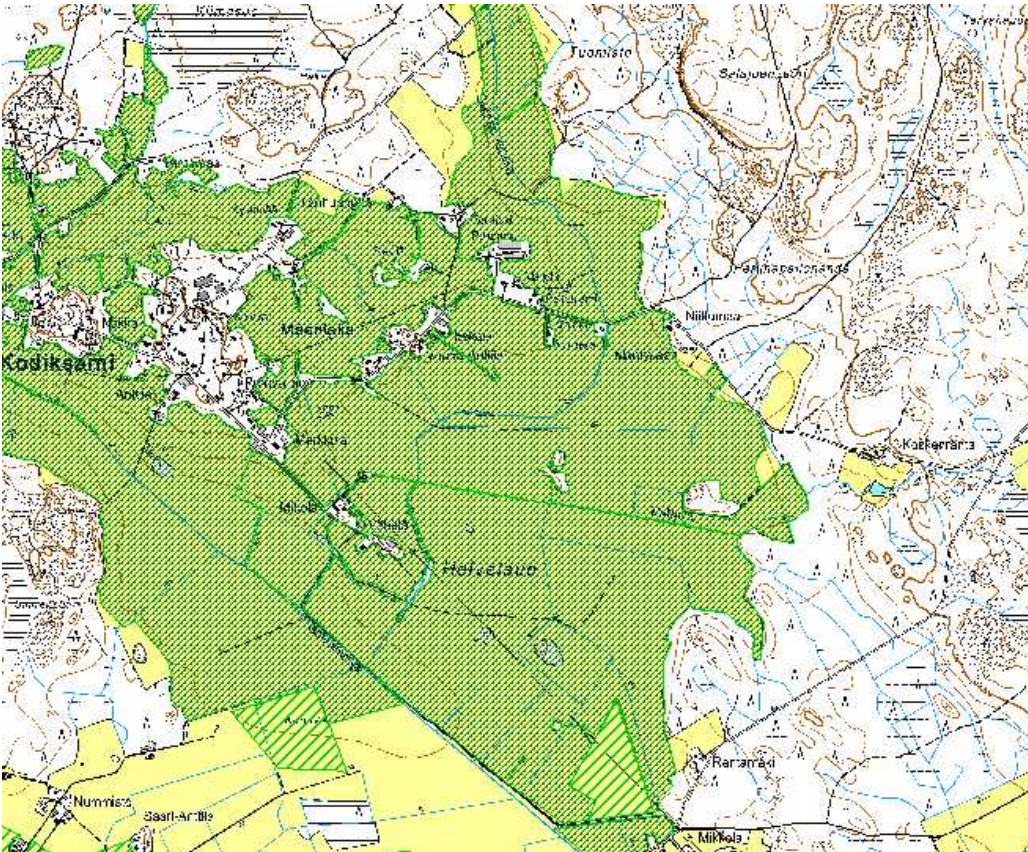
Mäentaan kylän 1800–1900-lukujen vaihteen pelto- ja niittyalueet vastasivat lähes täysin nykyisiä. Myös rakennuskannan määrä vastasi suurelta osin nykyistä. Kylätontti on 1900-luvun aikana laajentunut hieman etelään. Mäentaantien varteen on 1900-luvun kuluessa, lähinnä jälleenrakennuskaudella, syntynyt joitakin asuintiloja.

¹⁵⁵ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

¹⁵⁶ Muinaisjäännösrekisteri.

www.kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx

¹⁵⁷ Kiinteistötietojärjestelmä, maanmittauslaitos. www.ktj.fi

Mäntään viljelyalueet 1800-1900-lukujen vaihteessa.

NYKYTILA

Ympäristö

Mäntään pieni kylä sijaitsee Rauman alueen itäosassa Kodiksamin itäpuolella. Etelässä kylä rajautuu Kuolimaahan. Mäntään kylä kuuluu sekä valtakunnallisesti merkittävään Lapinjokilaakson kylä- ja viljelymaisemaan. Mäntään viljelyalueet muodostavatkin viereisten kylien peltoalueiden kanssa koko Rauman alueen merkittävimmän viljelyaluekokonaisuuden. Mäentaka kuuluu lisäksi maakunnallisesti merkittävään Kodiksamin kylä ja kulttuurimaisema-alueeseen. Tämän arvoalueen nimi johtaa hieman harhaan, koska aluerajauksen sisällä on myös huomattava osa Mäntään sekä Sukkalan kylä historiallisine kylätontteineen. Kuitenkin yhtenäinen viljelyalue tulisi nähdä omana kokonaisuutenaan.

Mäentaka on melko harvaan asuttu. Kylätontti on säilynyt samalla paikalla jo keskiajalta ja on edelleen rakennettu melko tiiviisti. Myös viljelyalueet sekä tielinjaukset ovat säilyneet pääosin 1800-luvulta. Asutusta on levinnyt jonkin verran hajanaisesti kylätontin ympäristöön. Kodiksamin ja Mäntään rakennuskanta on kiinni toisissaan. Laajat viljelyalueet sijoittuvat kylätontin ympärille ja jatkuvat yhtenäisenä viereisten kylien viljelysten kanssa.

Mäentaan historiallinen kylätontti on edelleen rakennettu. Kuva Olli Joukio.

Rakennuskanta

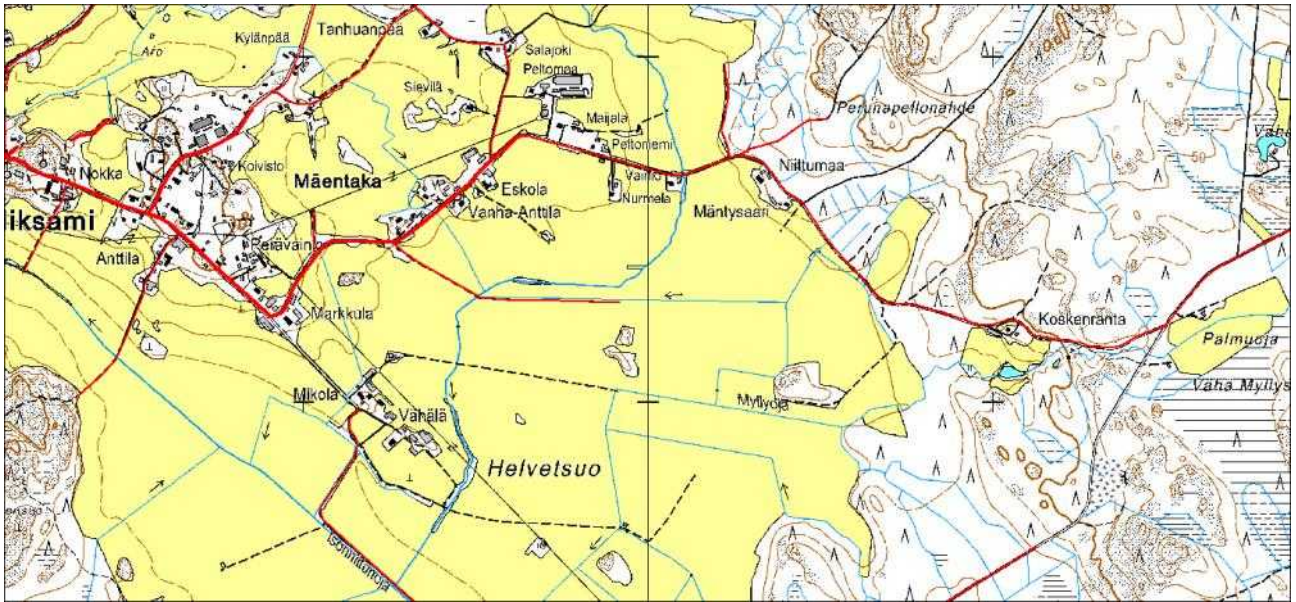
Kylän harva rakennuskanta on melko vaatimatonta tai muutettua. Kylätontilla merkittävimmät rakennukset kuuluvat Eskolan kantatilalle. Kylän merkittävin rakennuskokonaisuus on kuitenkin Perävainion tilakokonaisuus, jonka päärakennus saattaa olla osittain 1700-luvun lopulta. Myös Alanentien varressa oleva Mikola on hyvin säilynyt. Kylätontin ympäristön muut maisemallisesti merkittävät rakennukset ovat lähinnä ulkorakennuksia. Mäentaantien varressa kylätontin pohjoispuolella on joitakin jälleenrakennuskauden asuintiloja.

Mäentaan parhaiten säilynyt rakennusryhmä on sitäkin merkittävämpi. Eskolan kantatilan rakennukset sijaitsevat kylätonttia ympäröivän viljelyaukean laidalla. Kuva Olli Joukio.

Tiet

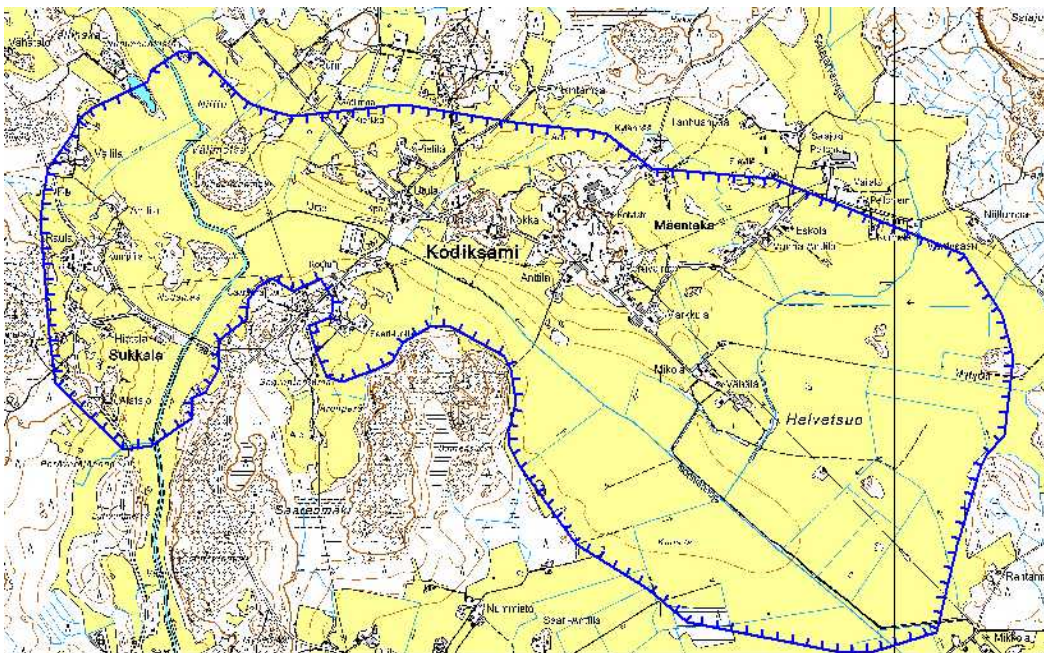
Mäentaan tielinjaukset ovat säilyneet pääosin 1800-luvulta. On mahdollista, että kylätontin läpi kulkeva Mäentaantie on linjaukseltaan osin vanhempi. Tämän lisäksi Alanentie, osittain Vähätanhuantie sekä Kajajärventie ovat säilyneet linjauksiltaan viimeistään 1800-luvulta.

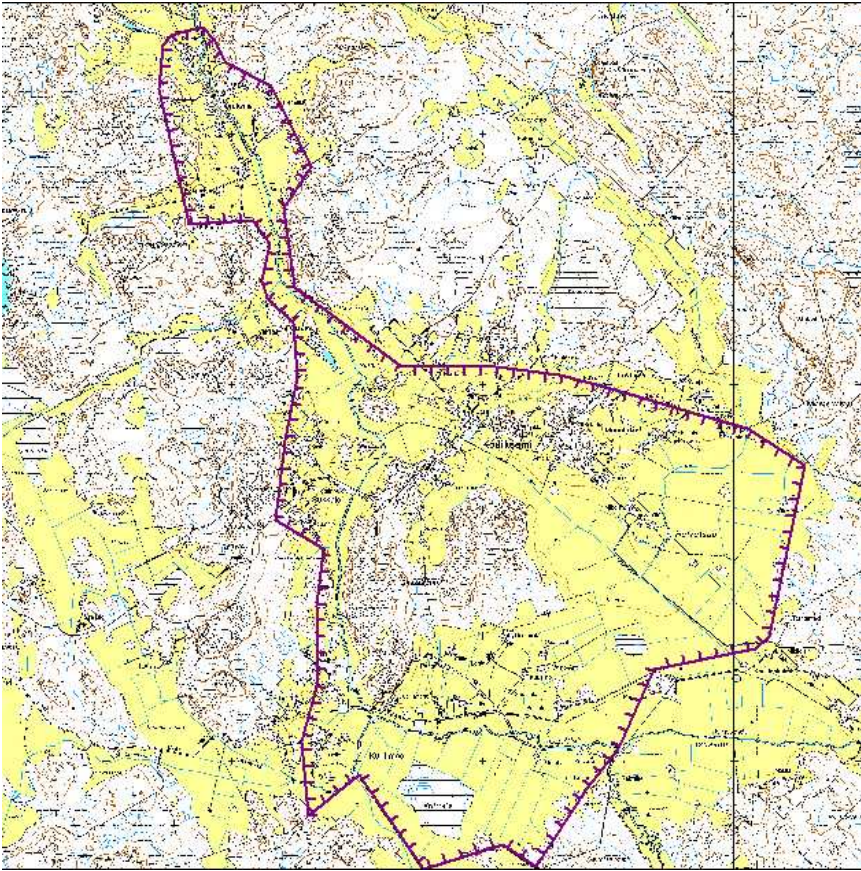
Mäntään hyvin säilynyt tieverkosto.

Arvoalueen rajaus

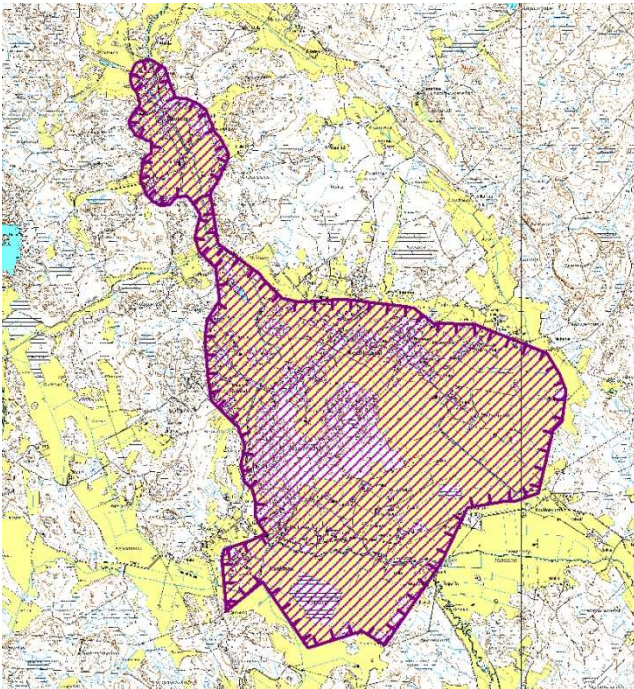
Valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen rajaus sekä maakunnallisesti merkittävien alueiden rajausten linjaukset kulkevat alueella osittain lähes identtisesti. Mäntään kylän kohdalla kulkeva itäreuna, Kodiksamin kylän pohjoispuolen rajaus sekä Sukkalan kylän kohdalla kulkeva länsiraja kulkevat samoja reittejä. Huomattavasti suuripiirteisemmän RKY-alueen rajausta voisikin näillä alueilla korjata kulkemaan kentällä tarkastetun, maakunnallisesti merkittävän alueen rajauksen mukaisesti.

Maakunnallisesti merkittävä Kodiksamin kylä- ja kulttuurimaisema, johon myös Mäntään kylä kuuluu.

Valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen nykyinen rajaus.

RKY-alueen rajauksen korjausehdotus.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Mäentään kylässä ei ollut havaittavissa varsinaisia uhkatekijöitä. Olemassa oleva vanhempi rakennuskanta tulisi inventoida mahdollisten tulevien kaavatöiden yhteydessä.

SUKKALA

HISTORIA

Varhaisin maininta Sukkalan kylännimestä on vuodelta 1540. Kylä on kuitenkin vanhempi ja tunnettiin ilmeisesti aikaisemmin eri nimellä. Vuonna 1540 Sukkalassa oli kolme taloa ja tilanne säilyi samana koko 1500-luvun ajan. Vuoden 1686 maakirjaan kylään oli merkitty kaksi taloa. 1620-luvulla kaksi kylän taloista oli yhdistetty. Vuoden 1772 kartan mukaan Sukkalan kylätontti sijaitsi Lapinjoen länsirannalla mäen rinteessä, missä se sijaitsee myös nykyään Kumpulän, Hietalan ja Alatalon tilojen kohdalla. 1700-luvulla talot olivat yhdessä rykelmässä Hietalan tilan kohdalla.¹⁵⁸

Sukkala muodosti Kodiksamin, Mäentään ja Kuolimaan kanssa suuren neljän kylän jakokunnan Lapin kaakkoiskulmalla. Isojako pantiin alulle tällä alueella vuonna 1782. Sukkalan kylässä oli tosin aloitettu jo kaksitoista vuotta aiemmin peltojen isojako, mutta tuolloin kartoitettiin ainoastaan varsinaiset kylänvainiot, joita oli kolmessa aitauksessa yhteensä 28 tynnyrinalaa. Kodiksamin jakokunnassa isojako saatiin kuitenkin päätökseen vasta sata vuotta myöhemmin. Tähän vaikutti erittäin sitkeä riita, koska Kodiksami ja Mäentakana pyrkivät jakokunnasta erilleen. Tähän oli syynä ilmeisesti se, että Kuolimaan kylän osalta oli tarkoitus ottaa käyttöön vanhat manttaalit, jotka olivat isompia kuin uudet alennetut manttaaliluvut. Kodiksami ja Mäentakana kokivat siten menettävänsä entisiä etuuksiaan verolukujensa suhteellisen pienuuden vuoksi. Mäentään taloja uhkasi kaikkien metsäosuuksien menettäminen. Siitä huolimatta Kodiksamin jakokunnassa otettiin Kuolimaata lukuun ottamatta jakoperusteeksi uudet manttaaliluvut.¹⁵⁹

Kodiksamin jakokunnan kokonaispinta-ala oli yhteensä 6791 tynnyrinalaa (1 ta = 0,5 ha). Isojaon keskeytyessä ei täsmällisiä lukuja ollut saatavilla, mutta peltoja ja niittyjä tiedettiin vuonna 1787 olleen yhteensä Kuolimaalla 778 tynnyrinalaa, Kodiksamissa 676 tynnyrinalaa, Sukkalassa 456 tynnyrinalaa ja Mäentakana 518 tynnyrinalaa. Niittyä oli moninkertainen määrä peltoihin verrattuna, joten on luultavaa, että näistä pinta-aloista viidesosa oli peltomaata. Isojakoa ryhdyttiin saattamaan valmiiksi vasta vuonna 1870 ja se vahvistettiin vuonna 1876.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Alanen 2008, 47; Muinaisjäännösrekisteri.

¹⁵⁹ Papunen 1972, 142.

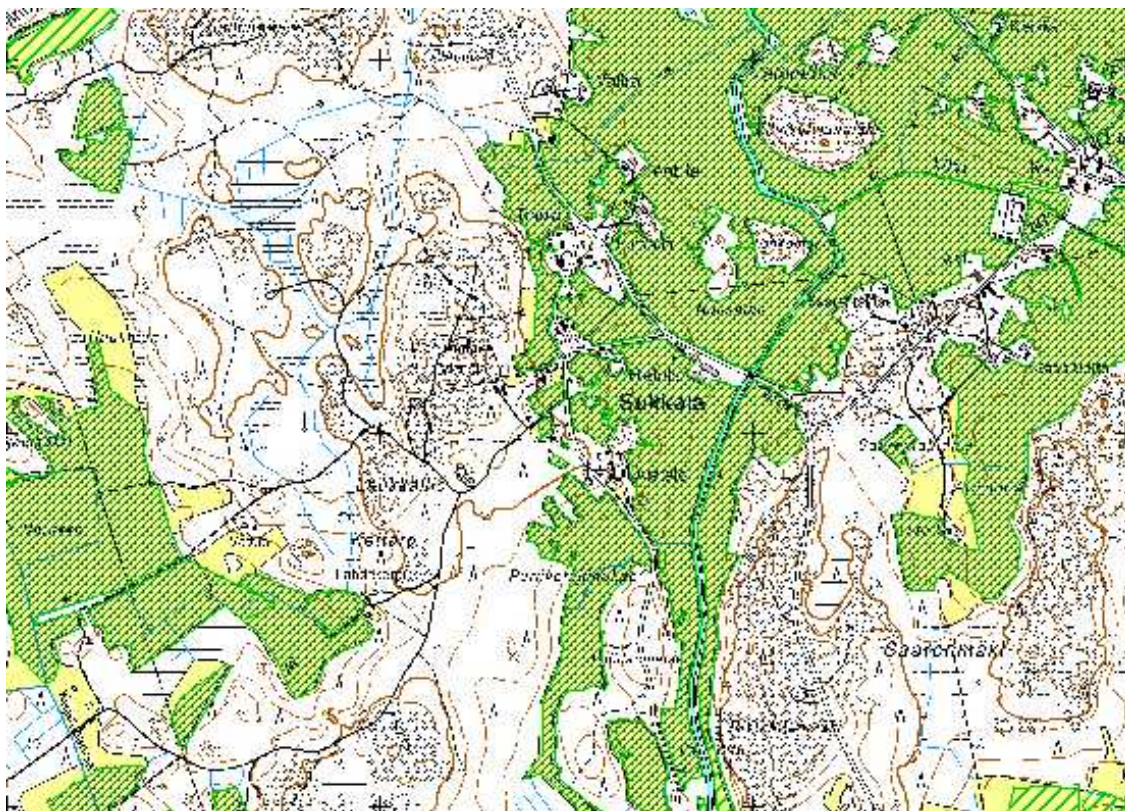
¹⁶⁰ Papunen 1972, 143.

NYKYTILA

Ympäristö

Sukkalan kylätontti on sijainnut osapuilleen samalla jo keskiajalta lähtien. 1800-luvun kuluessa rakennuskanta on siirtynyt hieman lännemmäksi Korventien varteen ja vanha kylätontti on jäänyt viljelysten alle. Kylä sijaitsee Rauman itäosassa ja muodostaa viereisten Mäentaan, Kodiksammin sekä Kuolimaan kylien kanssa Rauman merkittävimmän yhtenäisen viljelyaluekokonaisuuden. Sukkalan kylä kuuluuikin valtakunnallisesti merkittävään Lapinjokolaakson kylä- ja viljelymaisema-alueeseen.

Kylän peltoaukeiden läpi virtaa Lapinjoki ja varsinainen kyläkeskus sijaitsee joen länsipuolella Korventien varrella. Viljelyalueet ovat säilyneet osittain jo isojaon ajoilta. Nykyinen viljelymaisema periytyy kuitenkin 1800-luvulta.

Sukkalan viljelyalueet piirrettyinä vuosien 1902 ja 1903 venäläisten topografikarttojen mukaan.

Rakennuskanta

Varsinainen historiallinen kylätontti on edelleen osittain rakennettu, mutta siinä ei ole merkittävämpiä rakennuksia. Rakennukset sijoittuvat pääosin Korventien molemmiin puolin. Kylässä on

säilynyt joitakin merkittävämpiä maatalojen päärakennuksia sekä aivan tien vieressä sijaitsevia maisemallisesti merkittäviä ulkorakennuksia.

Merkittävimmät yksittäiset kohteet ovat Korventien varrella sijaitseva Alatalon sekä Abraham-Isotalon (Isotalo) muodostama rakennusryhmä. Alatalo on aikanaan lohkottu Isotalosta. Rakennusryhmä on säilynyt hyvin perinteisessä umpihipharakenteessaan. Paritupatyypinen päärakennus on valmistunut vuonna 1889 ja on osittain peruskorjattu. Nykyään tonttirajan toisella puolella oleva pytinkirakennus on 1800-luvulta. Pihaa rajaa myös punamullattu puoririvi ja hirsinen navetta. Navetan takana on karjapiha. Pihapiirin ulkopuolella talousrakennukset muodostavat kujan. Hieman syrjemässä on lisäksi kaksi vanhaa vilja-aittaa.

Merkittäviä kohteita ovat myös Raulan tila sekä Mäntyvaaran ja Lainelan asuintilat. Kaikki kohteet sijaitsevat Korventien varrella tai sen välittömässä läheisyydessä. Tien varressa on myös muita mahdollisesti rakennusinventoinnissa huomioitavia kohteita. Alueella tulisikin suorittaa rakennusinventointi mahdollisen tulevan kaavatyön yhteydessä.

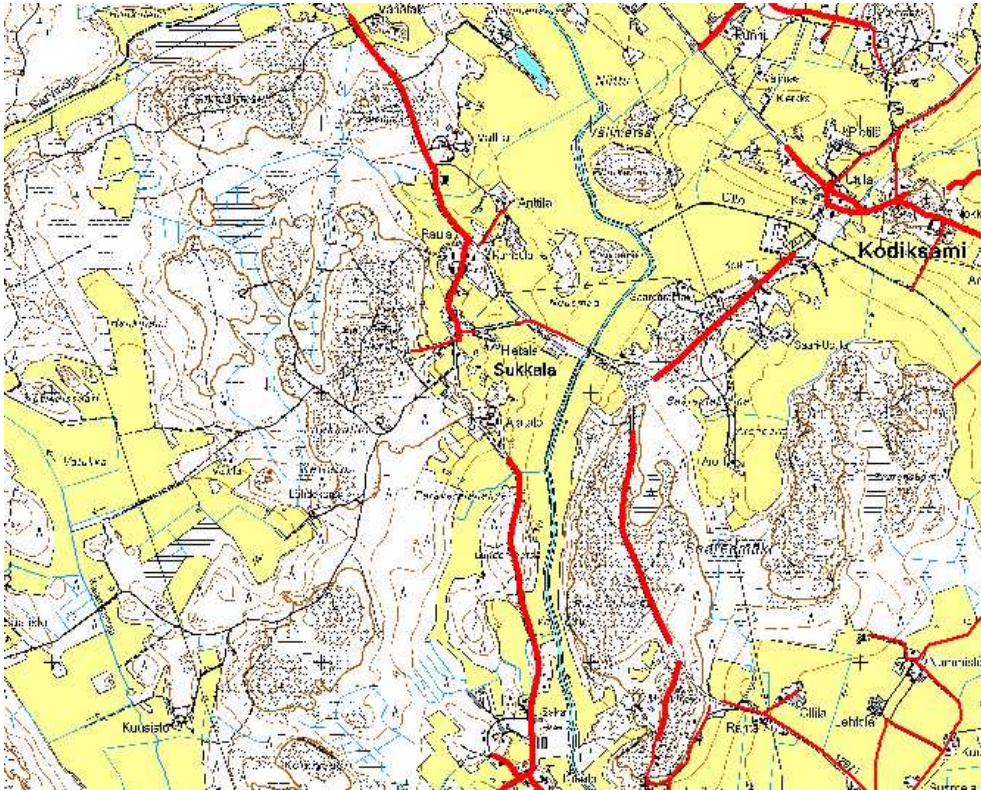

Sukkalan rakennuskanta on pääosin vaatimatonta, mutta alueella sijaitsee joitakin hyvin säilyneitä 1900-luvun alkupuolen asuintiloja.

Tiet

Sukkalan kylän tielinjaukset ovat kokeneet jonkin verran muutoksia lähivuosien tai lähivuosisikymmenten aikana. Merkittävimmät muutokset ovat Hinnerjoentien uusi oikaisulinjaus vanhan kylä-

tontin kohdalla sekä Korventien oikaisut Isotalon sekä Suotien risteyksen kohdilla. Sukkalantien sekä sen risteyksen pohjoispuolella Korventien linjaukset ovat säilyneet ainakin osittain viimeistään 1800-luvulta. Korventien linjaus on säilynyt myös nykyisen kyläkeskuksen eteläpuolella.

Sukkalan tielinjaukset ovat muuttuneet jonkin verran kylätontin ympäristössä. Kuvassa piirretyt tielinjaukset ovat säilyneet viimeistään 1800-luvulta.

Arvoalueiden rajaus

Valtakunnallisesti merkittävän RKY-alueen rajaus sekä maakunnallisesti merkittävien alueiden rajausten linjaukset kulkevat alueella osittain lähes identtisesti. Mäentaan kylän kohdalla kulkeva itäreuna, Kodiksamin kylän pohjoispuolen rajaus sekä Sukkalan kylän kohdalla kulkeva länsiraja kulkevat samoja reittejä. Huomattavasti suuripiirteisemmän RKY-alueen rajausta voisikin näillä alueilla korjata kulkemaan kentällä tarkastetun, maakunnallisesti merkittävän alueen rajauksen mukaisesti.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Sukkalan kylässä ovat tielinjaukset kokeneet melko mittavia muutoksia. Tuleeko vanha linjaus historiallisen kylätontin ympäristössä häviämään kokonaan vähällä käytöllä?

YLIKIERI

HISTORIA

Ilmeisesti Ylikieri (Yli-Keeri) sekä Alakieri polveutuivat samasta kantakylästä *Keerenjoesta*, joka asutuksen tihennyttyä olisi jakautunut kahtia. Varhaisimmat maininnat kylänimestä ovat 1500-luvun alusta. Vuonna 1540 Ylikierin kylässä oli viisi isäntää sekä ulkokylänmies. Talojen määrä säilyi samankaltaisena aina 1580-luvulle. Vuonna 1585 kylän kuudesta talosta kolme oli merkitty autioksi. 1600-luvun alussa kylän talojen määräksi vakiintui kolme. Vuoden 1686 maakirjaan on merkitty neljä taloa, joista yksi oli autiona.¹⁶¹

Vuonna 1783 Kullanperän ja Ylikeeren (Ylikieri) kylien muodostamassa jakokunnassa toimitettiin mittausta ja kartoitustyö isojakoa varten. Työn suorittivat maanmittarit E. Braxén ja C. Harman.¹⁶² Kylän tonttimaata sijaitsi Kauklajenjärven länsirajalla. Vuoden 1786 kartan mukaan vanhalla tonttimaalla sijaitsivat kaksi Huntsalan (Hunsala) eli Junnilan taloa, Seikkula sekä Impula (Impola), josta oli lohkaistu yksi talo, joka oli siirretty Kirvelänjärven itäpuolelle.¹⁶³ Ylikeeren kylä joutui isojaon yhteydessä luopumaan Haudan kylälle Paasipervon maa –nimisen maakappaleen. Jakokunnan isojakoa vahvistettiin vuonna 1792.¹⁶⁴

Ylikierin historiallinen kylätontti. Isojaon aikainen rajausta ei ole tiedossa.

¹⁶¹ Alanen 2008, 70.

¹⁶² Papunen 1972, 143.

¹⁶³ Alanen 2008, 71–72.

¹⁶⁴ Papunen 1972, 144–145.

Kylätontti on sijainnut keskiajalta lähtien mitä ilmeisimmin nykyisten Seikkulan ja Kylä-Impolan talojen kohdalla nykyisen Ala-Kierintien varrella.¹⁶⁵ Pelto- ja niittyalueet sijaitsivat isojaon aikana järven rannalla.¹⁶⁶ Tähän tutkimukseen ei ollut saatavilla Ylikierin isojakokarttamateriaalia. 1800-luvun aikana viljelyalueet muokkautuivat nykyasuunsa. Kauklaistenjärven pohjoisrannalla rantaviiva sijaitsi vielä 1900-luvun alussa huomattavasti nykyistä pohjoisempana. Ranta on siirtynyt jonkin verran itään myös järven länsirannalla.

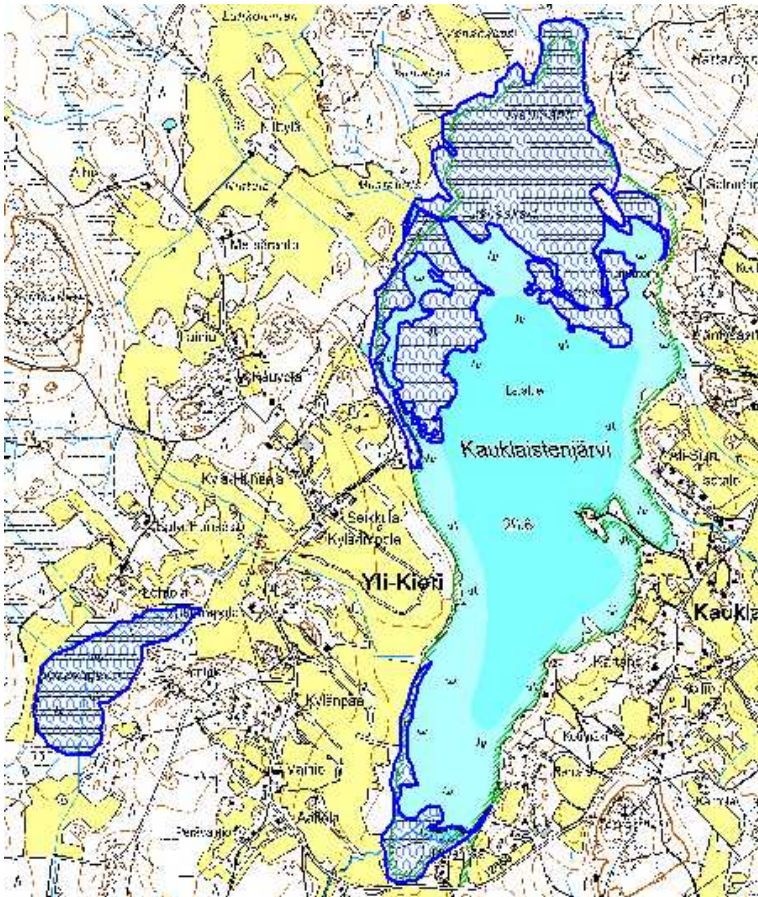
1800-luvun kuluessa rakennuskanta levittäytyi kylätontilta nauhamaiseksi Alakierintien varteen. Asutus oli harvaa ja se on säilynyt vastaavana nykypäivään saakka. Kylätontti säilyi kuitenkin vielä ryhmäkylämäisenä. Kylätontilla sijaitsevat edelleen Seikkulan ja Impolan (Kylä-Impola) sekä Hunsalan (Kylä-Hunsala) kantatalot. Toinen Hunsalan taloista (Sato-Hunsala) siirtyi lännemmäksi Lehtorinteentien päähän. Impolan kantatalo lohkottiin jossakin vaiheessa kahteen osaan ja toinen puolisko eli Mäki-Impola sijaitsee Ala-Kierintien varressa kylätontin eteläpuolella.

Ylikierin kylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa.

¹⁶⁵ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti; Muinaisjäännösrekisteri.

¹⁶⁶ Muinaisjäännösrekisteri.

Kauklaistenjärven muuttunut rantaviiva sekä mitä ilmeisimmin luonnollisesti kuivunut Kirveläjärvi piirrettynä vuoden 1903 kartan mukaan.

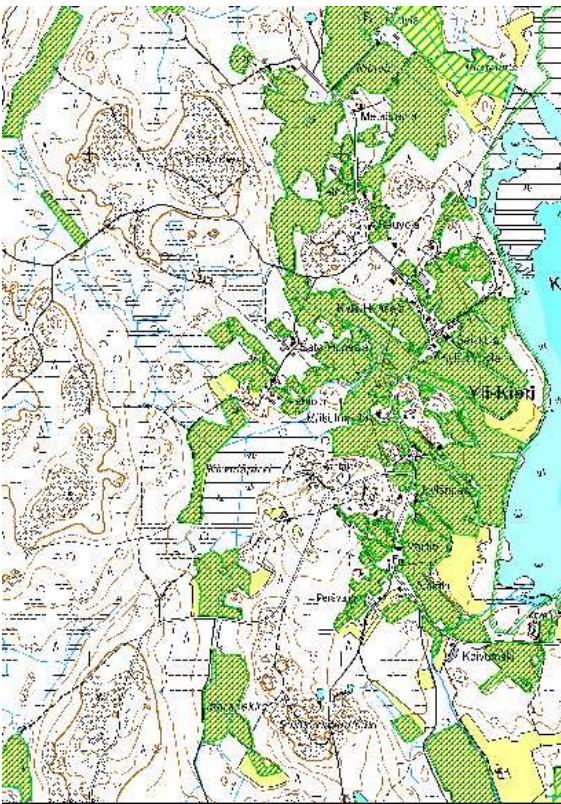
NYKYTILA

Ympäristö

Ylikieri sijaitsee Kauklaistenjärven länsirannalla Kauklaistenjärven sekä Kirveläjärven välisellä alueella. Kirveläjärvi on aikanaan kuivatettu ja se on nykyään suoaluetta. Historiallinen jo keskiajalta samalla paikalla ollut kylätontti sijaitsee nykyisten Seikkulan ja Kylä-Impolan talojen paikalla. Maisemallisesti kylä noudattaa edelleen vuoden 1783 isojakokarttaa ja pellot sekä niityt sijaitsevat edelleen järven rannalla. Kylän viljelyalueet ovat vakiintuneet nykymuotoonsa viimeistään 1800-luvulla. Ryhmäkylämäinen kylätontti, jossa sijaitsee edelleen kolme kantataloa, on maisemallisesti merkittävä kokonaisuus ja säilynyt hyvin. Kyläraitti on edelleen päällystämätön ja sen linjaus on säilynyt hyvin. Kylätontin kohdalla ulkorakennukset ovat aivan tiessä kiinni. Kylätontti ja sen lähiympäristö viljelyksineen tulisi huomioida paikallisesti merkittävänä kokonaisuutena.

Näkymä Ylikierin historialliselta kylätontilta. Kuva Olli Joukio.

Ylikierin edelleen käytössä olevat viljelyalueet piirrettynä vuoden 1903 kartan mukaan.

Rakennuskanta

Ylikierin rakennuskanta on säilynyt melko harvana. Vanhempi rakennuskanta on kokenut jonkin verran muutoksia, mutta siitä huolimatta kylä on säilynyt perinteisessä asussaan. Ryhmäkylämäisen kylätontin ympäristössä merkittävimmän kokonaisuuden tekevät maiseman kannalta tärkeät ulko- ja talousrakennukset, jotka sijaitsevat osittain aivan tiessä kiinni.

Kylän pohjoisosassa Alakierintien länsipuolella sijaitsee Alhontausta-niminen torpan rakennusryhmä, joka on huomioitu maakunnallisesti merkittäväksi. Torpan päärakennus on paritupatyypinen ja sen toisessa päässä on kylmätila. Rakennus on suureksi osaksi vuoraamaton ja katettu ilmeisesti edelleen päreillä. Navetta on muurattu pyöreistä kivistä.¹⁶⁷ Myös Seljänteentien ja Ala-Kierintien risteyksen lähiympäristössä on joitakin torppa-/mäkituparakennuksia.

Päällystämätön ja mutkitteleva kylätie ja maisemallisesti merkittävät tien varren ulkorakennukset antavat kylälle edelleen hyvin perinteisen maaseutumaisen ilmeen. Kuva Olli Joukio.

¹⁶⁷ Putkonen. Satakunnan rakennusperintö 2005.

ALAKIERI

HISTORIA

Alakieri (Ala-Keeri) on muodostanut aikanaan Ylikierin kanssa yhteisen kantakylän *Keerenjoen*. Vuoden 1548 Alakierin nimeksi oli merkitty *Alakeirijocki*. Kylä kuului suureen jakokuntaan yhdessä Ylikierin, Kauklaisen, Kullanperän ja Murtamon kanssa. Vuoden 1540 maakirjan mukaan kylässä oli kuusi taloa ja lisäksi ulkokyläläisen hallussa oleva tilus. Vuoden 1555 maakirjassa ulkokyläläisen tilus oli merkitty eräälle kaukolalaiselle. Alakieren kylä autioitui 1580-luvulla ja vuonna 1585 kuu-desta talosta neljä oli merkitty autioksi. Vuoden 1686 maakirjaan on merkitty neljä taloa. Kylän tonttimaata sijaitsi 1700-luvun lopulla Saarnijärven kaakkoispuolella, Kauklastenjärveen laskevan ojan itärannalla.¹⁶⁸

Alakieri muodosti 1700-luvun lopulla oman erillisen jakokuntansa. Maanmittari Isak Tillberg suoritti Alakierillä isojaon vuosina 1787–88 sekä halkoi samassa yhteydessä tuolloin kylän muodostaneiden Pietilän ja Kerttulan talot kahtia.¹⁶⁹ Pietilä sijaitsi vanhan Rauman maantien pohjoispuolella ja Kerttula puolestaan eteläpuolella.¹⁷⁰ Näiden halkomisten jälkeen kylässä oli neljä taloa. Kylän maiden kokonaispinta-ala oli 2119 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = 0,5 ha). Kruunulle erotettavia liikamaita ei ollut. Peltojen määrä oli kaksinkertaistunut siitä pitäen, kun sarkajakoiset kylänvainiot oli viimeksi pantu verolle. Vanhoja vainioita oli Alakeerellä isojaon aikaan 35 tynnyrinalaa, mutta yksityisiä uudisviljelyksiä 35 tynnyrinalaa. Niittyjen suhteen tilanne oli sama: 201 tynnyrinalaa vanhoja ja 196 tynnyrinalaa uusia niittyjä. Metsää oli yhteensä 1059 tynnyrinalaa ja joutomaata puolestaan 590 tynnyrinalaa. Alakeerellä suoritettiin osittainen isojaon järjestely vuonna 1902. Kerttulan tila oli tähän mennessä jaettu viiteen osaan, joten kylässä oli kaikkiaan seitsemän taloa.¹⁷¹

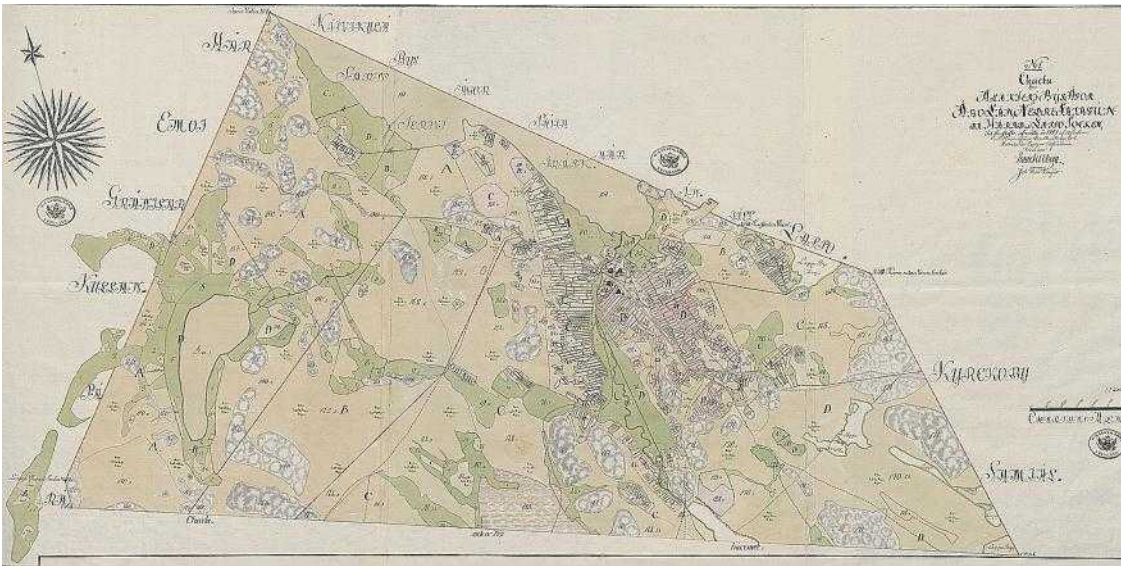
Kylätontti on säilynyt rakennettuna nykypäivään saakka. Isojaon yhteydessä tapahtuneen tilojen lohkomisten jälkeen kylätontille jäi edelleen Pietilän ja Kerttulan kantatalot (Yli-Pietilä ja Yli-Kerttula).

¹⁶⁸ Alanen 2008, 75.

¹⁶⁹ Papunen 1972, 148.

¹⁷⁰ Alanen 2008, 76.

¹⁷¹ Papunen 1972, 148–149.

Osa Alakierin isojakokartasta vuodelta 1787.

Ala-Kierin kylätontti isojakokartan mukaan asemoituna.

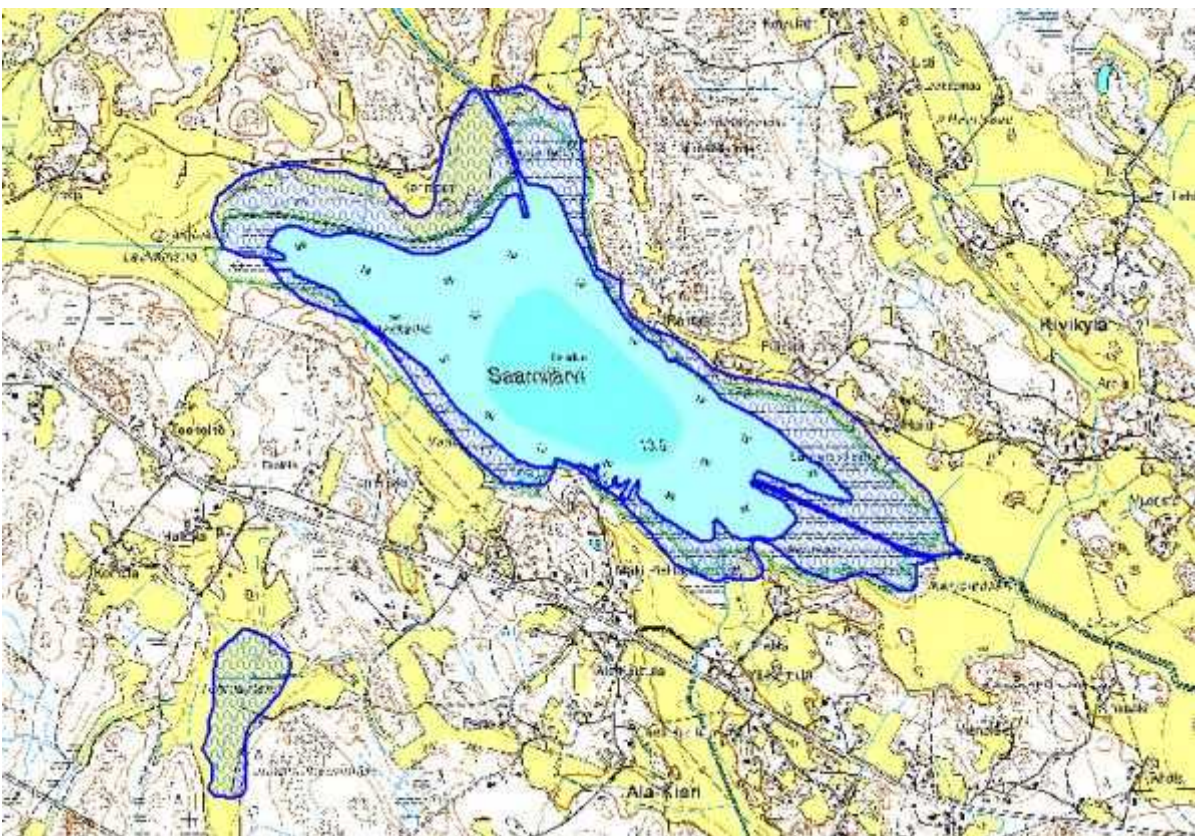
Saarnijärven rantaviiva on paennut huomattavasti viimeisen sadan vuoden aikana. Kylän länsiosassa sijaitisi vielä 1900-luvun alussa pieni Tohtuanjärvi, joka on myöhemmin kuivatettu ja otettu viljelykäyttöön.

Kylätontti oli venäläisen topografikartan mukaan 1900-luvun alussa erittäin harvaan rakennettu. Rakennuskanta oli levinnyt nykyisen Huittistentien eteläpuolelle Kauklaistentien sekä Ala-

Kierintien varsille kuitenkin erittäin harvakseltaan. Rakennuskanta tihentyi edellisillä alueilla 1900-luvun alkupuolella ja puolivälin paikkeilla.

Alakierin kylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa.

Saarnijärven rantaviiva sekä sittemmin viljelykyttöön kuivatettu Tohtuanjärvi vuonna 1903.

NYKYTILA

Ympäristö

Alakierin kylä sijaitsee Huittistentien varrella Saarnijärven rannalla Lapinkylän länsipuolella. Kylä rajautuu idässä Lapinkylään ja pohjoisessa Kivikylään. Lännessä ja osittain etelässä rajakylänä on Ylikieri sekä Kauklainen ja lännessä puolestaan Kullanperä. Alakierin läpi virtaa Haaronjoki. Vanha kylätontti sijoittuu vanhan Rauman maantien varteen, joka on jäänyt Huittisiin johtavan nykyisen pääväylän pohjoispuolelle. Kylätontti on säilynyt samalla paikalla luultavasti jo 1500-luvulta, viimeistään 1700-luvulta saakka. Vanhalla kylätontilla sijaitsee edelleen Yli-Kerttulan ja Yli-Pietilän kantatilat. Kylää ympäröivät viljelyalueet ovat säilyneet nykyisillä paikoillaan kylätontin ympäristössä viimeistään isojaon ajoista saakka. Alakierin viljelykset muodostavat kylän kohdalla merkittävän maisemallisen tekijän Huittistentien varteen.

Kauklaistentien varrella 1900-luvun alkupuolen rakennuskanta sijoittuu aivan tien varteen ja tien linjaus olisi siten säilytettävä.

Historiallisella kylätontilla sijaitsee edelleen maisemallisesti merkittäviä ulkorakennuksia.

Rakennuskanta

Historiallinen kylätontti on edelleen rakennettu, mutta rakennuskanta on osittain muuttunut vuosien varrella. Merkittävimmät rakennukset ovat maisemallisesti tärkeitä ulkorakennukset. Kylätontin länsipuolella merkittävimmät rakennukset ovat Kallion ja Kalliolan tonttien muodostama rakennusryhmä, jotka kuuluivat aikanaan ilmeisesti Mäki-Pietilän tilalle.

Kauklaistentien varressa on runsaasti 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa, jota on tosin muutettu, mutta rakennukset sijoittuvat aivan tien varteen ja ovat siten maisemallisesti merkittäviä.

Saarnijärven rannalla Lukkarkarissa, joka on niemeksi kuivunut saari, sijaitsee maakunnallisesti merkittävä kohde, jossa on pisteaidan ympäröimänä tuulimyllyn, luhdin ja niittyladon muodostama rakennusryhmä. Tuulimylly on mamsellityyppinen ja se on kunnostettu.¹⁷²

Alueella tulisi mahdollisen kaavatyön yhteydessä toteuttaa rakennusinventointi.

Kallion ja Kalliolan tontit. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Alakierin tielinjaukset ovat osittain säilyneet, vaikka Huittisiin johtavan valtatie linjaus onkin muokannut merkittävästi maisemaa. Vanha Raumalle johtavan maantien linjaus kulkee edelleen

¹⁷² Putkonen. Satakunnan rakennusperintö 2005.

Ellintietä, kylätontin kohdalla Pietilänkujaa sekä lännempänä Rastaskujaa pitkin. Linjaus on säilynyt viimeistään 1800-luvulta. Myös etelään johtavan Kauklaistentien sekä osittain myös Ala-Kierintien linjaukset ovat iäkkäitä. Varsinkin Kauklaistentien linjaus olisi säilytettävä, koska aivan tien vieressä sijaitsevat 1900-luvun alkupuolen rakennukset muodostavat tien kanssa perinteisen raittinäkymän.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Alakierin kylässä ei ollut havaittavissa varsinaisia uhkatekijöitä. Vanhan kylätontin ympäristö vaikutti hieman rehevöityneeltä. Maisemallisesti erittäin merkittävät Alakierin viljelykset Huittistentien varrella tulisi pitää jatkossakin näköesteettömänä.

KIVIKYLÄ

HISTORIA

Kivikylän nimi esiintyi ensimmäisen kerran vuonna 1504, jolloin *Henric Kiffuikyla* toimi lautamiehenä laamanninkäräjillä. Vuonna 1540 kylässä tiedetään olleen viisi taloa. Vuoden 1686 maakirjaan on merkitty kahdeksan taloa. Kivikylä muodosti mitä ilmeisimmin jakokunnan Lapinkylän kanssa, joka kuitenkin hajosi 1600-luvun alussa. Vuoden 1731 kartan mukaan Kivikylän tonttimaa sijaitsi Saarnjärven itäpuolella mäkien väliin jääneessä notkelmassa. Maasto oli vanhan tonttialueen ympäristössä huomattavan kivistä, mistä johtuu myös kylän nimi. Tonttialue oli säilynyt muuttumattomana 1780-luvulla.¹⁷³

Kivikylän historiallisen kylätontin sijaintia on vaikea arvioida. Tämän tutkimuksen yhteydessä ei ollut käytettävissä asemoitua isojakokarttaa, vaan vuoden 1898 isojaon täydennyskartta. 1800-luvun aikana tilat olivat hajaantuneet laajemmalle alueelle. 1700-luvulla asutus oli keskittynyt nykyisen Arolan tilan paikalle¹⁷⁴. Anna Riionheimon mukaan kylätontti olisi sijainnut hieman idempänä Eurajoentien toisella puolella. Hänen mukaansa paikannus oli kuitenkin epävarma.¹⁷⁵ Kylätontti on kuitenkin sijainnut keskiajalta lähtien nykyisen Eurajoentien sekä Huiluntien risteyksen ympäristössä.

Kivikylä muodosti isojaon aikana oman jakokuntansa. Isojaon suoritti maanmittari Isak Tillberg vuosina 1786–1787. Mittauksen mukaan kylässä oli isojakotoimituksen alkaessa erilaisia tiluksia, jotka käsittivät vanhoja kylänvainioita 61 tynnyrinalaa (1 tynnyrinala = n. 0,5 ha), uudempia peltoja 29 tynnyrinalaa, peltoraivioita 2½ tynnyrinalaa, vanhaa niittyä 78 tynnyrinalaa, uutta niittyä 266

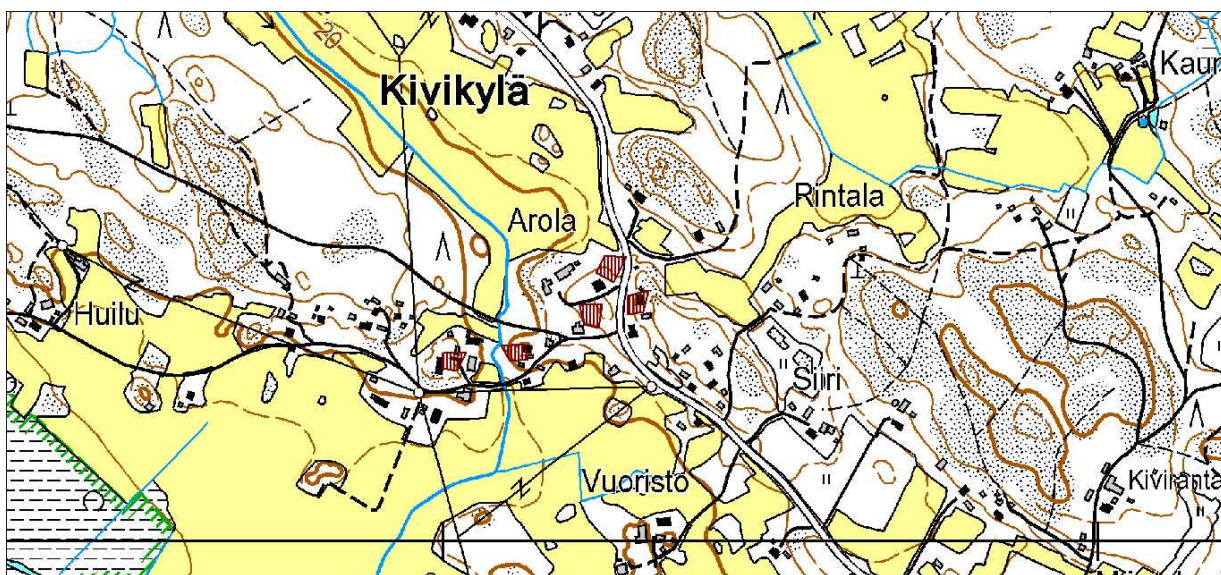
¹⁷³ Alanen 2008, 10–13.

¹⁷⁴ Muinaisjäännösrekisteri.

¹⁷⁵ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

tynnyrinalaa, metsää 1428 tynnyrinalaa ja joutomaata jopa 1998 tynnyrinalaa. Yhteensä oli jaettava noin 3862 tynnyrinalaa. Kivikylässä oli kahdeksan taloa: Heinilä, Aro, Siiri, Setälä, Arvela, Huilu, Uotila (Mäki) ja kappalaisen puustelli Pekola.¹⁷⁶ Arolan tilan kohdalla nykyisen Eurajoentien länsipuolella sijaitsivat Aron, Siirin ja Heinilän tilat. Tien toisella puolella sijaitsivat puolestaan Setälän ja Arvelan talot. Lännempänä Naurisojan länsirannalla sijaitsi Uotila eli Mäki ja itärannalla puolestaan Huilun tila.

Kivikylässä suoritettiin isojaon järjestely vuosina 1897–98. Tuolloin kylässä oli peltoa kaikkiaan 122,6 ha, joten peltopinta-ala oli sadassa vuodessa lisääntynyt 2,5 -kertaiseksi. Tilojen kokonaispinta-alat olivat 1800-luvun lopulla: Heinilä 325 hehtaaria, Aro 277 ha, Siiri 200 ha, Arvela 152 hehtaaria, Huilu 212 ha, Mäki 203 ha, Setälä 201 ha ja Pekola 197 ha.¹⁷⁷

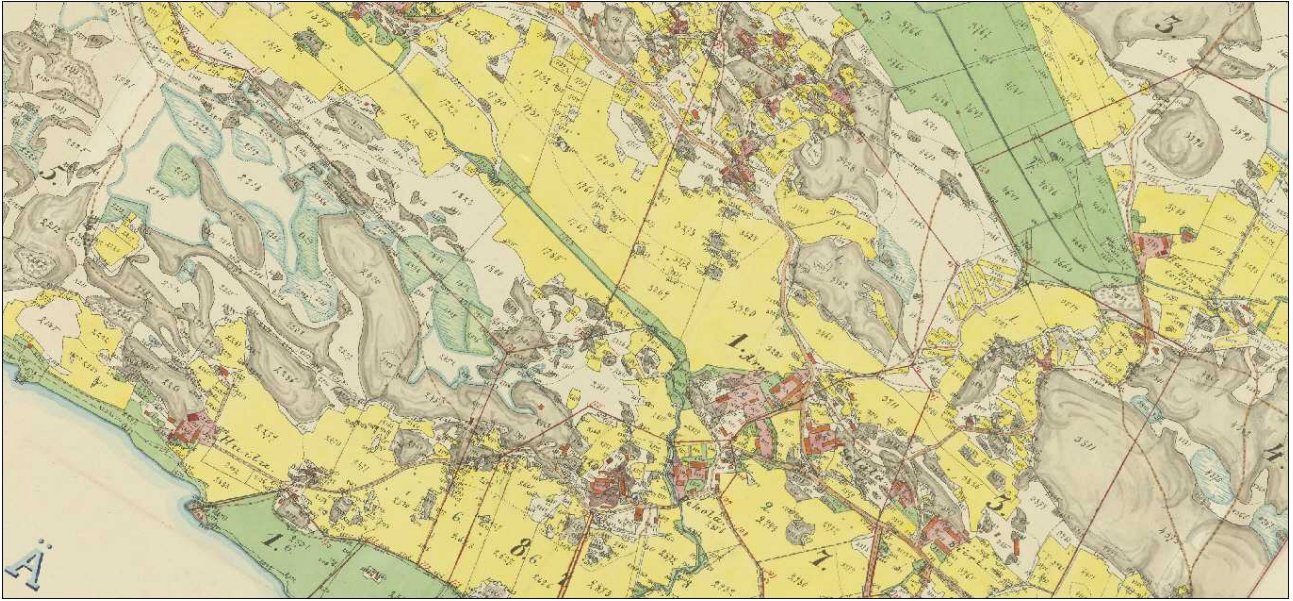
Kivikylän isojaon aikainen (1786) kylätontti. Piirretty asemoimattoman isojakokartan pohjalta, joten talojen paikkojen sijoitus ei ole aivan tarkka.

Isojaon järjestelykartan mukaan kantataloista Siiri ja Arvela olivat siirtyneet 1800-luvun aikana kylätontilta kaakkoon Eurajoentien varrelle. Huilun tila oli siirtynyt puolestaan huomattavasti länemmäksi Saarnijärven rantaan. Aron ja Setälän tilat olivat sen sijaan jääneet edelleen paikoilleen kylätontille. Pekolan talo vaikuttaisi siirtyneen sen sijaan Huilun tilan vanhan paikan ympäristöön Naurisojan itärannalle. Kylän kookkain tila, Heinilä, oli siirtynyt puolestaan melko kauas pohjoiseen Eurajoentien varteen. Tästä vieläkin pohjoisemmaksi oli siirtynyt Mäen tila.

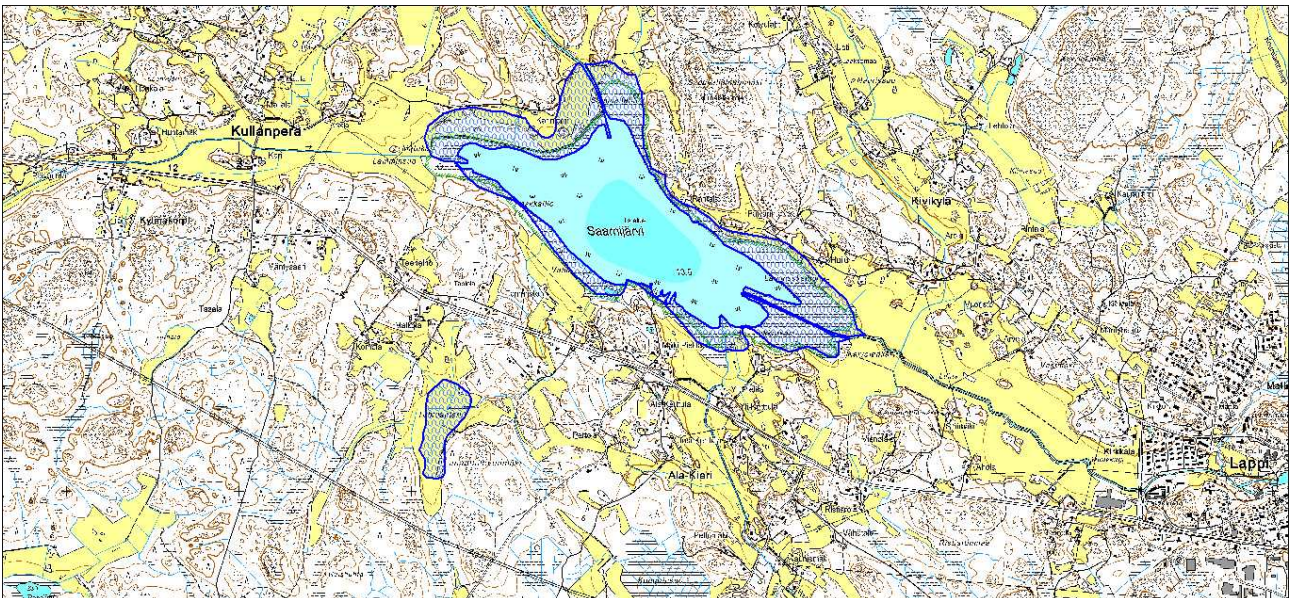
Asutus oli 1800-luvun aikana kasvanut ja levinnyt kylätontin pohjoispuolelle. Uudensillantien varteen Eurajoelle johtavan tien risteyksen läheisyyteen oli syntynyt melko tiheä pienimuotoista rakennuskantaa käsittävä keskittymä. Pääosin rakennuskanta keskittyi 1800- ja 1900-lukujen aikana nauhamaisesti Eurojoelle johtavan tien varteen.

¹⁷⁶ Papunen 1972, 145–146.

¹⁷⁷ Papunen 1972, 146.

Kivikylän isojaon täydennyskartta vuodelta 1898. Asutus on levinnyt huomattavasti laajemmalle alueelle.

Saarnijärven rantaviivan muutos piirrettynä vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

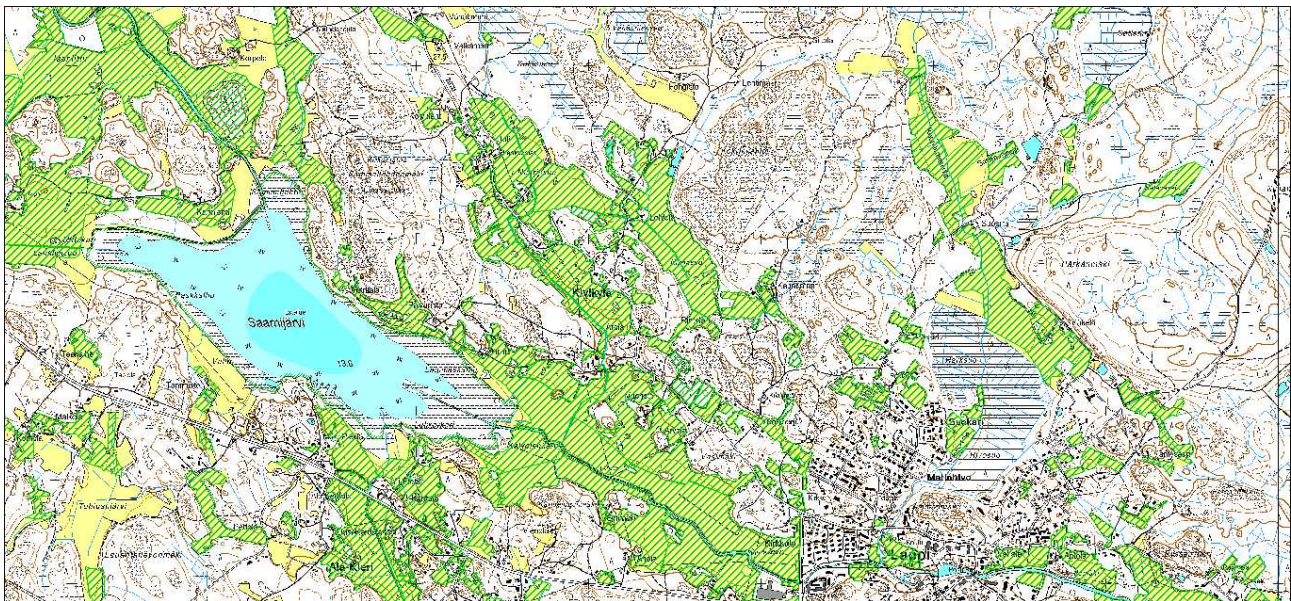
NYKYTILA

Ympäristö

Kivikylä sijaitsee Saarnijärven koillispuolella Lapinkylästä luoteeseen. Kylän läpi virtaa Lapinjokeen laskeva Naurisoja. Kylä rajautuu lännessä Haudan sekä Kullanperän kyliin ja etelässä Alakieriin. Idässä rajanaapurina on Lapinkylä.

Kylässä sijaitsee Unescon maailmanperintökohde Sammallahdenmäki, joka on pronssikautinen hautapaikka. Kohteen länsipuolella sijaitsevan Saarnijärven rantaviiva on paennut huomattavasti viimeisen sadan vuoden aikana.

Vanha kylätontti on edelleen rakennettu. Asutus on kuitenkin vuosien varrella kasvanut ja levinnyt nauhamaisesti etenkin Eurajoentien varteen. Aluetta hallitsee Sammallahdenmäen kalliot ja viljelyalueet sijoittuvat alaville alueille pääosin Eurajoentien varteen. Nykyiset viljelyalueet vastaavat lähes täysin 1800–1900-lukujen vaihteen tilannetta. Vanhoista kantatiloista kylätontilla sijaitsevat edelleen Arolan ja Setälän talot, joiden rakennuskanta on kuitenkin muuttunut vuosien varrella. Myös muut kantataloista ovat edelleen tallella, mutta sijaitsevat nykyään kauempana historiallisesta kylätontista ja pääosin Eurajoentien varressa.

Kivikylän edelleen käytössä olevat viljelyalueet (keskellä) piirrettynä vuoden 1898 isojaon täydennyskartan mukaan.

Rakennuskanta

Kivikylän rakennuskanta on kulttuurihistoriallisessa mielessä melko vaatimatonta. Historiallisella kylätontilla merkittävimpiä rakennuksia ovat maisemallisesti tärkeitä ulkorakennukset. Arolan tontilla on mitä ilmeisimmin 1960-luvulla valmistunut asuinrakennus. Myös Huiluntien varrella on joitakin hyvin säilyneitä ulkorakennuksia sekä vanhempia asuinrakennuksia, joista jotkut ovat jääneet pois käytöstä.

Kylän merkittävimmät rakennukset sijoittuvat Eurajoentien varrelle. Näistä voidaan mainita esimerkiksi Heinilän kantatilan rakennusryhmä sekä hieman pohjoisempana aikanaan Mäen kantatilaan kuuluneet Uotin ja Ketolan rakennusryhmät, jotka sijaitsevat molemmin puolin tietä.

Alueella ei ole koskaan toteutettu rakennusinventointia, jollainen tulisikin suorittaa mahdollisen tulevan kaavatyön yhteydessä.

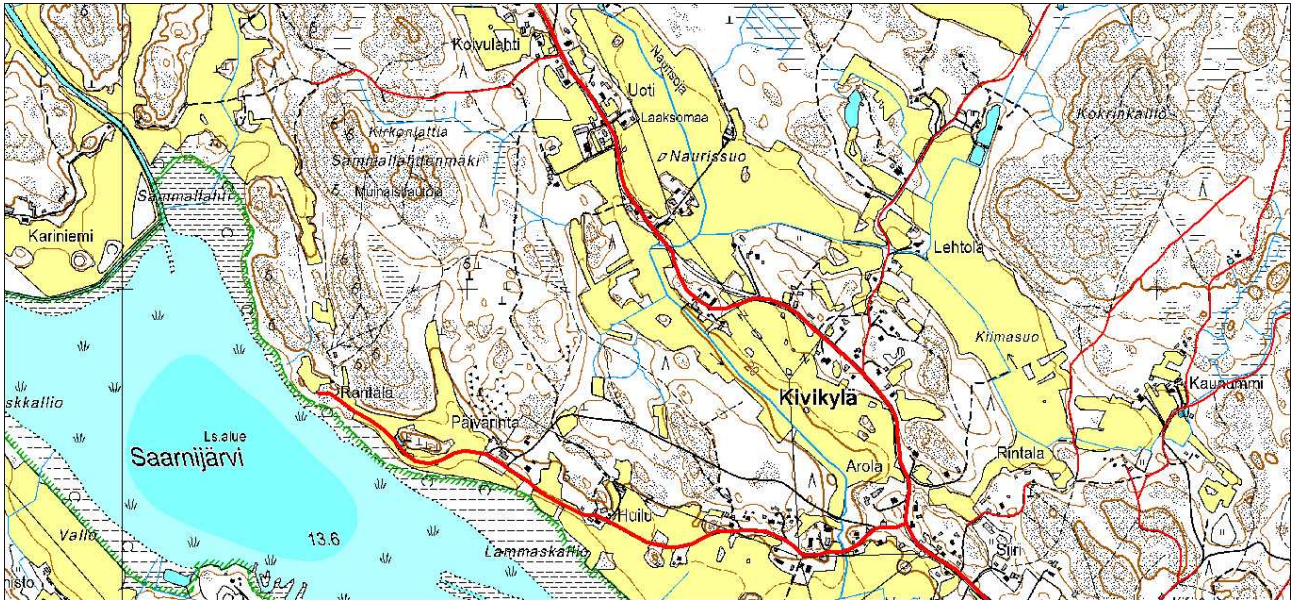
Kivikylän historiallista kylätonttia. Kuva Olli Joukio.

Kylätontista pohjoiseen sijaitsee maisemallisesti merkittävät Uotin ja Ketolan rakennusryhmät. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Kivikylän tielinjaukset ovat säilyneet pääosin hyvin. Kylän läpi kulkeva Eurajoentie on säilynyt linjaukseltaan viimeistään 1800-luvulta, osittain mahdollisesti kauempaakin. Tien linjaus olisi suotava säilyttää. Historiallisen kylätontin kohdalla myös Huiluntien linjaus on vanha. Eurajoentieltä risteävät Uudensillantie sekä Sammallahdentie ovat säilyneet linjauksiltaan 1800-luvulta.

Kivikylän säilyneitä tielinjauksia kuvattuna vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Savulaaksontien risteyksessä Sammallahdenmäelle osoittavassa maailmanperintökohdekyltissä on kylässä toimivan yrityksen mainos/osoiteviitta. Kyseessä on kuitenkin liikennemerkki, joka osoittaa erittäin merkittävää kohdetta ja siten merkissä kiinni oleva yrityksen kyltti on täysin sopimaton. Sammallahdenmäelle ja siihen liittyvälle paikoitusalueelle kuljetaan palvaamoyrityksen paikoitusalueen kautta, joka aiheuttaa sekavuutta. Tilannetta parantaisi selkeämpi opastus.

Maailmanperintökohteelle opastava liikennemerkki ja siihen kiinnitetty sopimaton opaste/mainos. Kuva Olli Joukio.

LAPINKYLÄ

HISTORIA

Lapinkylässä sijaitsi keskiajalta saakka kappelikirkko, joka kuului hallinnollisesti Eurajoen kirkkopitäjään. Hallintopitäjän nimi "Lappi" on ollut käytössä ilmeisesti vuodesta 1413 alkaen. Lapinkylä oli keskeinen jakokunnan kantakylä. Samaan jakokuntaan kuuluivat länsipuolella ainakin Kivikylä sekä kaakkoispuolella Rohdainen, Skinnarla ja Kulju, jotka irtaantuivat jakokunnasta ennen vuotta 1463. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Lapinkylässä oli seitsemän taloa ja vuoden 1686 määrä oli pysynyt pappila mukaan lukien samana.¹⁷⁸

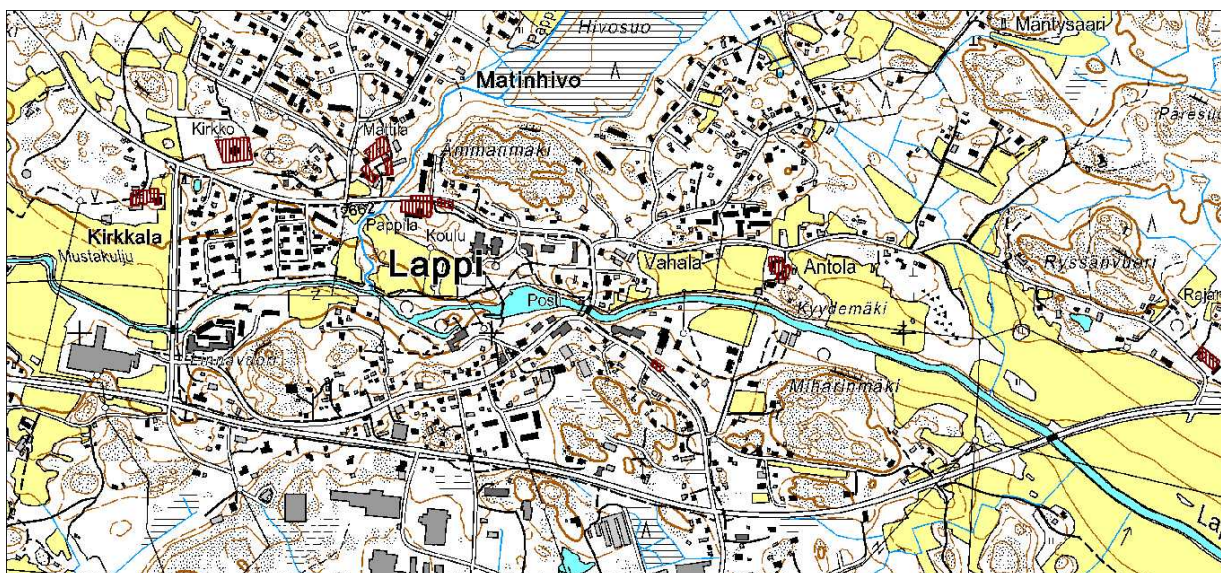
Lapinkylässä aloitettiin isojako maanmittari Johan M. Gottskalkin toimesta vuonna 1786. Kun hän kaksi vuotta myöhemmin sai tilusten jyvityksen valmiiksi, eivät talonpojat Juho Eskilä ja Mikko Va-

¹⁷⁸ Alanen 2008, 17–19.

hala olleet siihen tyytyväisiä ja vaativat, että isojaossa oli sovellettava toista tilusten luokitusta. Isojakotoimitus keskeytyi tämän vuoksi parinkymmenen vuoden ajaksi ja lopulta sen suoritti loppuun J.G. Vallenius vuosina 1805–1812.¹⁷⁹

Lapinkylä muodosti isojaon aikana yksinään jakokunnan. Kylässä oli vielä isovihan (1713–1721) aikana kirkkoherran virkatalon Seppälän lisäksi ainoastaan viisi taloa. Mattilan ratsutila ja Vahalan akatemiatila jaettiin kahtia ja isojaon aikana talomäärä oli kohonnut kahdeksaan. Talot olivat Seppälä, Björni, Antolan sotilasvirkatalo, Vahala, Eskilä, Mattila, Kirkkala ja Lukkaristo.¹⁸⁰ Talot olivat hajaantuneet yhteiseltä tonttialueelta.¹⁸¹ Kylässä oli jaettavana vanhaa peltoa 119 tynnyrinalaa, jonka lisäksi kukin talo sai osuutensa uudisraivauksista, jotka käsittivät 194 tynnyrinalaa. Talot saivat vanhaa peltoa entistä nautintaansa vastaavan määrän ja verolukujen edellyttämä tasoitus suoritettiin uudispeltoja jaettaessa. Isojaon järjestely suoritettiin Lapinkylässä vuosina 1897–1898.¹⁸²

Vanha kylätontti sijaitsi 1560-luvulla mitä ilmeisimmin Pappilan ja koulun lähiympäristössä joen pohjoisrannalla.¹⁸³ Vuoden 1786 kartan mukaan valtaosa rakennuksista sijaitsi edelleen tällä paikalla sekä lisäksi Marttilan mailla Ämmänmäen länsipuolella.¹⁸⁴

Lapinkylän vuoden 1812 isojaon aikainen kylätontti. Talot olivat jo tässä vaiheessa melko laajalla alueella.

Isojaon aikaan kantataloista Eskilä (Eskelä) sijaitsi nykyisellä paikallaan Puustellintien pohjoispuolella vanhalta kylätontilta itään Ryssänvuoren itäpuolella. Myös Antolan talo sijaitsi jo tuolloin nykyisellä paikallaan Puustellintien ja joen välissä Kyydemäen pohjoispuolella. Historiallisella kylätontilla sijaitsivat Vahalan, Seppälän, Björnin ja Mattilan tilat. Kirkkalan tila sijaitsi puolestaan nykyisellä paikallaan Eurajoentien länsipuolella lähellä Kirkkotien risteystä. Lukkariston tila sijaitsi isojaon aikana joen eteläpuolella Meijerintien varrella sillasta itään. 1800-luvun aikana Lukkaristo siirtyi nykyiselle paikalleen Lukkaristontien varteen nykyisen Huittistentien pohjoispuolelle. Lopulta kylä-

¹⁷⁹ Papunen 1972, 151.

¹⁸⁰ Papunen 1972, 152.

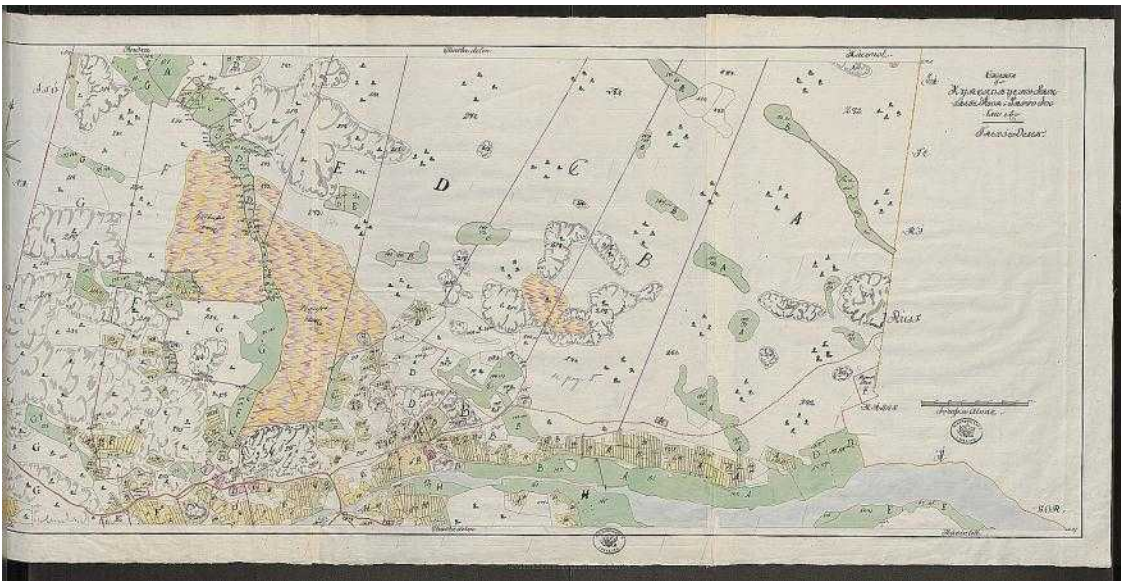
¹⁸¹ Alanen 2008, 23.

¹⁸² Papunen 1972, 152.

¹⁸³ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

¹⁸⁴ Muinaisjäännösrekisteri.

tontille jäi ainoastaan Mattilan talo. Vahala siirtyi 1800-luvun kuluessa huomattavasti idemmäksi, Björni eli Pyörni siirtyi puolestaan nykyiselle paikalleen teiden risteykseen.

Osa Lapin isojakokartasta vuodelta 1812.

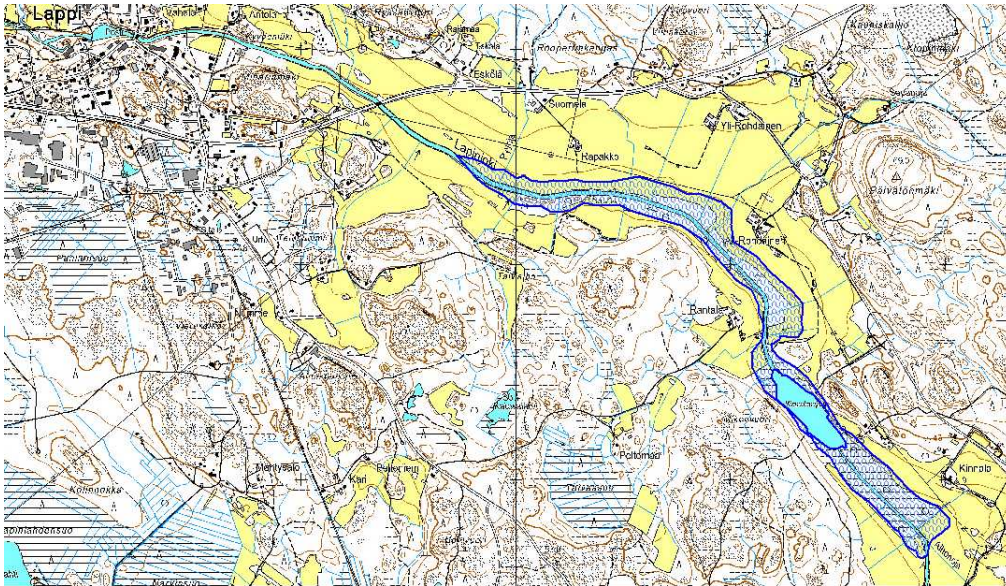
Lapinkylä vuoden 1903 venäläisessä topografikartassa. Rakennuskanta on vielä erittäin harvaa.

Rakennuskanta oli nykyiseen verrattuna erittäin harvaa vielä 1900-luvun alussa. Kantatalojen lisäksi rakennuksia sijaitsi siellä täällä lähinnä Kirkkotien, Puustellintien ja Sahamäentien varsille. Vuonna 1875 valmistuneen melko massiivisen kaksiaukkoisen kivisillan ympäristö oli sen sijaan vuosisadan alussa vielä lähes rakentamaton.

1900-luvun alkupuolella syntyi kivisillan ympäristöön sekä Sahamäentien varteen liike- ja käsityöläisasetusta. Rakennuskanta tiivistyi 1950–1960-lukujen vaihteeseen tultaessa, mutta sijoittui

edelleen vanhojen pääraittien varrelle, kuten Kirkkotien, Puustellintien ja Sahamäentien varsille. Kirkonkylä muuttui nykyiseksi kaupunkimaiseksi taajamaksi ruutukaava-asuntoalueineen vasta tämän jälkeen.

1900-luvun alussa Lapinjoki leveni kirkonkylän kaakkoispuolella Vahejärveksi, joka on 1900-luvun alkupuolella joko kuivunut tai kuivatettu.

Lapin ja Rohdaisten kylän alueella sijainnut Vahejärvi vuoden 1903 kartan mukaan piirrettyä.

NYKYTILA

Ympäristö

Lapin kirkonkylä eli Lapinkylä on alueen entinen kantakylä. Kylä rajautuu sekä Lappi- että Pappilanimisiin maa-alueisiin, jotka käsitetään kuitenkin tässä yhteydessä kirkonkylänä tai Lapinkylänä. Kirkonkylän pohjoispuolella sijaitsevat Kivikylä sekä kunnan raja. Idässä kyläalue rajautuu myös kunnan rajaan sekä Rohdaisten kylään. Etelässä sijaitsevat Alakierin ja Kauklaisten kylät ja lännessä puolestaan Kullanperän kylä.

Edellä mainitut kylät liittyvät myös historiallisesti tiiviisti kirkonkylään sekä entiseen kuntaan. Itsenäisenä kuntana Lappi toimi aina vuoteen 2009, jolloin se liitettiin Rauman kaupunkiin. Kirkonkylä kasvoikin 1900-luvun jälkipuolella taajamaksi, mikä samalla muokkasi vanhaa maatalousmaisemaa. Itsehallinnosta kertovat edelleen vanha kunnantalo sekä sen ympäristö, joka käsittää arvokkaan 1950–1960-lukujen arkkitehtonisen kokonaisuuden. Vanhasta maalaispitäjästä kertovat puolestaan edelleen paikoillaan säilyneet kantatalot, joista osa muodostaa edelleen merkittävän rakennuskokonaisuuden.

Lapin kirkonkylä on osittain säilynyt rakennuskannaltaan erittäin hyvin. Ajallinen kerroksellisuus on erittäin selkeä. Ongelmaksi on kuitenkin muotoutunut autioituminen varsinkin liikerakennusten osalta sekä ympäristön eräänlainen hoitamattomuus. Pääraittien varsilla saattaa esiintyä suoranaisia jättömaa-alueita.

Vahva kerroksellisuus leimaa Lapinkylän nykyistä keskustaa. Kuva Olli Joukio.

Vaikka Lapinkylän keskustan aluetta on rakennettu runsaasti 1900-luvun jälkipuolella, on kirkonkylässä edelleen hyvin säilyneitä alueita. Alue, jossa Lapinjoki levittäytyy Saarnijärveksi, on erittäin kaunista peltomaisemaa ja huomioitu maakunnallisesti merkittäväksi. Lapinjoen varrella maisema ei ole juurikaan muuttunut 1800-luvun tilanteesta. Vuonna 1993 kirkonkylän alue oli huomioitu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi, mutta myöhemmin se menetti tämän arvonsa. Kirkonkylä on edelleen huomioitu maakunnallisesti merkittäväksi. Myös kirkon ympäristö rakennuksineen on katsottu maakunnallisesti merkittäväksi.

Rakennuskanta

Kylän taajama-alueella monet vanhemmat rakennukset ovat kokeneet muutoksia vuosien varrella ja myös suoranaista ylikorjaamista on havaittavissa. Taajama-alueella on kuitenkin vanhemmasta rakennuskannasta koostuvia arvokkaita kokonaisuuksia. Vuonna Kirkon ympäristö yhdessä kirkkotallien ja makasiinin kanssa on erittäin merkittävä kokonaisuus. Nämä kohteet ovat myös huomioitu erikseen maakunnallisesti merkittäviksi.

Lapin puinen kirkko on valmistunut vuonna 1760. Kirkkorakennus edustaa malliltaan keskiajalta periytyvää tyyppiä. Rakennukseen on tehty pieniä muutoksia vuosina 1800-luvulla sekä 1900-luvun alkupuolella. Viimeiset muutokset ovat 2000-luvulta. Kirkon tapuli valmistui vuonna 1806 ja kirkkomaata ympäröivä kivimuuri 1800-luvun puolivälissä.

Tiiviisti kirkon ympäristön miljööseen kuuluvat myös vanhat kirkkotallit sekä lainajyvästön makasiini, jotka ovat kuitenkin huomioitu kirkosta erillään maakunnallisesti merkittäviksi. Kirkon viereisellä mäellä on säilynyt viisi puista kirkkotallia, jotka ovat valmistuneet 1800-luvun alkupuolella. Näitä vastapäätä sijaitsee kivirunkoinen lainajyvästön makasiini, joka on valmistunut vuonna 1875. Kirkkotallit ja makasiini ovat nykyään Lapin kotiseutumuseon käytössä. Samassa pihapiirissä sijaitsee lisäksi vanha suntion asuinrakennus, joka on kuitenkin kokenut muutoksia vuosien varrella.

Vanha lainajyvästö sekä kirkkotallit. Kuva Olli Joukio.

Lapinkylän vanhin rakennuskanta ajoittuu pääasiassa 1800-luvun loppupuolelle sekä 1900-luvun alkuun. Kirkonkylän vanha rakennuskanta on huomioitu alueena maakunnallisesti merkittäväksi. Vanha rakennuskanta on säilynyt perinteiseltä mittakaavaltaan. Yksittäisistä kohteista mainittavia ovat klassistinen vuonna 1927 valmistunut entinen pankkirakennus kivisillan läheisyydessä. Samaa aikakautta edustaa Eurajoentien ja Huittistentien risteyksessä sijaitseva Pyörnin rakennus. Kyseessä on entinen Björnin kantatilan päärakennus, joka on muutettu nykyiseen klassistiseen taitekattoiseen asuunsa vuonna 1928. Rakennus toimi aina 1970-luvulle kunnalliskotina.

Kirkonkylän vanhan rakennuskannan merkittäviä kokonaisuuksia ovat Sahamäentien varren vanha käsityöläisas- ja pienteollisuusasutus 1900-luvun alusta. Modernimpaa arkkitehtuurikokonaisuutta edustaa puolestaan kunnantalo ympäristöineen.

Pyörnin lisäksi kantatalot ovat säilyneet jopa hämmästyttävän hyvin ottaen huomioon kirkonkylän 1900-luvun jälkipuoliskon melko mittavan rakennustoiminnan. Merkittävimmät rakennuskokonaisuudet ovat edelleen Mattilan, Antolan ja Eskelän (Eskilä) talot.

Funktionalista tyyliä edustava liikerakennus kirkonkylän keskustassa.

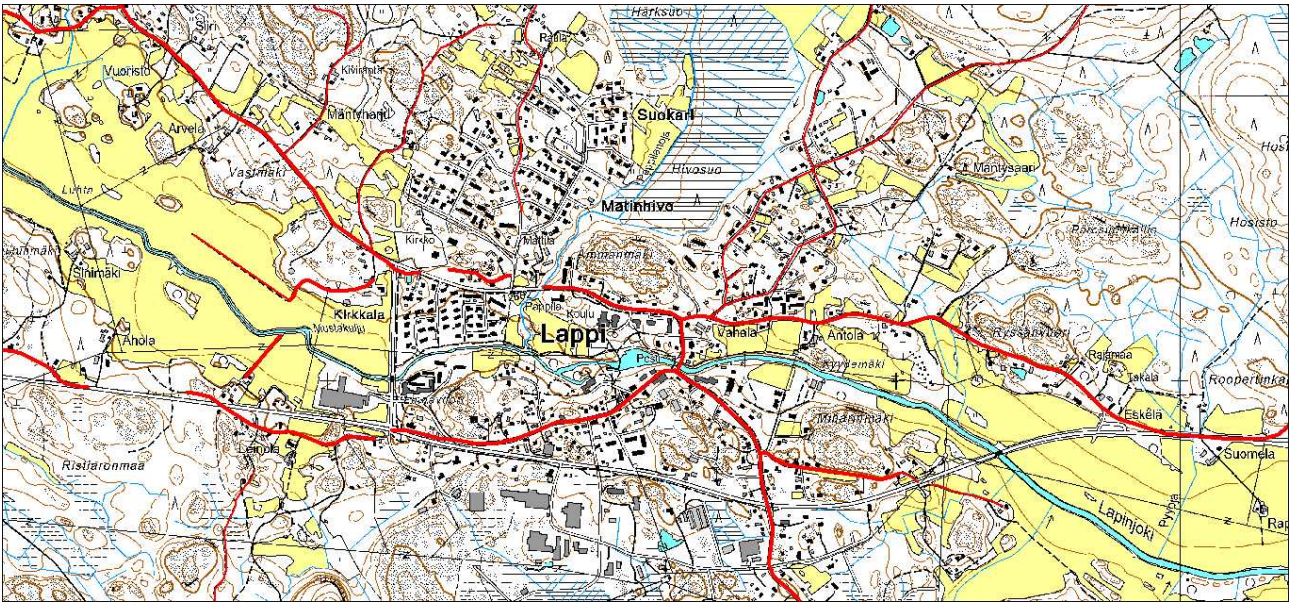
Kunnantalon pääosin hyvin säilynyt ympäristö edustaa maaseudun 1950-1960-lukujen muutosta ja on kokonaisuutena merkittävä. Kuva Olli Joukio.

Hyvin säilynyttä rakennuskantaa uhkaa myös autoituminen. Kuva Olli Joukio.

Tiet

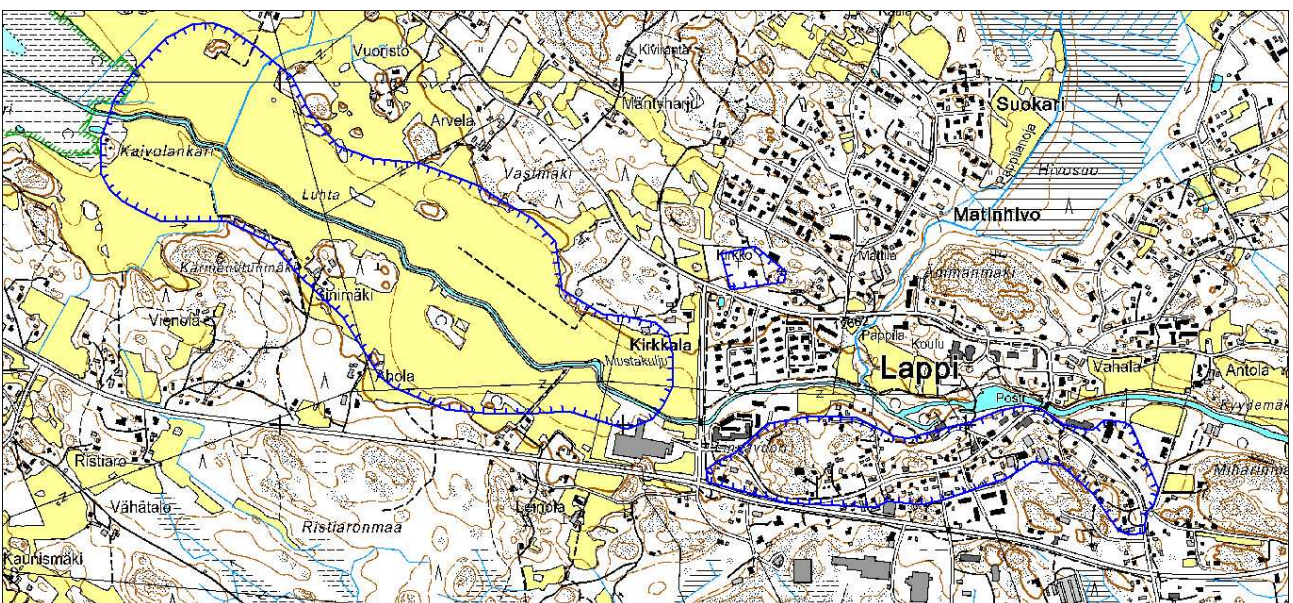
Lapin kirkonkylän alueen tielinjaukset ovat säilyneet hämmästyttävän hyvin ottaen huomioon alueella tapahtuneet muutokset 1900-luvun aikana. Pääraiteista Kirkkotie, Puustellintie, Sahamäentie sekä Meijeritie ovat säilyneet linjauksiltaan viimeistään 1800-luvulta. Myös Eurajoelle johtava tielinjaus on iäkäs. Kirkkotieltä ja Puustellintieltä pohjoiseen risteävistä pienemmistä ja osittain päällystämättömistä teistä osa on linjauksiltaan iäkkäitä, kuten Santarannantie sekä Pärkantie. Huittiin johtava valtatie muokkasi aikanaan ympäristöä, mutta samalla mahdollisesti edesauttoi kirkonkylän tielinjausten säilymistä.

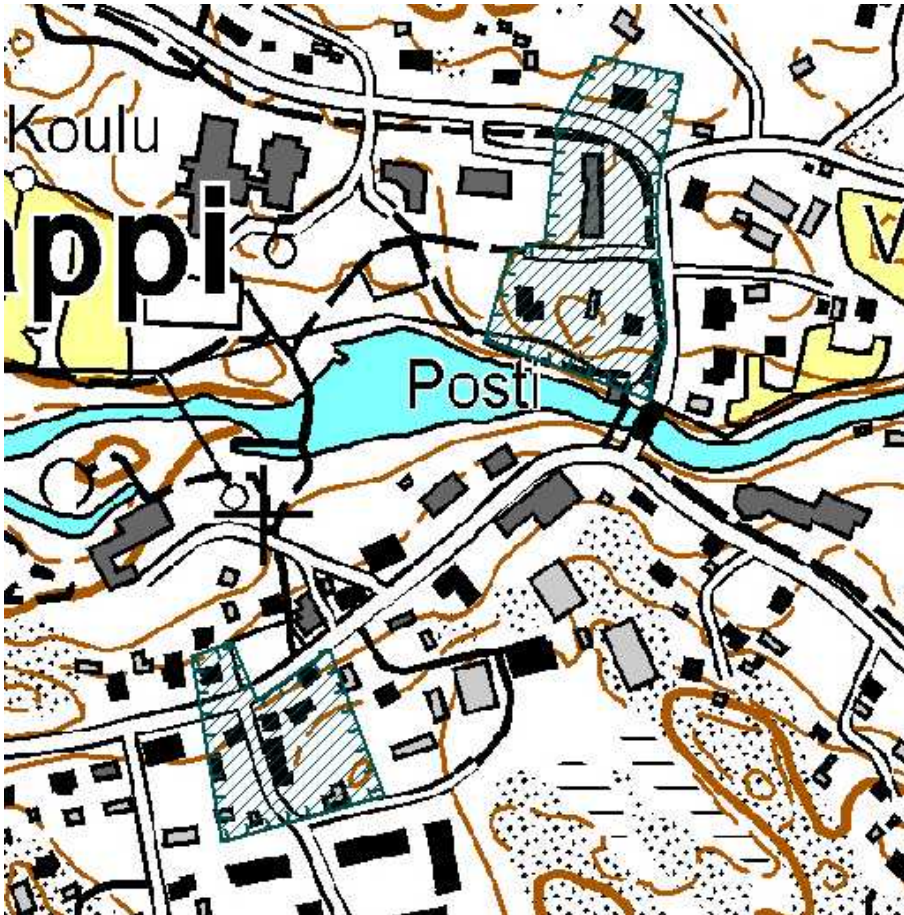
Lapinkylän säilyneet tielinjaukset piirrettynä vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

Arvoalueiden rajaus

Kirkonkylän alueella on kolme maakunnallisesti merkittävää arvoaluetta: Kirkonkylän miljö, Lapin kirkko ja ympäristö sekä Lapijoen kulttuurimaisema. Sekä kirkonkylän miljö että Lapin kirkon ympäristö liittyvät rakennettuihin ympäristöihin, kun taas Lapijoen kulttuurimaisema on viljelymaisema. Alueet on aikanaan tarkastettu kentällä, joten niihin ei ole tarvetta puuttua. Näiden alueiden ulkopuolelta voidaan paikallisesti arvokkaiksi alueiksi esittää kunnantalon ympäristöä, joka muodostaa oman ajallisen kokonaisuutensa ja kertoo maaseudun 1950–1960-lukujen muutoksesta sekä Sahamäentien varren 1900-luvun alun käsityöläis- ja pienteollisuusasutus.

Lapinkylässä sijaitsee kolme maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Vasemmalta: Lapinjoen kulttuurimaisema, Lapin kirkko ja ympäristö sekä kirkonkylän miljö.

Paikallisesti merkittäviksi ehdotettavat alueet. Ylhäällä entisen kunnantalon ympäristö sekä alempana 1900-luvun alun hyvin säilynyt kokonaisuus, jossa on myös pienteollisuus- sekä käsityöläisrakentamista.

Ongelmakohtat ja uhkatekijät

Lapin kirkonkylän merkittävin ongelmakohta ympäristön kannalta on tietynlainen hoitamattomuus tai ympäristön suunnittelemattomuus. Tähän saattaa vaikuttaa myös havaittavissa oleva autoituminen varsinkin liikerakennusten osalla. Sahamäentien varrelle on syntynyt suoranaisia jättöma-alueita; laajoja asfalttikenttiä, joiden käyttötarkoitus jää epäselväksi tai hoitamattomia alueita, joilla on saattanut olla aikaisemmin rakennuskantaa.

Ongelmana on myös vanhemmassa rakennuskannassa tapahtuneet muutokset ja joissain tapauksissa ylikorjaaminen. Kuitenkin suurempana ongelmana voidaan nähdä rakennusten liiallinen muuttaminen siten, että rakennuksen alkuperäistä rakennusajankohtaa sekä tyylillisiä seikkoja ei kunnioiteta. Monet näistä rakennuksista ovat olleet jossakin vaiheessa liikekäytössä, josta on kuitenkin luovuttu melko pian muutoksen jälkeen.

Alueella tulisi suorittaa kattava rakennusinventointi mahdollisen tulevan kaavatyön yhteydessä. Muutosrakentamista tulisi myös jatkossa valvoa tarkemmin, koska uhkana on, että alueen vanha vielä hyvin säilynyt rakennuskanta tulee muuttumaan jatkossakin merkittävästi.

Lapin kirkonkylässä on havaittavissa selkeä 1950–1960-lukujen maaseudun muutos ja ajallinen kerroksellisuus tulee edelleen ilmi. Hoidettuna ja suunniteltuna kirkonkylän alue voisi olla erittäin viehättävä. Arvokkaat ajalliset kokonaisuudet menevät nykytilanteessa tavallaan hukkaan.

Kirkon lähiympäristössä kotiseutumuseoon liittyvät kirkkotallit sekä makasiini uhkaavat jäädä kasvillisuuden peittoon Kirkkotieltä katsottuna.

Keskustan alue vaikuttaa paikka paikoin hoitamattomalta. Kuva Olli Joukio.

Rakennuskannan muutos sekä autioituminen on uhkana kirkonkylän maisemalle. Kuva Olli Joukio.

KODISJOKI

HISTORIA

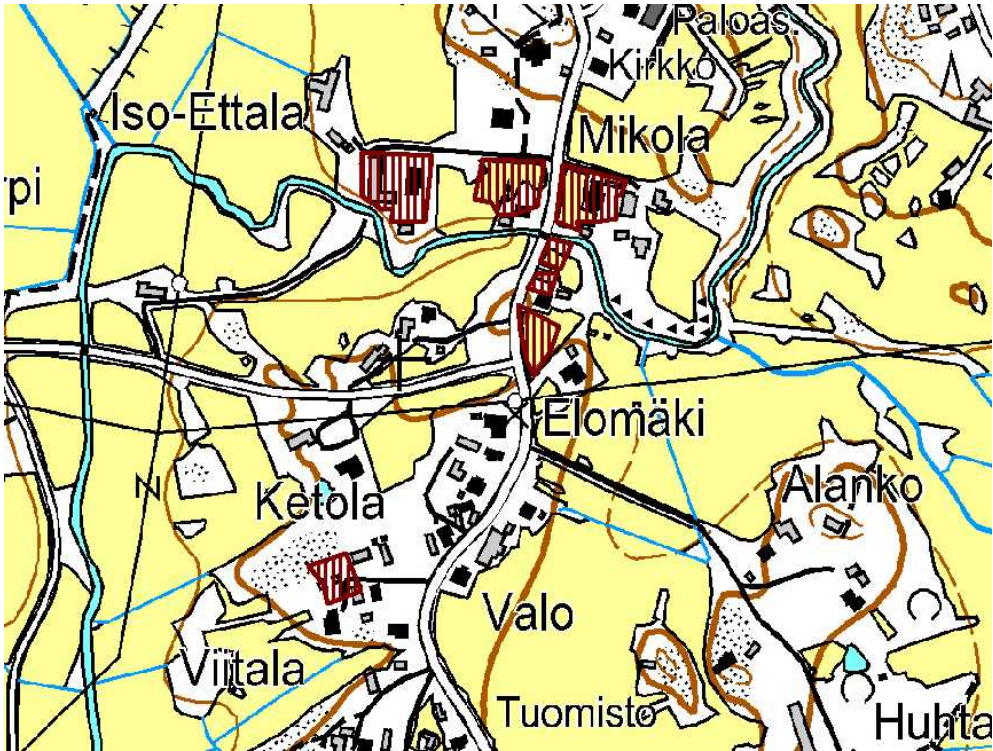
Isojakokarttojen perusteella voidaan Kodisjoen kyläkeskusta paikantaa jokirantaan, Laitilasta Raumalle vievän tien varteen. Kylätontti sijaitsi samalla paikalla jo keskiajalla.¹⁸⁵ Ennen isovihaa (1713–1721) jokirannassa sijaitsivat Vähäettalan, Kierolan, Heikkilän, Antolan, Torosen, Yrjälän, Lassilan, Mikolan ja Isoettalan talot. Karron ja Kaupin talot sijaitsivat samalla vuosisadalla kyläkeskustan ulkopuolella. Isojaon yhteydessä osa taloista jaettiin kahtia ja mahdollisesti nämä talot olivat jakautuneet osiin jo paljon aikaisemmin. Tiiviinä rakennettua kylätonttia ympäröivät pellot suhteellisen pieninä lohkoina. Peltojen keskeltä nousivat esiin karut ja osin paljaslakiset kalliot. Jokivarsi käsitti laajoja niittyalueita erityisesti nykyisen Saaren-Kierolan tontin eteläpuolella. Kylämaisemaan kuuluivat myös humalatarhat, haat ja rihipihat.¹⁸⁶

Alueen ensimmäisistä torpista on tietoa aivan 1700-luvun alusta, jolloin torpat sallittiin. Isojaon aikana vuosisadan lopulla alueella oli jo useita torppia. Kylätontin pohjoispuolelle, Kodisvuoren tuntumaan syntyi kokonainen torppayhdyskunta, joka loi pohjan asutuksen myöhemmälle leviämislle aina Kodisvuoren rinteille saakka. Torppia syntyi myös Mikolan talon taakse joen tuntumaan sekä nykyisen Tuomiston tilan paikkeille, kylän eteläosaan. Niiden läheisyyteen, nykyisen Sepäntorpan länsipuolelle, siirrettiin Karron kahtia jaetun talon toinen puolikas. 1700-luvun lopulla kyläkeskustan ulkopuolinen maasto oli karua ja paikoin hyvin soista. Kodisjoella oli tuolloin 23 tai 24 pikkujärveä. Takamaa oli metsävoittoista.

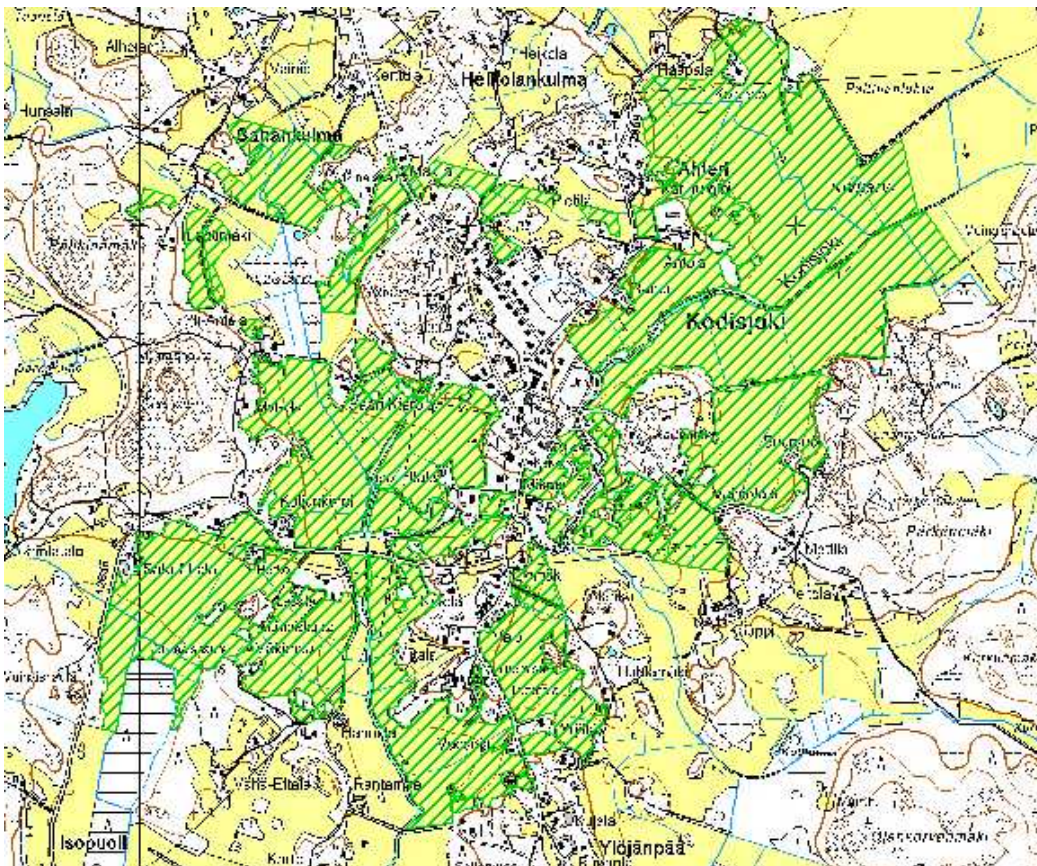
Kylämaisema säilyi suhteellisen hyvin alkuperäisessä asussaan aina 1900-luvun alkuun saakka. Suurimpia muutoksia olivat kirkon uusiminen sekä tielinjan häviäminen Mikolan takaa. Silontie kulki tästä lähtien Kaittimäen yli. Kyläkeskustan tiivis rakenne alkoi kuitenkin hajota jo 1800-luvun puolella. Kerttula siirrettiin nykyiselle paikalleen 1800-luvun alkupuoliskolla. Useiden tilojen talouskeskuksia siirrettiin keskustan ulkopuolelle peltojen keskelle. Vanhoille paikoilleen jäivät Isoettala, Kierolan toinen tontti sekä Lassila ja Mikola. Vuonna 1913 kylätontin länsiosa oli vielä ennallaan, mutta itäosa ja tienvarsi väljenivät joidenkin tonttien siirron seurauksena. Vuonna 1859 vapautuneen maakaupan myötä Raumantien varteen oli perustettu muutamia kyläkauppoja, joista toiminnassa on vielä (1999) Kauppala eli Nummisen kauppa.

¹⁸⁵ Riionheimo 2009. Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoraportti.

¹⁸⁶

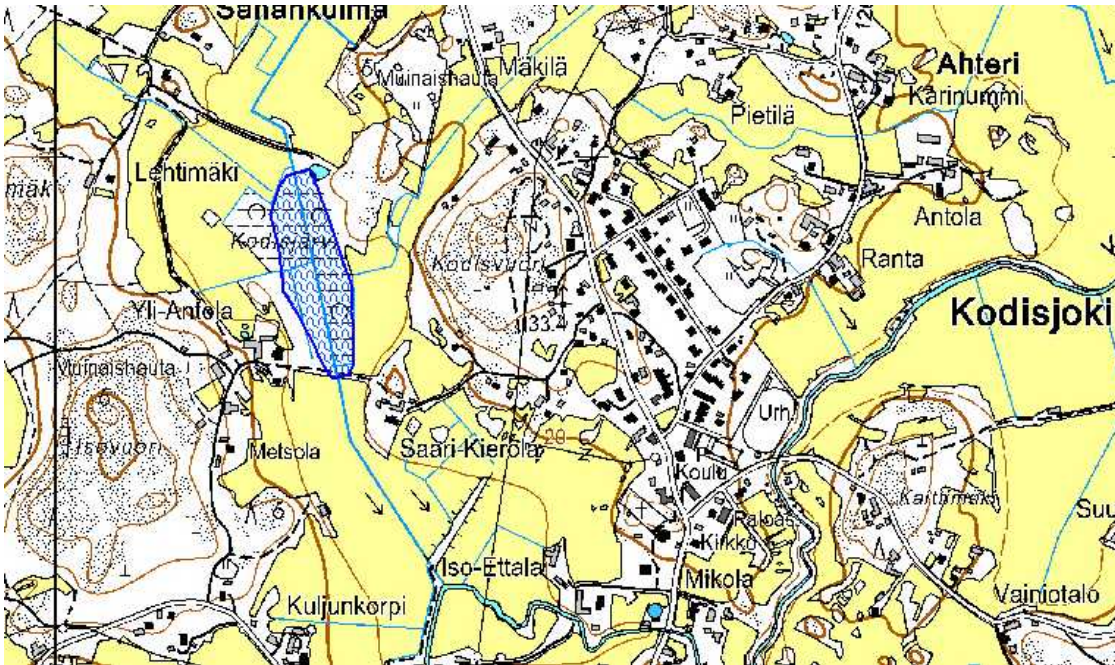
Kodusjoen kylätontti vuoden 1795 isojakokartan pohjalta.

Kodusjoen edelleen käytössä olevat viljelyalueet piirrettynä isojakokartan mukaan.

1900-luvun alun puutonta ja avaraa kylämaisemaa hallitsivat kirkko, pappila sekä talonpoikaistalojen umpinaiset pihapiirit. Kylän pohjoisosassa torppa- ja mäkitupalaisasutus oli levinnyt sekä tiivis-

tynyt. Tontit oli sijoitettu sinne tänne, talojen tontteja vapaamuotoisemmin. Alue seuraili Rauman-tietä ja levisi Kodisvuoren rinteeseen. Myös Sepäntorpan ympärille oli noussut useita pieniä itsel-listen ja torppareiden asumuksia. Tunnetut seppä Grunströmmiin torppa, Ristimäen sotamiehen torppa sekä Sjömannin torppa muodostavat edelleen näkyvän osan tuota miljöötä.

1900-luvun aikana joko kuivunut tai kuivatettu pieni Kodisjärvi vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan piirrettyä.

Todennäköisesti 1920-luvulla kylän painopiste siirtyi lopullisesti Heikkilän lähialueelle, kirkon kupeeseen ja Rauman-tien varteen. Koulu oli aloittanut jo aiemmin toimintansa Heikkilän vanhassa päärakennuksessa. Nykyinen koulurakennus valmistui vuonna 1930. Tämä rakennus poikkesi aikaisemmasta rakennuskannasta täydellisesti ja muodosti kylämaisemalle uuden keskipisteen. Jokivarren asutus hävisi Isoettalan ja Mikolan taloja lukuun ottamatta. Teiden risteyksessä olleen Kierolan sekä Lassilan umpipiikan paikalla on nykyisin nurmikkoa ja heinikkoa.

Ihodeen johtava tie on siirretty kulkemaan joen eteläpuolelta eikä vanha kylänraitti ole enää läpiajettava. Raumalle johtava tie on nykyisin vanhan tielinjan itäpuolella ja 1990-luvulla tietä oikaisiin Mäkilän ja Kierolan välisellä osuudella. Tie halkaisi aiemmin Kerttulan pihapiirin, mutta kulkee nyt peltovainioiden keskellä.

Sotien jälkeinen aika muutti kylämaisemaa merkittävästi. Kirkonkylän pohjoisosan peltoalueet ja vanha mäkitupa-alue muutettiin kaava-alueeksi, jonne nousi rivi- ja omakotitaloja. Entisten maaston mukaisesti mutkittelleiden kyläteiden rinnalle toteutettiin viivasuoria katuja, joita reunustivat kauaksi tiestä sijoitetut tyyppiomakotitalot sekä pitkärunkoiset rivitalot. 1970-luvulla keskustan uudeksi maamerkiksi koulun ohella nousi arkkitehti Eero Karin suunnittelema kerrostalo. Kerrostalon lähiympäristöön valmistui 1980-luvulla muutamia rivitaloja.

NYKYTILA

Ympäristö

Kodisjoki kuuluu Rauman seudun, rannikon ja saariston maisema-alueeseen. Maasto on pienimuotoista ja vaihtelevaa. Metsäisten, jyrkästi kohoavien kukkuloiden ja harjanteiden välissä maisemaa ryhmittävät pellot ja niityt. Pohjois-eteläsuunnassa Kodisjoen entisen kunnan halkoo Kodisjoki. Kirkonkylän alueen taaja-asutus on syntynyt suurelta osin Rauman ja Laitilan välisen tien varrelle sekä alkanut jonkin verran levitä sivuteiden varsille. Kodisjoki edustaa lounaisrannikon maisema-alueelle tyypillistä kumpareasutustyyppiä.

Kirkon ympäristö on tiheimmin rakennettu ja sitä ympäröivät maisemallisesti arvokkaat peltoaukeat. Keskustan ympäristössä on muutama korkeahko mäki, joille on syntynyt myös tiiviimmin rakennettuja alueita. Maisema rajautuu etelässä Otajärveen, muilla osin harvaan asuttuun metsä-alueeseen eli takamaahan.

Kodisjoen viljelymaisemaa. Kuva Olli Joukio.

Näkymä kylänraitilta Kodisjoentieltä. Historiallinen kylätontti sijaitsee tien molemmilla puolilla kuvan keskiosassa näkyvän joen ympäristössä. Kuva Olli Joukio.

Maakunnallisesti merkittävän torppien alueen ympäristö. Kuva Olli Joukio.

Rakennuskanta

Kodisjoen kirkonkylän alueen rakennuskanta on säilynyt pääasiassa melko hyvin. Myös 1900-luvulla tapahtuneen maaseudun muutoksen ajallinen kerroksellisuus on selkeästi havaittavissa.

Kirkonkylän alueella Satakunnan rakennusperintö 2005-inventoinnissa on arvoitettu merkittäviksi kohteiksi niin sanottu Käräjämäki, Kodisjoen kirkko sekä koulurakennus. Käräjämäki sijaitsee Kodisjoentien varrella. Perimätiedon mukaan kyseessä on muinainen käräjäpaikka. Paikalla on hyväkuntoinen mamsellimylly ilmeisesti 1800-luvun jälkipuolelta. Vieressä on Yrjälän tila, jonka päärakennus on 1800-luvulta. Yrjälän talouskeskukseen kuuluu lisäksi toinen asuinrakennus, kivinen maituhuone sekä vanha aitta. Kodisjoen puinen uusrenessanssityylinen kirkko on valmistunut vuonna 1906 raumalaisen J.F. Lindegrenin suunnitelmien mukaan. Kirkontorni on uusittu vuonna 1943 tulipalon jälkeen. Kirkon vieressä on vanha lainajvästön makasiini, jonka seinustalla on vuonna 1905 kaiverrettu vaivaisukko. Makasiini toimii nykyään kotiseutumuseona. Kirkkoaluetta kiertävä kiviaita on ladottu alun perin 1830-luvulla ja sitä on laajennettu vuonna 1889.¹⁸⁷ Klassistinen koulurakennus on edelleen toiminnassa. Rakennusta on kuitenkin laajennettu viime vuosikymmeninä. Kesällä 2012 oli käynnissä uusi laajennus. Alkuperäisen osan julkisivu on kuitenkin pääosin hyvin säilynyt ja tärkeä osa raittimiljöötä.

Tuulimylly ns. Käräjämäen alueella. Taustalla Yrjälän tilan rakennuksia. Kuva Olli Joukio.

¹⁸⁷ Putkonen. Satakunnan rakennusperintö 2005.

Kodisjoen taajama on säilyttänyt melko hyvin vanhan ilmeensä. Kuitenkin taajama-alueella kirkon välittömässä läheisyydessä on havaittavissa tyypillinen maaseututaajaman kehitys eri vuosikymmeninä. Kodisjoen rakennettu maisema käsittää monentyyppisiä alueita. Alueella on kantatalojen hyvin säilyneitä pihapiirejä, myöhemmin syntyneiden lohkotilojen talouskeskuksia, jälleenrakennuskauden asuinrakentamista sekä uudempia omakoti- ja rivitaloalueita. 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen mukanaan tuomasta ilmiöstä kertoo kerrostalon välittömään läheisyyteen valmistunut kerrostalo. Tämä ilmiö muutti kuitenkin Kodisjoen ilmettä hyvin vähän ja edellä mainittu kerrostalo jäikin ainoaksi. Entisten torppien ja mäkitupien pihapiirit antavat alueelle oman leimansa. Valitettavasti tämä torppa-alue on ollut viime vuosina huonosti hoidettu ja uhkaa nykyisen tilanteen jatkuessa hävitä.

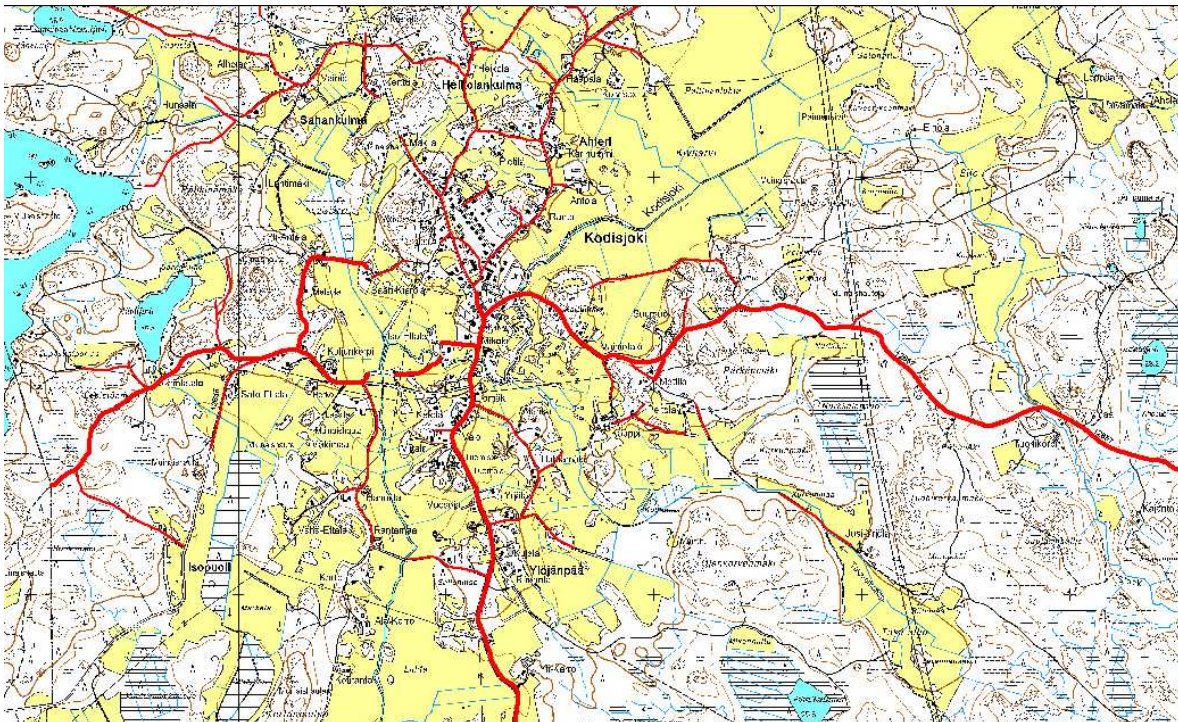

Vuonna 1930 valmistuneen koulurakennuksen julkisivu on tärkeä osa kyläraitin maisemaa. Kuva Olli Joukio.

Tiet

Tiet olivat lähinnä ratsupolkuja aina 1500-luvulle saakka. Kodisjoen kylätontti sijaitsi pääteiden risteyksessä. Raumalle, Laitilaan ja Ihodeen vievät tiet kohtasivat 1700-luvun lopussa Heikkilän ja Lassilan talojen nurkalla. Kylätie kiemurteli Isoettilän pihapiirin ohi ja talon nykyisen navetan takaa joen yli. Tielinja ja silta ovat edelleen olemassa. Tie kulki kylän itäpuolella Mikolan talon ohi, koukasi talon kaakkoispuolelle ja edelleen joen yli Kaittimäen eteläpuolitse. Tästä tielinjasta ei ole enää mitään jäljellä. Rauman suuntaan johtava tie kulki suurin piirtein nykyisillä sijoillaan aina Kodisvuoren kohdalle asti. Siellä tie suuntautui koilliseen. Myös Lapintie oli 1700-luvun lopulla nykyisellä paikallaan.

Kylän tielinjaukset ovat säilyneet pääosin hyvin 1800-luvun asussaan. Merkittävä muutos on ollut kirkonkylän pohjoispuolella Kodisjoentien linjauksen oikaiseminen. 1800-luvun linjausta tie noudattaa edelleen kirkonkylän kohdalla sekä sen eteläpuolella. Myös Ihodentie on oikaistu Kodisjoentien risteyksestä aina Isopuolentien risteykseen saakka. Muilta osin tien linjaus noudattaa 1800-luvun linjausta. Itään johtava Silontie on myös säilynyt 1800-luvun linjauksessaan. Tie oli 1800-luvulla leveämpi kuin esimerkiksi Lapintie. Kirkonkylän kohdalla tielinjaukset tulisi säilyttää myös jatkossa.

Kodisjoen säilyneet tielinjaukset piirrettynä vuoden 1903 venäläisen topografikartan mukaan.

Arvoalueiden rajaus

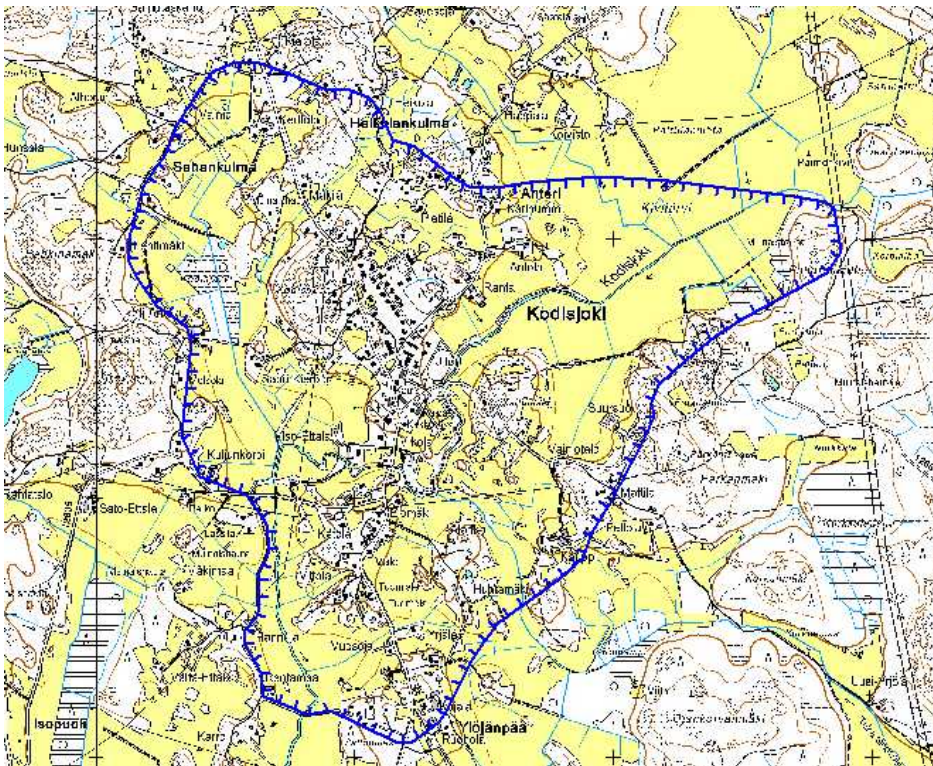
Kodisjoen kirkonkylän alue lähiympäristöineen kuului aikaisemmin valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon. Kirkonkylän välitön ympäristö kuului myös maakunnallisesti arvokkaisiin kulttuuriympäristöihin, kuten myös torppien alue. Maakunnallisesti arvokas alue oli kooltaan kuitenkin hieman ristiriitaisesti huomattavasti suppeampi kuin valtakunnallisesti merkittävä alue. Kodisjoki menetti myöhemmin valtakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön statuksen.

Hannele Kuitunen teki vuonna 1998 silloisen Kodisjoen kunnan kirkonkylän alueen kulttuuriympäristöselvityksen. Selvityksessä oli huomioitu tuolloin valtakunnallisesti merkittäväksi katsotun kirkonkylän alueen sisältävän myös paikallisesti merkittäviä aluekokonaisuuksia, jotka tulisi edelleen huomioida. Kirkonkylämiljöön lisäksi paikallisesti arvokkaiksi alueiksi nähtiin:

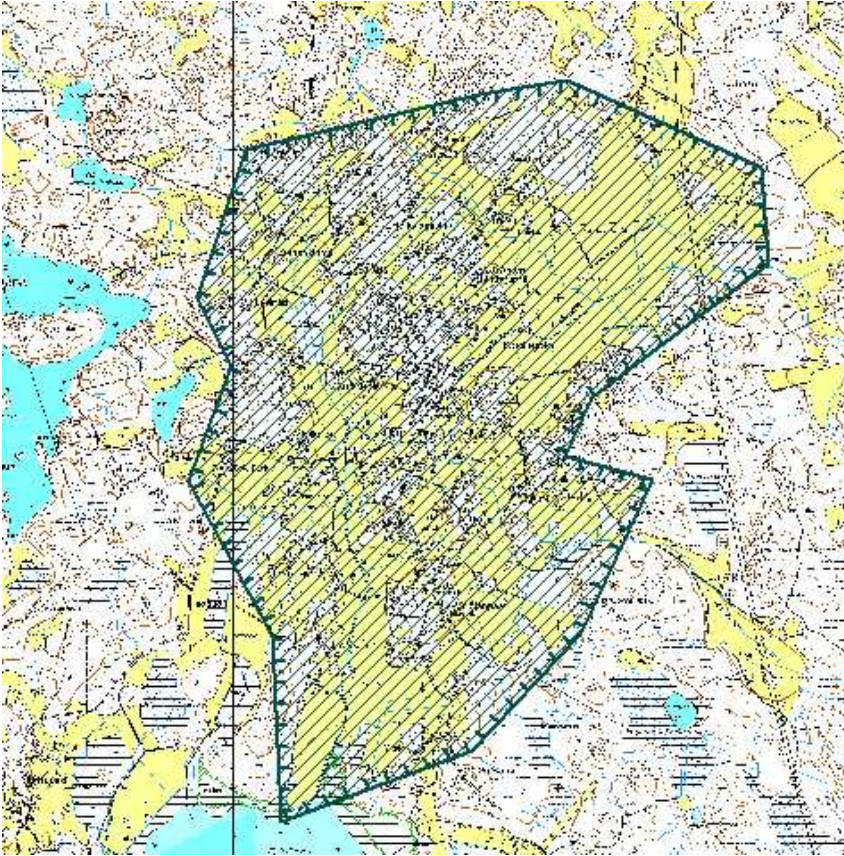
- Sepäntorppien sekä Ristimäen sotamiehen torpan lähiympäristö Laitilantien varressa. Sosiaalishistoriallisesti arvokas.
- Kodisvuoren lähialue, joka sisälsi myös osan Raumantien vartta. Maisemallisesti arvokas kokonaisuus.
- Lapintien varsi välillä Yhdystie – Ahteri – Savesojantie. Maisemallisesti arvokas, jossa myös rakennusperinteisesti arvokkaita kohteita. Tielinjaus vanha ja arvokkaasti maisemaan istuva.
- Heikolankulma, jossa kylätie Vanha-Kierolan kulmilta Ahteriin sekä Heikolan, Kuusiston ja Savesojan välinen perinnemaisema-alue.
- Vanha kylätontti Mikkolan ja Isoettalan välisellä alueella. Maisemallisesti ja historiallisesti arvokas alue.

Nämä alueet sijoittuvat itsessään maakunnallisesti merkittävän aluerajauksen sisäpuolelle, joten niitä ei ole tässä tutkimuksessa huomioitu erikseen. Alueet tulisi kuitenkin huomioida kokonaisuuksina.

Toimenpidesuosituksena arvoalueiden rajaukselle esitetään tässä yhteydessä, että entinen valtakunnallisesti merkittävän alueen rajaus käsitettäisiin jatkossa paikallisesti merkittävänä kulttuuriympäristönä.

Maakunnallisesti merkittävän kulttuuriympäristön rajaus.

Paikallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi ehdotettava entinen valtakunnallisesti merkittävän alueen rajaus.

Ongelmakohdat ja uhkatekijät

Kodisjoella suurimmaksi ongelmakohdaksi on muotoutunut harvinaisen ja erittäin merkittävän torppien alueen huono kunto. Rakennukset ovat lähellä lahota pystyyn. Niiden piha-alueita käytetään työkoneiden paikoitusalueena sekä maa- ja kiviaineisten varastointiin. Alueesta saa nykyään sellaisen kuvan, että se pyritään tarkoituksella hävittämään. Kyseessä on kuitenkin maakunnallisesti merkittäväksi huomioitu alue.

Ongelmakohtana ja myös uhkatekijänä tulevaisuutta ajatellen on kirkonkylän keskusta autoitumisen liiketoiminnan osalta.

Joidenkin teiden varsilla oli havaittavissa umpeen kasvua, mikä esti näkymän maisemallisesti ja historiallisesti merkittävillä viljelyalueilla. Tällaisia kohtia oli muun muassa Kodisjoentien varressa taajama-alueen ja kunnan etelärajan välisellä tieosuudella sekä Ihodentien varrella kohdassa, jossa tie ylittää joen. Myös Lapintien varsi oli rehevöitynyt Savesojantien risteyskohdalla.

Merkittävä torppa-alue toimii nykyään lähinnä varastoalueena sekä erilaisten työkoneiden paikoitusalueena. Kuva Olli Joukio.

Lähteet

KARTTAMATERIAALI

Asemoidut Rauman ympäristön isojakokartat 1760-luvulta 1800-luvun alkupuolelle

Asemoidut venäläiset topografikartat vuosilta 1902–1903.

Asemoidut peruskartat 1950–1960-lukujen vaihteesta.

AIKAISEMMAT INVENTOINNIT

Heljala, Minna: Rauman maalaiskunnan rakennuskulttuuriselvitys. 1986–1988.

Kuitunen, Hannele: Kodisjoen kulttuurimaisema ja vanha rakennuskanta. 1999.

PAINETUT LÄHTEET

Alanen, Timo:

Jokipii, Mauno: 1500- ja 1600-lukujen talous. *Satakunnan historia IV*. 1974.

Papunen, Pentti: Rauman seudun historia. Osat I-III.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Putkonen, Lauri: Satakunnan rakennusperintö 2005.

DIGITAALISET LÄHTEET

Arkistolaitoksen digitaalinen arkisto. digi.narc.fi/digi/

Heiskanen, Jari & Luoto, Kalle: Pirkanmaan 2. vaihemaakuntakaava. Liikenne ja logistiikka. Selvitys muutosalueiden rakennetuista ja arkeologisista kulttuuriympäristöistä. Finnish Consulting Group. 2011.

http://www.pirkanmaa.eu/files/files/maakuntakaavoitus/2vmk_liikenne_logistikka/3_ehdotus/taustaselvityset/pdf/vaihemaakuntakaavaty-ota_varten_laaditut_selvitykset/4_Liikenteen%20kulttuurimaisemat%20raportti_III02112011%282%29.pdf

Lähteenmäki, Mikael: Pohjanlahden rantatie. Pohjanlahden rantatie – Ratsupolusta rannikon matkailutieksi. S. 15-46. *Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja XV*. Turun yliopisto 2009.
http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/46931/pohjanlahden_rantatie.pdf?sequence=1

Kiinteistötietojärjestelmä, Maanmittauslaitos. www.ktj.fi

Museovirasto. Muinaisjäännösrekisteri. kulttuuriympäristö.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. www.rky.fi

Riionheimo, Anna: Satakunnan 1560-luvun kylät. Paikkatietoaineisto.

